

**Arbeiderorganisering
i
Christiania
omkring
1850**

Niels Edvard Killi

**Arbeiderorganisering
i
Christiania
omkring
1850**

Nordheim
2017

Niels Edvard Killi
Arbeiderorganisering i Christiania omkring 1850
Nordheim 2017
Eget forlag
Gjengivelse med angivelse av kilde er tillatt
Trykk: Skrivargaarden

Omslagets bakside viser Marcus Thranes gravsten 14. oktober 2017

Innhold

Innledning.....	7
Byen og tiden.....	11
Bernhard Hansen og murerstreiken 1838.....	18
De norske Arbeiderforeninger.....	22
Arbeiderforeningenes vedtekter.....	27
Kontingent.....	28
Aktiviteter.....	29
Arbeiderforeningernes Blad.....	33
Kristiania Arbeiderforening.....	36
Stiftelsen.....	36
Dragsalen.....	37
Medlemsforhold.....	38
Øvrige arbeiderforeninger i det som i dag utgjør Oslo.....	40
Organisasjon.....	42
Fane.....	47
Sparekasse.....	48
Leseselskap.....	50
Sangforening.....	53
Syke- og understøttelseskasse.....	54
Søndagsskole.....	55
To massedemonstrasjoner.....	57
Teater.....	59
Fester og ball.....	67
Møter og foredrag.....	70
17. maifeiring 1852.....	74
P.W. Bergh.....	76
Vognmand Olsens Gaard.....	80
Besøk i Drammen og dramensere på Christianiatur.....	82
Splittelse i forening og blad.....	82
Arbeiderforeningens oppløsning.....	90
Svenneforeninger – Haandværkssvendenes Centralforening.....	92
Formål.....	93
Medlemsforhold.....	94
Aktiviteter.....	96
Foreningens fane.....	99

Holdningen til Thranes Arbeiderforeninger.....	99
Samtidens syn på Centralforeningen.....	100
Bogtrykkerforeningen av 1849.....	101
Den første tariffavtalen for typografene.....	106
Den første tariffrevisjonen.....	107
Christopher David Grøndahl.....	110
Syljufløiten.....	111
Samfundet paa Enerhougen.....	112
Forholdet mellom Kristiania Arbeiderforening og Samfundet paa Enerhougen.....	116
Kilder og referanser.....	120
Lov for de Norske Arbeiderforeninger.....	123

*Tegningen viser hva som kan skje om ikke Stortinget lytter til folkets røst.
AfB 20.09.1851*

Innledning

Etter februarrevolusjonen i 1848 i Frankrike var Europa i opprør. Det gikk en revolusjonær bølge over kontinentet. Også i Christiania kom det til oppløp i mars 1848, uten at det på noen måte kan sammenlignes med hva som skjedde i andre land.

I vårt land fikk den revolusjonære bølgen et annet resultat. Tredje juledag 1848 stiftet Marcus Thrane og en del arbeidere en arbeiderforening i Drammen. I løpet av de nærmeste årene vokste dette til en arbeiderbevegelse med minst 20 000 medlemmer. Bevegelsen startet egen avis og avholdt to landsmøter.

Arbeiderforeningene var radikale for sin tid og bare det å organisere arbeidere, håndverkere, husmenn, småbønder og andre vanlige folk på denne måten var en utfordrende handling mot myndighetene. Lederen, Marcus Thrane, hadde et sosialistisk grunnsyn.

Myndighetene, mange borgere og bønder så etterhvert med frykt på fremveksten av en organisert arbeiderklasse. Det ble slått kraftig ned på bevegelsen og en rekke av dens ledere og medlemmer ble fengslet.

I korte trekk er dette den store fortellingen om De norske Arbeiderforeningene. Det er skrevet en del litteratur om Thrane og arbeiderbevegelsen han startet. En litteratur- og kildeliste finnes bak i dette heftet.

Det er gjort en del undersøkelser av arbeiderforeningene i enkelte landområder og noen av de større byene. Så vidt jeg kan se har ingen skrevet historien til arbeiderforeningene i Oslo, eller Christiania som byen het da. Det synes jeg er påfallende ettersom foreningen i Christiania var den største byforeningen og det må ha

vært store ulikheter mellom denne og de øvrige foreningene. I Christiania var det nesten utelukkende arbeidere og håndverkere som var medlemmer. Foreningen i Christiania var politisk moderat, Theodor Abildgaard som på mange måter var Thranes motpol i Arbeiderforeningene, hadde sin sterkeste støtte i hovedstaden.

Fra 1850 og de nærmeste årene som fulgte var hovedstaden thranebevegelsens hovedkvarter. I februar dette året flyttet Thrane til Christiania. Her var etter hvert sentralstyret og redaksjonen for Arbeiderforeningernes Blad. Her ble de to landsmøtene avholdt.

I Christiania ble det også dannet organisasjoner i direkte motstand mot arbeiderforeningene, blant håndverkerne og med et religiøst utgangspunkt. Denne historien har jeg også tatt med for å gjøre bildet mest mulig komplett. Disse organisasjonene er også interessante fordi de levde lengre og for håndverkernes del til en viss grad kan knyttes sammen med den moderne arbeiderbevegelsen.

Den organiserte arbeiderbevegelsen i Christiania ble på mange måter født i disse årene. De første organisasjonene forsvinner etter en tid omtrent alle sammen. Men noen få og tynne forbindelseslinjer knytter dem til den neste fremveksten av arbeiderorganisering, Christiania Arbeidersamfunn som ble stiftet i 1864 og de første moderne fagforeningene som ble stiftet i 1870-årene.

Det er skrevet lite om hva denne arbeiderbevegelsen *gjorde*. Hvilken aktivitet var det i foreningene? Hva gjorde foreningene i praksis – hvilken medlemsaktivitet var det?

Edvard Bull skriver i *Arbeiderklassen blir til* som er første bind i et verk i seks bind om norsk arbeiderbevegelse:

Vi vet ellers ikke så mye om virksomheten i foreningene. Noen av dem holdt iallfall iblandt diskusjonsmøter.

I dette lille skriftet skal jeg forsøke å vise litt om aktiviteten i Kristiania Arbeiderforening. Videre om de andre foreningene i det som i dag er byen Oslo og som ble dannet på samme tid. Og som en del av byens historie er det også interessant å se hvor i byen aktivitetene foregikk.

Arbeiderne ved Kongsberg Våpenfabrikk fikk i 1850 laget en gave til Marcus Thrane, inskripsjonen er "Kongsberg Arbeiderforening". Våpenet er en Postførerverge M/1846 Foto: Ukjent

Jeg har valgt en form der kildene i stor grad får tale. Dette kan være krevende å lese fordi språket har forandret seg mye siden den tiden. Språket i alle sitater er gjengitt ordrett. Videre vanskeliggjør det lesingen for den moderne leser at de den gangen trykte med gotiske bokstaver, dette har jeg selvfølgelig ikke fulgt i sitatene. En oversikt over de gotiske bokstavene finnes bak i heftet.

I Arbeiderforeningernes Blad benyttes formen Kristiania og ikke

Christiania nesten hele tiden. Dette var ganske uvanlig for navnet på byen skiftet ellers først på 1870-tallet og fremover. Jeg har valgt å skrive Arbeiderforeningernes Blad og ikke Arbeider-Foreningernes Blad. Når jeg oppgir kilde har jeg forkortet navnet til *AfB*.

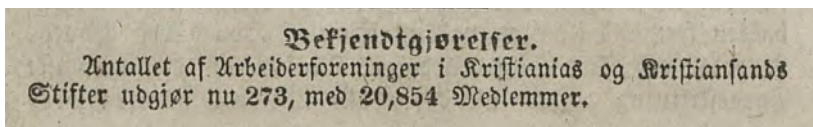
Kildene jeg har brukt er stort sett tilgjengelige digitalt, ofte på Nasjonalbibliotekets nettsider (www.nb.no) eller bøker som bør være forholdsvis utbredt. Den store mangelen er at jeg ikke har brukt kilder som ligger i arkiver, som medlemslister, dokumenter og annet kildemateriale som blant annet oppbevares i Riksarkivet.

Bakerst i heftet er det en oversikt over kilder og bøker som belyser ulike sider av arbeiderbevegelsens historie ved midten av 1800-tallet og som forhåpentligvis vil være til nytte for den som ønsker å lese mer.

Jeg har fått stor hjelp av Rune med denne teksten; både innholdet og språket har blitt bedre etter hans innspill. Tusen takk for hjelpen.

De norske arbeiderforeningene og Arbeiderforeningernes Blad hadde som motto *Enighet gjør stærk*, et motto som er like viktig i dag som den gang.

Nordheim, den 7. desember 2017
Niels Edvard Killi

Opplysning om antall medlemmer fra AfB 29.06.1850. Kristianias og Kristiansands Stifter var den administrative inndelingen for Østlandet og Sørlandet.

Byen og tiden

Den byen som i dag er Oslo var frem til 1948 to kommuner, Oslo og Aker. Grensene mellom de to kommunene ble endret flere ganger. I den perioden dette heftet handler om var det en grenseregulering i 1859 da deler av forstedene i Aker ble lagt inn under Christiania. Den neste utvidelsen av Christiania var i 1878 da ytterligere deler av Aker ble overført til Christiania.

Frem til 1859 var Christiania kommune omtrent området fra festningen bort til Akerselven, langs Akerselven til Sagene, derfra skrått over til Fagerborg og derfra nesten rett ned til Skillebekk.

Selve byen var bare en liten del av dette. Byen som opprinnelig hadde bestått av Kvadraturen hadde vokst langs Storgata, på Vaterland, Grensen, Akersgata og i Vika. I tillegg var det mye bebyggelse på Sagene. Slottet var bygget, men det lå et godt stykke fra byen. Veien til slottet, Karl Johans Gate, var i ferd med å bli bebygget. Festningen var militært område og hørte ikke til byen. En stor del av kommunen bestod av bymarken som var spredt bebygget.

Resten av det som i dag er Oslo var Aker kommune som blant annet omfattet forstedene som Grønland, Enerhaugen, Oslo (Gamlebyen) og de delene av Sagene som lå i nord og øst.

Byen vokste med nærmest eksplosiv fart i den tiden vi her ser på. Fra 1825 til 1855 doblet folketallet seg i Christiania, i Aker var økningen litt mindre. I det som i dag er Oslo var det nesten en fordobling av folketallet i disse tretti årene. I 1825 var det 15 359 innbyggere i Christiania og 10 375 i Aker. I 1855 var det 31 750 innbyggere i Christiania og 18 049 i Aker. Byen lignet ikke mye på den byen vi ser i dag. Husene i sentrum var jevnt over lave, som oftest to og i noen tilfeller tre etasjer. Det var noen offentlige praktbygg, men ikke mange. Det står fremdeles noen hus igjen fra den tiden, men de er

ikke mange og det skal god fantasi til for å se hvordan byen tok seg ut ved midten av 1800-tallet. Den virkelige store ekspansjonen av byen kom etter den perioden dette heftet handler om.

Den moderne industrien hadde begynt å gjøre sitt inntog i byen, men i den perioden som behandles her er det foreløpig svært begrenset hva som hadde kommet i gang.

Kart over Christiania 1843/1847 av Stadsconductøren, Christian Heinrich Grosch. Dette viser selve byen Christiania.

Den moderne industrialiseringen startet i 1845. Dette året ble Nydalens Compagnie (fra starten med navnet *Nydalens Bomuldsspinneri*) grunnlagt og Nedre Vøien Spinneri (Graah) stod ferdig ved Beyerbrua på Sagene. I 1846 fulgte Ellendalens spinneri, også i Nydalen. Halvor Schaus veveri (senere Hjula) og Christiania mekaniske veveri kom i 1848 og 1849. Myrens verksted og Christiania gassverk sa dagens lys samme år som Hjula, mens Langaards tobakksfabrikk startet opp året derpå. (*Oslo Bys historie bd. 3*)

I 1845 var det 17 brennevinsbrennerier i byen med 144 arbeidere, 7 tobakksfabrikker med 93 arbeidere, seks bryggerier med 38 arbeidere; tilsammen av stort og smått 40 bedrifter med 385 arbeidere. I tillegg kom det som var av industri i Aker – den første tekstilfabrikken – *Nedre Vøien Spinneri* – startet opp i 1845. Ellers var det mange møller og sagverk langs elven.

I 1845 var det 385 industriansatte i Christiania og ca. 700 hvis Aker tas med. I 1850 hadde dette vokst til 626 i byen og 1400 til sammen. I 1855 var det steget til 1123 i byen og 2200 til sammen for Christiania og Aker.

En viktig næring for byen hadde i flere hundre år vært handel med trelast.

Plankene ble om vinteren kjørt med hest og slede fra Romerike og inn til byen der det ble lagret på „bordtomtene“ på begge sider av Akerselvens utløp. På det mest hektiske skal så mange som 2 000 sleder med planker ha kommet til byen på en dag. Når fjorden ble seilbar ble plankene sendt ut med skip. (*Oslo bys historie bd. 3*)

For å bedre transporten av trelast til byen ble det fra starten av århundret diskutert nye transportmuligheter; kanal og „jernvei“ var

de to alternativene. I 1851 ble det begynt på jernbanebygging til Eidsvoll. Jernbanen, som var den første i landet, stod ferdig i 1854.

Det var en stor gruppe „dagarbeidere“ som kunne være sjauere på bryggene og bordtomtene, videre var det „kanthuggere“ som fjernet råte og rødved fra bord og bjelker og hugget dem til så de så pene ut, „klampere“ som sorterte bord og bjelker etter lengde og kvalitet, „bordstablere“ som sørget for at bordtomtene ble godt utnyttet. Disse siste gruppene bestod nok ikke av mange arbeidere, men trolig godt spesialiserte arbeidsfolk.

På dette maleriet, Christiania sett fra Ekeberg, av Peder Balke fra omkring 1829 kan man tydelig se bordtomtene med byen i bakgrunnen.

Det er vanskelig for oss å forstå hvor sesongavhengig livet var ved midten av 1800-tallet. Fjorden frøs til så skipsfart var noe som i hovedsak foregikk vår, sommer og høst. Det ble gjort forsøk på å åpne en råk om våren slik at fjorden ble seilbar tidligere. Dette ble kalt „isvekking“, men først i 1878 fikk byen en dampisbryter (Mjølner) som kunne holde fjorden åpen. Byggeaktivitet lå også nede gjennom vinteren. Mange av byens arbeidere hadde derfor svært varierende inntekter gjennom året.

Håndverkerne var en stor og viktig gruppe. Bygningsarbeidere, skreddere, skomakere, garvere, slaktere, bakere, trykkere og bokbindere, smeder og mange andre fag. Trolig rundt 1000 – 1200 svenner til sammen.

I 1839 ble den såkalte næringsfriheten innført og laugene ble opphevet. Dette påvirket også håndverkersvennenes stilling og de begynte å føle sterkere konkurranse fra ufaglærte.

Det kom mange viktige lovvedtak om friere næringsvirksomhet i løpet av første halvdel av 1800-tallet. For å drive håndverk måtte man ta borgerskap i byene og være med i lauset der slike fantes. I 1839 ble lov om håndverk vedtatt etter lang tids strid og prinsippet om avvikling av laug vedtatt. Det gikk smått med opphevelsen av laugene i praksis, men en ny lov i 1866 feide bort de hindringene som fortsatt fantes.

Håndverkerne hadde lange tradisjoner av svenneorganisering, men med laugenes nedgang og oppløsning gikk det også tilbake med disse tradisjonene. Svennene hadde gode internasjonale forbindelser gjennom svennevandringene som var vanlig i mange fag.

Håndverkere orienterte seg i den nye virkeligheten og hadde begynt å organisere seg på ny i mange land. I England og Frankrike, men også

i Stockholm hadde for eksempel typografene organisert seg i foreninger før 1848. Organisasjonstanken var derfor ikke ukjent i håndverker- og arbeiderkretser.

I 1848 feide februarrevolusjonen over Europa. Det startet i Paris og spredte seg hurtig gjennom Europa. Om det ikke ble revolusjon i vårt land, så påvirket det hvordan folk tenkte. Det må også ha virket som en utrolig inspirasjon og tro på at det er mulig å få til endringer.

Noe annet som kan ha påvirket hvordan arbeidere og håndverkere tenkte og handlet er den bevegelsen i Storbritannia som blir kalt for Chartistene – etter „The peoples Charter“. Det hadde startet i 1838 og var fortsatt en levende bevegelse i 1840- og tidlige 1850-årene. I 1839, 1842 og 1848 hadde millioner av arbeidere signert på petisjoner til parlamentet med blant annet kravet om almen stemmerett for menn over 21 år.

I 1850 og 1853 gikk det koleraepidemier over byen og den i 1853 var mest dødelig og om lag 4% av befolkningen i byen døde. I hvilken grad dette påvirket arbeiderorganiseringen vil vi vel aldri få vite, men den kan ha vært en faktor som bidro til å svekke byens organiserte arbeidere.

Noen adresser der foreningene hadde lokaler:

Kristiania Arbeiderforening, redaksjonen for Arbeiderforeningernes Blad og arbeiderforeningenes sentralbestyrelse hadde tilhold mange steder i byen. I perioder hadde de lokaler på samme sted, i andre perioder på ulike adresser. Redaksjonen har til tider ligget i tilknytning til trykkeriet som trykket Arbeiderforeningernes Blad. Det er i høy grad forvirrende for oss i dag, ikke minst fordi vi ikke helt sikkert vet hvor de forskjellige lokalene lå.

Kristiania arbeiderforening (egentlig var det vel leseforeningen)

hadde sine første lokaler i Mikkelsgården i Grensen (eller kanskje det lå i Lillegrensen) fra august 1849. Deretter flyttet de i april 1850 til hanskemaker Halléns Gård i Øvre Slotsgate nr 9. Leseforeningen hadde lokale i Møllergaten i 1851.

I 1851 hadde arbeiderforeningene tilhold i Vognmann Olsens Gård (trolig i Grubbegaten eller Møllergaten), og senere, fra oktober 1851, i Grubbegaten 7.

Den tekniske forening i Rådhusgaten "Teknikken" ca. 1890 Foto: Ukjent

Ekspedisjonen for Arbeiderforeningernes Blad og Arbeiderforeningernes sentralbestyrelse hadde lokaler i Dronningens Gate 22 fra februar 1850. Fra april 1851 hadde Sentralbestyrelsen tilhold i Breviggaarden, NO 26, på hjørnet av Prinsens Gate og Akersgaten.

Høsten 1852 hadde sentralkontoret adresse Akersgaten 5, og Arbeiderforeningens Lokale flyttet til Lille Vognmandsgade 22 høsten 1852. I 1853 har det vært adresse Rådhusgaten 5.

Tidlig i 1854 holdt sentralbestyrelsen og bladets ekspedisjon til i Møllergaten 10. Allerede i mars har de flyttet til Teatergaten 8.

Det først sentralmøtet ble holdt på Frederiksborg, et festlokale som lå i Langvik på Bygdøy. Det andre sentralmøtet ble holdt i Vognmann Olsens Gård – trolig på Youngstorget.

Haandverkssvendenes Centralforening – holdt til i Den tekniske forening (Teknikken) som hadde lokalene sine ved det gamle torget i Rådhusgaten i huset der restaurant Gamle Rådhus ligger i dag. Senere holdt den til i Frimurerlosjen som i 1860-årene lå på Grev Wedels plass 2 i det som i dag heter Gamle Logen.

På Klingenberg var det et festlokale der det også ble spilt teater.

Enerhougens Samfund fikk bygget seg eget hus i Smedgata 38 på Enerhaugen.

Bernhard Hansen og murerstreiken 1838

Bernhard Hansen (1818-1903) var overformann i Kristiania Arbeiderforening. I følge tradisjonen hadde han ledet en streik blant murerne allerede som tyveåring i 1838. Historien om streiken er

gjennfortalt i flere sammenhenger, men i boken *Murernes Union 75 år* av Johan Pedersen får den naturlig nok ekstra stor plass:

I årene 1836-40 var det høykonjunktur i byggefagene i Christiania og det kom mange innflyttere til byen både fra landet og utenlands fra. Når det ingen organisasjon var til å regulere arbeidskraften og heller ingen tariff, ble det nokså kaotiske forhold og dette utnyttet selvfølgelig håndverksmestrene, Våren 1838 fikk murersvennene dekretert et lønnsnedslag fra 3 ort og 18 sk. Til 2 ort og 18 sk. pr. dag. Altså en ganske sterk reduksjon. Dette nederlaget vakte som rimelig var, bitterhet blant murerne. Men slik som stillingen var kunne de ikke gå til oppsigelse av plassene med en gang eller gå til direkte aksjon. Noen foreningsfrihet som vi kjenner den i dag var det heller ikke. Murerne måtte foreta en omgående bevegelse som det heter i det militære språk. De måtte forberede seg bedre. De opprettet da like godt en sykekasse. De ila seg en høy kontingent og i løpet av noen måneder var kapitalen oppe i ca. 900 riksdaler.

Men det var ikke nok bare å skaffe kapital, tidspunktet for aksjonens utbrudd måtte også være beleilig. Det var jo slik den gang som det for øvrig var mange år framover at de utenlandske murerne kom om våren og dro igjen om høsten. Disse „Wandervögel“ var ikke å stole på når det gjaldt solidaritet. Derfor ventet murerne til disse var dratt avgårde før de slo til. For det var ingen enkel sak å sende bud på dem igjen. - De gikk til streik senhøstes og i stedet for avslaget forlangte nå murersvennene pålegg til 1 spd. Og 2 timer kortere arbeidstid om dagen. Da arbeidsstansen var et faktum gikk politiet til aksjon for å få svennene tilbake til arbeidet under henvisning til en forordning av 1733 som forbød håndverkssvenner å forlate arbeidet.

Sykekassas styremedlemmer ble innkalt til politimesteren, men

han kom ingen vei med dem. Han sendte så beskjed om at samtlige streikende skulle avhøres, og følgen av det var en hel liten demonstrasjon. Det var ca. 100 mann som dro til rådstuen hvor de stilte seg rolig og ventet i ganger og trapper og på gårdsplassen. Styremedlemmene i sykekassen var inne og „forhandlet“ med politimesteren. Politimesteren var ikke så lite nervøs da han trodde det skulle bli opptøyer. Han leste derfor opprørsloven for forhandlerne.

Han skjønte imidlertid snart at det ikke nyttet å tvinge murerne tilbake til arbeidet. - Politimesteren søkte så meklingsveien og utnevnte en av byens aktverdige borgere til meklingsmann for å søke å få ordnet opp i konflikten. Meklingen tok noen dager men murerne holdt steilt på sine krav. De skjønte nå at situasjonen hadde utviklet seg ganske gunstig for dem. Mestrene fikk heller ingen streikebrytere, så streiken var altså effektiv. Etter at streiken hadde vart i 3 uker måtte murmestrene imøtekomme de krav som svennene hadde stilt. Det ble altså hel og full seier i den første aksjon murersvennene hadde i Christiania.

Det var den 20-årige murersvenn *Bernhard Hanssen* som var formann i „streikekomitéen“. Han var drivkraften i aksjonen. Hanssen fikk man høre mer fra siden idet han 12 år seinere var en av de fremste menn i Thranitterbevegelsen. Han deltok også på det første arbeidermøte som ble arrangert i Christiania i august 1850. Men Hanssens første politiske gjerning var at han stiftet Pipervigens Arbeiderforening som sluttet seg til Thrane. Det var i 1849. Han ble også formann for samtlige arbeiderforeninger (en slags samorganisasjon) i Christiania.

Nå – vi skal ikke ved denne anledning gå nærmere inn på Bernhard Hanssens store innsats, men bare innskrenke oss til å nevne at han på grunn av sin deltakelse i Thranitterbevegelsen satt

i fengsel i 7 år. Da han kom ut av fengselet tok han atter fatt på murerhåndverket, men han dro nå til Vestlandet. Vi vet lite om hans siste leveår, men i 1900 ble han oppsporet i Haugesund. Der „bodde“ han som legdslem under dårlige forhold. Arbeiderpartiet og Murernes Union tok seg av ham og fikk ham plassert på et sted som ga ham tre sorgfrie år. Han døde i 1903 – 85 år gammel. Bernhard Hansen er en av de mest høyreiste skikkelser som norsk arbeiderbevegelse har fostret, og han utførte et banebrytende arbeid, ikke bare innen sitt eget fag, men i norsk arbeiderbevegelse i det hele.

Murerstreiken var et eksempel på at det gjæret blant håndverkssvennene i Christiania, men såvidt vites gikk det ikke så langt som til arbeidsnedleggelse i noe annet fag.

I 1844 ble det stiftet en sykekasse for murersvennene i Christiania. Den gjorde dog ikke noe av seg og noen spor etter den er umulig å finne. Men den var sikkert inspirert av konflikten i 1838. Denne sykekassen anskaffet seg også en fane.

I 1849 innga murersvennene klage til politiretten over den tiltagende konkurranse fra innvandrede tyskere. De fikk bare det svar at mestrene kunne bruke hvem de ville til murere, både vektere og gamle kjerringer.

Så langt boken om Murernes union. Det reises av mange historikere tvil om streiken i 1838 virkelig fant sted. Tore Pryser har i boken *Gesellar, rebell og svermarar* beskrevet hvordan han resultatløst har forsøkt å finne kilder til denne historien. Han ender opp med å tro at streiken muligens fant sted i 1849 uten å finne nærmere kilder for dette heller.

Halvdan Koht skriver i boken *Arbeidar-rørsla av 1848 i Noreg*:

Soleis høyrer vi um at murarsveinane i Kristiania gjorde streik i 1838 og kravde større løn; men politie gjorde fort ende paa streiken, for etter ei forordning fraa 1733 – og den vart ikkje avlyst fyre 1839 – var det ulovlegt for handverkssveinar aa streike.

Edvard Bull behandlar historien om murerstreiken på denne måten:

Det er forresten mulig at murerene i Kristiania hadde handlet kollektivt også tidligere enn i 1848-49. Marcus Thranes nærmeste medarbeider i Kristiania var mureren Bernhard Hansen. På sine meget gamle dager fortalte han om en streik i 1838. Men det er ikke funnet samtidige kilder som forteller om dette, og historien virker såpass usannsynlig at vi inntil videre får se bort fra den.
(*Arbeiderklassen blir til*)

De norske Arbeiderforeninger

De norske Arbeiderforeninger er samlingen av arbeiderforeninger som gjerne går under fellesbetegnelsen thrannerbevegelsen.

For første gang i landets historie organiserte arbeidere, husmenn og andre «småfolk» seg for å oppnå innflytelse og forbedringer i det daglige livet. Thranebevegelsen var en politisk bevegelse, og Thrane selv var radikal for sin samtid. Bare det å organisere «underklassen» var en radikal handling, at bevegelsen stilte krav til myndighetene var en uhyrlighet.

Thrane beskrev selv formålet med arbeiderforeningene slik:

Arbeiderforeningernes Hovedformaal er: 1) Almindelig Stemmeret, 2) Nedsættelse af Told paa Fornødenhedsartikler (Ophævelsen af Beskyttelsessystemet), 3) Forbedret Almueskolevæsen, 4) gode Almuebibliotheker, 5) Handelsfrihedens Udvidelse paa Landet, 6) Almindelig

Værnepligt, 7) Forbedring i Huusmandsklassens Kaar, 8) Liggedagenes Gjenindførelse, 9) en almindelig sivil Lov, 10) gjensidig Oplysning, 11) gjensidig Understøttelse og endelig 12) at fremme Sandsen for ædlere Fornøielser og et finere Selskabsliv.

Disse Formaaler antager jeg at burde være fælles for alle Småfolk, og hvad stort mere end dette Haandværkssvende eller mindre Haandværksmestere ville vente at kunne opnaa, forstaar jeg ikke. Antage vi nu, at alle Klasser Smaafolk ere enige om at ville arbeide for disse Formaals Opnaaelse, da er det vanskeligt at

Statsbygningen AfB 04.05.1850

udfinde nogen anden Grund til ved særskilte Foreninger at ville splitte Kræfterne end – aristokratiske Nykker. (*AfB 12.01.1850*)

Kravene ble fremmet i en «petisjon», et bønneskraft til kongen. Det første kravet var alminnelig stemmerett, øvrige krav var bedre utdannelse gjennom skoler og biblioteker, lavere priser på de mest nødvendige varene gjennom lavere toll og endringer i vilkårene for handelen, bedring i kårane for husmenn, mer rettferdig fordeling av byrdene for landets forsvar gjennom alminnelig verneplikt og bedring av rettsstillingen til vanlige folk gjennom lovarbeid.

Arbeiderforeningene (også kalt thranitterbevegelsen, thranittene, Thrane-ria) vokste med eksplosiv fart i 1849–50 og nådde i løpet av drøye to år sannsynligvis opp i et medlemstall på ca. 30 000, fordelt på omkring 300 lokalforeninger. Det var særlig husmenn og småbrukere på landet som sluttet seg til bevegelsen, og disse var også gjenstand for mye av foreningenes arbeid. Også mange jevne bønder kom etter hvert med. Tilslutningen i byene kom fra håndverkere og arbeidsfolk. Bevegelsen nådde ikke Nord-Norge og i liten grad Vestlandet.

Arbeiderforeningenes program forbindes ofte med en petisjon, det vil si et slags politisk bønneskraft, med krav om reformer som ble levert til kong Oscar 1. den 19. mai 1850. Petisjonen hadde nesten 13 000 underskrifter, og inneholdt krav om blant annet allmenn stemmerett, avskaffelse av vernetoll, reform av allmueskolen og bedring av husmennenes kår. (*Store norske leksikon*)

Fra det ble opprettet et Sentralstyre i mars 1850, bestod dette av medlemmer valgt av foreningene i Kristiania (7 medlemmer) og Sagene (2 medlemmer). Sentralstyret synes i hvert fall til tider å ha delt lokale med Kristianiaforeningen.

Arbeiderforeningene avholdt to sentralmøter (landsmøter). Det første, i 1850, ble holdt på Frederiksborg på Bygdøy og det andre, i 1851, ble holdt i vognmann Olsens gård ved Youngstorget.

Her sees Arbeidernes Stilling. Regjeringen knytter Næven imod dem fra sin frie Bastion; Stortinget smisser og seer venligt ud. Hvad skal Enden blive?! Afb 05.04.1851

Det vil føre alt for langt i dette lille heftet å gå særlig inn på arbeiderforeningene. Fra stiftelsen var det nok slik at hver forening organiserte seg på sin måte ut fra lokale forhold. På sentralmøtet i 1850 ble spørsmålet om felles vedtekter tatt opp og en egen komite behandlet dette spørsmålet.

Sommeren 1851 fengslet myndighetene mange av arbeiderforeningenes ledere. Dette var et tungt slag mot foreningene og var årsaken til at bevegelsen forsvant. Samtidig er det viktig å huske at arbeiderforeningene ikke ble forbudt. Mange foreninger fortsatte en tid, noen få holdt ut lenge. Virksomheten i mange foreninger fortsatte, mange av dem synes også å ha utøket sin aktivitet med sykekasser og annet. Jeg synes det er viktig å vise at foreningene

fortsatte sin virksomhet og at nye menn rykket inn i ledelsen. Dette viser at det var en bred bevegelse som ikke lengre helt og holdent var avhengig av en eller noen få ledere.

Sentralkontoret er tilflyttet Gaarden No. 7 i Grubegaden lige over for Hr. Vognmand O. Olsen i anden Etage inde i Gaarden, hvilket herved bekjædtgjøres. Søndagen den 2den November gives i Foreningens Lokale i Grubegaden en dramatisk Underholdning. Indtægterne anvendes til Foreningens Bedste. (AfB 25.10.1851)

Grubbegaten 5 – 7b, fotografert 1895, i Grubbegaten 7 i bakgården her holdt arbeiderforeningens sentralkontor hus i 1851 Foto: Daniel Georg Nyblin

Oddvar Bjørklund skriver i boken *Marcus Thrane*:

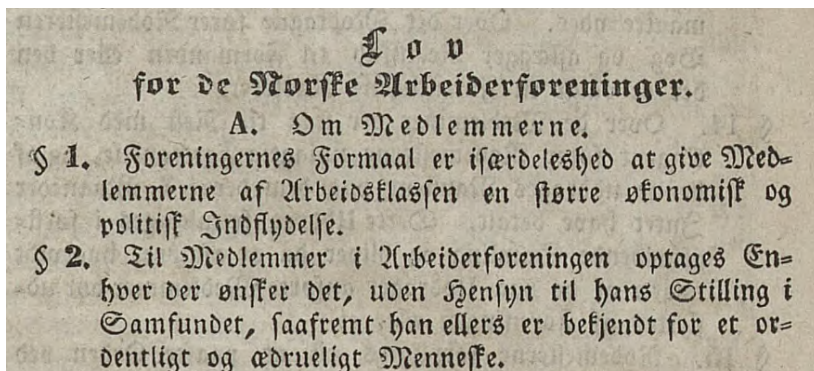
Myndighetene forfulgte sin suksess. Bevegelsen skulle knekkes.

Så lang gikk ikke regjeringen at den forbød arbeiderforeningene. Det ville vært et for sterkt brudd med de liberale norske tradisjoner og kunne dessuten ha vakt større uro enn ønskelig. Men det utgikk en ordre til de lokale myndigheter om i midten av august å sette opp lister over medlemmene. Dette ble visstnok dødsstøtet for mange foreninger, andre fikk et sterkt redusert medlemstall. I Ådal ble det bare 50 igjen av en medlemsmasse på 227, og lensmannen sørget for å offentliggjøre navnene på de femti i avisen.

De arresterte lederne og medlemmene av arbeiderforeningene satt stort sett fengslet til høyesterett avsa sin dom i 1855. I en lavere rettsinstans («underretten») hadde 11 av de 144 tiltalte blitt frikjent. I høyesterett var det 122 tiltalte og seks ble frifunnet. Straffene var harde for de som ble dømt og det ble ikke gitt fratrekk for tiden i varetekt frem til dommen i Høyesterett.

Arbeiderforeningenes vedtekter

På sentralmøtet i 1850 ble det vedtatt lover (vedtekter) for

Lov for de Norske Arbeiderforeninger. AfB 12.10.1850

organisasjonen. P.W. Bergh hadde skrevet et utkast som ble behandlet i en komite under sentralmøtet og fremlagt til avgjørelse den 8. august. Komiteens leder, Peder Dramdal fra Eiker, leste opp forslaget som i hovedsak var likt det forslaget som Bergh hadde skrevet. De vedtatte lovene ble trykket i *Arbeiderforeningernes Blad* 12. oktober 1850. Vedtektene er tatt med i sin helhet bak i dette heftet.

Kontingent

Kontingenten var fra starten 1 skilling pr. måned. Opprinnelig skulle halvparten av kontingenten sendes inn til hovedbestyrelsen, men da *Arbeiderforeningernes Blad* allerede like etter starten gikk med overskudd, fikk foreningene beskjed om at de kunne beholde hele kontingenten. Senere måtte dette omgjøres og en tredjedel av kontingenten sendes inn.

Da det ble innført enhetsporto og frimerke i Norge i 1855 var portoen for å sende et brev innenlands 4 skilling. Kontingenten på 1 skilling i måneden har derfor neppe vært veldig høy.

En gjenganger gjennom hele bevegelsens historie er behovet for å bruke bladet til å minne om innbetalinger av kontingenter til forening og sykekasse og bladpenger. Det er stadig vekk meldinger til rodemennene om at de må avlegge regnskap:

Samtlige Rodemænd anmodes om at møde med deres Rodebøger, for at aflægge Regnskab. Alting skal have en Ende, og de Rodemænd som ikke afgive Møde vil blive opfordret dertil i næste Blad. Bestyrelsen. (*AfB 12.06.1852*)

Aktiviteter

Det var 3 større felles aktiviteter som arbeiderforeningene deltok i. Det første var en innsamling til arbeiderne som kom i en fortvilet situasjon da Blåfarveverket på Modum stilte inn driften i 1848.

Som Bidrag til de nødlidende Grubearbeidere ved Modums Blåfarveværk er til Dato subskriberet af Hans Olsen 8 f, J. Pedersen 4 f, E. Carlsen 4 f, M. Andersen 4 f, E. Hansen 4 f, P. Jacobsen 4 f, A. Halvorsen 4 f, R. Green 2 f, J. Olsen 4 f, D. P. Monsen 4 f, J. Ellefsen 4 f, R. Andreasen 6 f, H. Jørgensen 4 f, E. Nielsen 4 f, D. Gytrup 12 f, A. Augensen 4 f, W. Johannesen 4 f, D. Andersen 4 f, E. Olsen 4 f, D. Johannesen 4 f, N. Andersen 6 f, E. Evensen 6 f, A. N. Evje 6 f, D. Helgesen 6 f, S. Gulbrandsen 6 f, J. Sørensen 6 f, J. Andersen 4 f, D. Torstenssen 6 f, J. Torkildsen 6 f, M. Johannesen 6 f, A. Nielsen 6 f, E. Mohre 12 f, D. Christensen 12 f, E. Klementsén 12 f, G. Gulbrandsen 12 f, E. Bjørnsen 12 f, R. Olsen 12 f, H. Henriksen 2 f, H. Caspersen 6 f, E. Christiansen 4 f, A. Andersen 12 f, A. Jarlan 12 f, P. Amundsen 4 f, P. Johannesen 4 f, E. Galterud 6 f, S. Olsen 6 f, P. Andersen 8 f, D. Hansen 6 f, E. Monsen 6 f, G. Olsen 6 f, N. Herbrus 6 f, J. Jansen 4 f, E. Narvesen 4 f, E. Eriksen 6 f, P. Evensen 6 f, A. Brandt 6 f, H. Engen 6 f, D. Johannesen 6 f, Bent Webergs Nøde i Sande-Sogns Forening 40 f, Pastor Winsnes 1 Spd., L. Winsnes 60 f, H. Olsen 12 f, D. Steen 60 f, L. Tischendorff 60 f, M. Thrane 1 Spd., Jomfru Nielsen 36 f, Reiersen 1 Spd. Disse Bidrag, tilsammen 8 Spd. 22 f, bleve den 21de Ds. tilstillede Hr. Provst Landberg i Modum.

Bidrag til de nødlidende arbeiderne på Modum. AfB 24.11.1849

Thrane hadde vært lærer på verket så han kjente folkene og forholdene.

Ifølge en Skrivelse fra Overformanden for Arbeiderforeningen ved Modums Blaafarveværks Gruber er Nøden blandt den derværende Arbeidsklasse overordentlig stor. Overformanden skriver nemlig: «Den nye Eier har nu skrevet hertil, at han ikke kan tage Gruberne i Drift i Høst. Her gaa i hobevis af arbejdsløse Grubearbeidere med talrige Familier der er nedsunkne i grændseløs Nød og Jammer; jeg forstaar ikke, hvorledes det skal blive med alle disse stakkels brødløse Mennesker; Gud see i Naade ned til dem, og styrke dem i deres Nød. Giv Gud, at kristelige Medmennesker vilde betænke dem med Hjælp i den haarde Vintertid, som nu ikke er langt borte.» (*AfB 03.11.1849*)

Allerede tre uker senere kunne Arbeiderforeningernes Blad den 24. november trykke en lang liste over bidragsytere til gruvearbeiderne på Modum. Tilsammen var 8 Speciedaler og 22 Skilling sendt til presten på Modum for utdeling til de nødlidende. Utover vinteren ble det samlet inn penger til gruvearbeiderne. Det var tre foreninger på Modum, en for Blåfargeverket, en for gruvene og en for sagverket. Tilsammen hadde de 243 medlemmer som det ble rapportert i Arbeiderforeningernes Blad 9. februar 1850, men det synes som om det kun var ved gruvene, der foreningen hadde 91 medlemmer, det var ekstrem nød.

Den kanskje viktigste felles aktiviteten i bevegelsens historie var å utbre og samle underskrifter til Arbeiderpetitionen (bønneskriftet til Kongen). Arbeiderpetisjonen ble trykket i Arbeiderforeningernes Blad og også som et hefte. Arbeiderpetitionen finnes gjengitt i boken *Kilder til norsk historie 1560 -1940* som finnes digitalt på nasjonalbiblioteket.

NA/4 a 1012

Arbeider-Foreningernes

P e t i t i o n

til

Hans Majestæt Kong Oscar I.

(Koster 8 Skilling.)

(Kunngjort for M. Thranes
Paul Hjelm (Kansler))

Drammen.

Trykt i D. Steens Bogtrykkerie.

1850.

For at faa Petitionen underskrevet holdes i alle Foreninger
Generalforsamling Søndag den 17de Februar Kl. 3 Eftermiddag.
(AfB 09.02.1850)

Det var i tillegg til innsamling av underskrifter også en
pengeinnsamling til petisjonen. Det må ha kostet en del penger både
å få den trykket og distribuert.

Etter at myndighetene slo til og arresterte foreningenes ledelse og
mange medlemmer den 7. juli 1851, ble det en viktig aktivitet å
samle inn penger til forsvarer. Det ble i Christiania blant annet gjort
gjennom innsamling der bidrag ble ført opp på lister.

Bestyrelsen for Kristiania Arbeiderforening har under 3die Novbr.
Udstædt en Subskriptions-Indbydelse til Kristiania Indvaanere om
at komme de for Arbeidersagen Arresterede til Hjælp med Bidrag,
for at man derved kunde sættes istand til at skaffe dem en
Sagfører. Listerne ere trykte, forsynede med Arb.-Foreningens
Segl og underskrevne af: H. Christensen, Handelsborger;
Ommerud, Snedker, Z. Jensen, Gaardeier, og Muursvend G.
Thommesen. Glemmer ikke at gjøre vel! (AfB 06.11.1852)

Subskriptionen, for ved frivillige Bidrag at skaffe de Arresterede
en Sagfører, har havt god Fremgang, idet der indtil Dato er
indkommet 40 Spd. 40 Sk., og man vedbliver fremdeles med
Indsamlingen. Endeel af de herværende Muursvende har dannet
en Sygekasse; paa denne Aarstid, da de ere blottede for Arbeide
og al Fortjeneste, besluttede de desuagtet at komme vore
ulykkelige Medbrødre til Hjælp, idet de udtog af Sygekassen det
betydelige Beløb 5 Spd. og skjænkede til det ovenanførte
Øiemed. Desuden indkom, da denne Beslutning blev fattet, ved
Subskription 1 Spd. G. Thommasen. (AfB 25.12.1852)

Retts sakene ble ført i 1854 og 1855. Dom i underretten falt 10. april 1854 og dom i Høyesterett falt 25. juni 1855. Bernhard Dunker var forsvarer i begge rettsinstanser. Bjørklund skriver i boken *Marcus Thrane* at det ble samlet inn 324 daler til forsvaret.

Arbeiderforeningernes Blad

Første nummer av bladet kom ut lørdag den 5. mai 1849. Bladet var til å begynne med utgitt av Marcus Thrane, siden ble „De norske Arbeiderforeninger“ utgiver. Siste utgave kom ut 20. desember 1856.

Bladet kom ut ukentlig hver lørdag og var normalt på 4 sider. Fra 5. juli 1851 fikk det et tittelhode som gjengitt her. Dette var uvanlig for aviser ved midten av århundredet. Uvanlig var det også å bruke illustrasjoner som det var en del av i Arbeiderforeningernes Blad.

Wikipedia skriver følgende om disse:

...ble avisen dessuten utstyrt med satiriske illustrasjoner i xylografisk gjengivelse ved Norges første xylograf Haakon Adelsten Lunde. Marcus Thrane var selv en dyktig tegner og synes å ha vært mester for det meste av bladets billedstoff. Et par tegninger er også trukket frem som mulige verk av Henrik Ibsen.

Tittelhodet til siste utgave av bladet

Bladet hadde fra 1854 landets første kvinnelige redaktør. I 1856 var Josephine Thrane både forlegger og redaktør, og det ble trykket i bladet at det var hun som var ansvarlig.

Udgivet af de norske Arbejderforeninger. Forlagt og redigeret af Jos. Thrane.
Kristiania. Trykt hos A. Halvorsen. Nøstegaden No. 7.

Utgivet af de norske Arbejderforeninger. Forlagt og redigert af Jos. Thrane. A/B 02.02.1856. Dette er første gang Josephine Thrane oppgis som redaktør.

Opplaget varierte naturlig nok, og var trolig høyest like før myndighetene startet arrestasjonene av arbeiderforeningenes ledere sommeren 1851. Tallene er kjent for 15 uker i 1851, for perioden 16. juni til 29. september. I denne perioden var det gjennomsnittlige distribuerte opplaget 5 096 eksemplarer pr. uke. Dette ble oppgitt i Arbeiderforeningernes Blad 3. juli 1852. Videre er opplagene kjent for perioden 18. april til 1. juli 1852 da det i 10 utgaver ble trykket 32 375 blader som gir et gjennomsnitt på 3 237 trykte blader pr. uke. Dette ble oppgitt i Arbeiderforeningernes Blad 7. august 1852. Dette var ikke ubetydelige opplag i den tidens bladverden.

I Morgenbladet for 11. mars 1852 opplyses det at antall abonnenter har gått ned med 2000 etter at Marcus Thrane ga fra seg bladet til arbeiderforeningene etter sentralmøtet i 1851.

Rune Ottosen hevder i en artikkel i Dagbladet 5. mai 1999 at opplaget på det meste skulle være 21 000 eksemplarer i uken. Det samme tallet gjenfinnes hos Høyer:

Bladene til de folkelige bevegelser hadde større opplagstall enn noen annen avis i samtiden. Det religiøse *For Fattig og Riig* (1848-1901) nådde opp i hele 30 000 i 1849, mens Marcus Thranes *Arbeider-Foreningernes Blad* (1849-56) hadde et opplag på om lag 20 000 i 1851. (*Pressen mellom teknologi og samfunn*)

Almuevennen, et blad beregnet på «paa Oplysnings Fremme blandt

Menigmand» som kom ut fra 1848 til 1893, hadde i 1856 et opplag på ca 6 000. (*Christian Johnsens "Almuevennen"*). Det er god grunn til å stille spørsmål ved opplagstallet for bladet *For Fattig og Riig*. Det er trolig alt for høyt. *For fattig og Riig* (med undertittelen «Et blad til Oppbyggelig Underholdning») ble gitt ut av presten Honoratius Halling fra 1848. Dette var nok det mest solgte bladet rundt 1850, men jeg kan ikke forklare hvor tallet 30 000 kommer fra. Prisen for bladet var om lag en Speciedaler i året inklusive porto, noe som var omtrent en tredjedel til en femtedel av prisen for en dagsavis. „Almuevennen“ et ukeblad med noe av de samme målgruppene som Arbeiderforeningernes Blad kostet til sammenligning 72 skilling pr. år, eller om lag halvparten.

Ukelønnen for en typograf lå i følge tariffen fra 1851 på rundt 4 Speciedaler. Myntenheten var på denne tid Speciedaler som ble delt opp i 120 Skilling eller 5 Ort, som da utgjorde 24 Skilling). Mark ble tidvis brukt i stedet for Ort.

Det var nok vanlig at flere slo seg sammen om et abonnement for på den måten å ha råd til det. Høytlesning av bladet på medlemsmøter forekom, kanskje var det til og med vanlig. Hvor mange som selv kunne lese og skrive er det vel ikke mulig å si noe bestemt om, men det er neppe tvil om at mange arbeidere var mer eller mindre analfabeter.

Bladets redaktører var i hovedsak:

- 1849–1850 Marcus Thrane
- 1850–1851 Theodor Abildgaard
- 1851 Bernhard Hansen
- 1851–1853 Hans Hanssen
- 1853–1854 Bastian Paulsen
- 1854–1856 Josephine Thrane

Kristiania Arbeiderforening

Kristiania Arbeiderforening ble stiftet 28. mars 1849 og var den andre arbeiderforeningen som Marcus Thrane startet. Foreningen ble stiftet på et møte i Dragsalen ved Vaterlands bru.

Vaterlands bru 1865 Foto: Ole T Olsen

Stiftelsen

Marcus Thrane skrev selv om stiftelsen i Arbeiderforeningernes Blad:

For at faa en Forening dannet i selve Hovedstaden reiste jeg fra Drammen Tirsdag 27de Marts. En af Formænderne i Drammens Forening fulgte med for at gaa omkring og opfordre saamange Arbeidere som muligt til at indfinde sig til en Forsamling. Onsdag den 28de Marts holdt jeg Foredrag paa Drag-Salen ved Vaterlands Bro. Der indskrev sig kun omtrent 30 Medlemmer, saa Omkostningerne for Salens Leie ikke ganske dækkedes. Denne

Forsamling var mindre end behagelig; thi vist Halvparten af Tilhørerne vare mere eller mindre beskjenkede. ... Jeg bestemte et nyt Møde til den følgende Dags Aften. ... Der integnede sig ikke mange Medlemmer den Aften; men der blev indsat nogle Formænd, som lovede at gjøre deres Bedste. Af disse Formænd har een især været meget ivrig for den gode Sag; og havde han ikke været ivrig, vilde den i Kristiania dannede Forening forlængst være gaaet overstyr. (*AfB 12.05.1849*)

Kafe Alvim fra vest 1938. Var dette Dragsalen? Foto: Ukjent

Dragsalen

Det har ikke latt seg gjøre å finne ut hvor Dragsalen lå. Henrik Haugsstøl som skrev flere bøker om «det gamle Christiania» skriver i *De gode gamle dager*: «Drags sal, et av de mange danselokaler i Christiania, på Grønland.» I tillegg skal det i henhold til Thrane ligge ved Vaterlands bro. Det ligger en kandidat til Dragsalen rett ved

Vaterlands Bro. Den er med på bildet fra 1865, og også på bilder frem til 1938 og senere inn på 1950-tallet til den falt som offer for byfornyelse og T-banebygging. Mona Ringvej er inne på samme tanke i sin bok. (*Marcus Thrane*, bilde på side VI) I mangel av noe bedre er Smalgangen 2 der kafe Alvim lå en god kandidat. Den ligger i hvert fall ved Vaterlands Bro og ser stor nok ut til å kunne romme hundretalls mennesker. Men, dette er kun en spekulasjon basert på lite konkrete bevis. Det eneste som virker sikkert er at Dragsalen lå på Grønlandssiden av Akerselven, i nærheten av Vaterlands Bro.

Grønland, bilde tatt mot øst 1870, Foto: P. A. Thorén

Medlemsforhold

Foreningen i Christiania hadde ved stiftelsen 30 medlemmer. Medlemstallet økte kraftig. I Arbeiderforeningernes Blad for 23. februar 1850 meldes det at "Kristiania Forening tæller nu over 900

Medlemmer." 18. mai 1850 rapporterte Arbeiderforeningernes Blad at det i Kristiania Arbeiderforening var 1030 medlemmer. Det er ikke registrert at det er rapportert høyere medlemstall i foreningen.

Edvard Bull skriver om medlemstallet og baserer seg på de offisielle listene som ble laget i juli og august 1851 da myndighetene registrerte medlemmene av arbeiderforeningene. Da hadde foreningen 663 medlemmer, som fordelte seg på 267 håndverkssvenner, 13 mestere, 145 "andre håndverkere", 19 forskjellige erhverv fra "Småborgerskapet", 4 studenter, 63 arbeidere og 126 uten stilling, men blant dem er det sannsynligvis mange dagarbeidere. (*Arbeiderklassen blir til*)

I 1855 ser Arbeiderforeningernes Blad tilbake på Arbeideragitasjonen i en artikkel som ganske sikkert er skrevet av Marcus Thrane. Her skriver han blant annet:

Men til sin største Høide steg det gode Forhold imellem de Ministerielle og Arbeiderpartet, da Petitionen til Kongen blev bekjendt og oplæst i Hovedstaden. Arbeiderforeningen i Kristiania havde indtil da været meget ubetydelig, men de Par Dage Petitionen underskrevs, forøgedes den i saadan Grad, at den talte 1400 Medlemmer, og det just ikke Folk af Arbeiderklassen alene. Blandt den Mængde nye Medlemmer var der en ikke ubetydelig Deel aldeles officielle Folk (altsaa ministerielle Tropper), saasom Underofficierer, Profosser, Vagtmestere og Statsraads-Tjenere!! Nu skal ingen indbilde os, at saadanne Folk har tiltraadt Agitationen uden Forespørgsel hos sine respektive Herrer, hvorpaa da har fulgt det Svar: «med største Fornøielse». (*AfB 17.11.1855*)

Petisjonen ble underskrevet senvinteren og våren 1850, så tallet på 1400 medlemmer harmonerer dårlig med hva som ble opplyst i bladet 18. mai.

Øvrige arbeiderforeninger i det som i dag utgjør Oslo

I tillegg til hovedforeningen i selve byen Christiania var det en rekke foreninger utenfor byen og i Aker. Helt i utkanten av Aker var det i tillegg to foreninger, på Lysaker og på Fossum (ved Bogstadvannet), som hadde medlemmer på begge sider av Lysakerelven (det vil si både i Aker og i Bærum). På Lysaker var det et gammelt industrisentrum med sagverk og møller, på Fossum var det et jernverk og en stangjernhammer som var en del av Bærums jernverk.

I tillegg til dette må vi legge merke til at det fantes en del mindre foreninger i omlandet rundt byen. I "Oslo" - det som nå heter Gamlebyen - var det en forening med 66 medlemmer, omtrent like sterkt håndverkerdominert som byforeningen. Litt lenger unna fantes det flere småforeninger i Aker, med en blanding av husmenn, tjenestefolk og småbrukere, som ikke skiller seg tydelig ut fra andre østlandske bygdeforeninger.

Bare på Sagene var det en forening med særpreg. Den hadde 162 medlemmer. Bare rundt 20 prosent av dem var håndverkere, mot 50-60 prosent fabrikkarbeidere. Særlig mange var knyttet til Bentse Brug, som blant annet omfattet papirfabrikk. Men det var også en del fra Akers Mek. Verksted og fra et par av de nye spinneriene. (*Arbeiderbevegelsens historie i Norge.*)

Noe må det ha vært av aktivitet i den foreningen som lå øst for Christiania. Det ble i hvert fall kalt inn til møte i 1850:

Søndagen den 28de Juli Kl. 4 Eftermiddag anmodes Arbeiderforeningens Medlemmer af Grønland, Enerhaugen og Galgeberget at møde hos Snedker H. Johannesen, Gaarden No. 1 ved Siden af Høker Eide, for at ordne Foreningen samt fatte Beslutning om Oprettelsen af et Læseselskab, m.m. Foredrag holdes og nye Medlemmer indskrives. (*AfB 20.07.1850*)

Kristiania Arbeiderforening kunne tidlig informere leserne av Arbeiderforeningernes Blad om organisasjonen i hovedstaden:

Fra Formanden for Kristianias Arbeiderforening er, under 8de Dennes, indkommen Beretning af omtrent følgende Indhold: „Foreningen tiltager lidt efter lidt og kommer i bedre Orden. Det lader til, at Saugenes Forening vil være for sig selv. Saugene fraregnet er Foreningen forøget med 60 nye Medlemmer og teller nu ialt 257, med 28 Formænd eller Rodemænd. En ikke ubetydelig Deel har dannet sig til et Leseselskab, der nu allerede er kommet saavidt, at det har leiet sig et Værelse, hvor Medlemmerne kan komme sammen for at samtale og lese Aviser. Med Tiden haabe vi at kunne faa sammen en liden Bogsamling.“
(AfB 11.08.1849)

Piperviken tilhørte Christiania kommune og var en forstad utenfor selve byen. Det er litt uklart om den foreningen som ble stiftet der fortsatte som egen forening eller om den gikk inn i Kristiania Arbeiderforening senere.

I Pibervigen i Kristiania har der dannet sig en Arbeiderforening bestaaende af 86 Medlemmer, dels Haandværkere, dels Arbeidere. Som Indtredelsespenge indkom til Hovedkassen den 13de Juni fra denne Forenings Medlemmer 2 Spd 60 Sk. (AfB 16.06.1849)

I tillegg var det en forening som ble omtalt i Arbeiderforeningernes Blad som het «Aker-Saugene», som da må omfatte de delene av Sagene som lå i Aker. Den sendte ved flere anledninger inn penger til advokat for de arresterte. Videre var det en hjelpekasse i foreningen.

Aker-Saugenes Hjelpe- og Understøttelseskasse afholder Generalforsamling Søndagen den 17de Oktober Kl. 3 Eftermiddag paa sædvanligt Sted. Mødet ønskes saa talrigt som muligt da Kvartalets Regnskab med det samme bliver fremlagt for Kassens vedkommende.
Paa Bestyrelsens Vegne, I. Osvold. (AfB 09.10.1852)

Organisasjon

Foreningen hadde et styre (bestyrelse). Det var også en formann (overformann), en eller flere varaformenn (Viseoverformand) og en kasserer. Videre var foreningen delt inn i et antall Roder som hadde hver sin leder som i vedtektene heter *Rodemester*, men også ble kalt Rodeformand, noen ganger bare Formand eller også Rodemand. Deres funksjon var i hvert fall å ta inn kontingent og føre regnskap for denne. Hvor store rodene var er uklart og det står ingen ting i vedtektene om størrelsen de skulle ha. I Christiania i 1849 var det 257 medlemmer og 28 rodemenn, noe som gir et gjennomsnitt på i overkant av 9 medlemmer pr. rode.

Allerede tidlig kom behovet for å få litt mer orden på organisasjonen:

Da der er endeel Formænd, som ere vilkårligt indsatte, og saaledes ikke valgte af deres Roder, og da enkelte Medlemmer have anket herover, opfordres de Formænd, med hvem dette er Tilfældet, til at sammenkalde hver sin Rode, for at et ordentlig Valg kan finde Sted, og enhver Rodes Folk saaledes faa den Formand, de helst ønske; der er naturligviis Intet iveien for at beholde den, man engang har, naar man er enig derom og vedkommende Formand modtager Valget. Ved et saadant Valg bør der to Tredieparter til for at Valget skal være gyldigt. (A/B 26.05.1849)

Arbeiderforeningen hadde en demokratisk oppbygging. Foreningens ledere ble valgt av medlemmene. Det er ett unntak fra dette, i desember 1853 innkalles bestyrelsen for å velge overformann og kasserer. Hvorfor vet jeg ikke; heller ikke om dette var et unntak fra en normal valgordning. De sentrale vedtektene har få bestemmelser om valg, det kan tyde på at det var lagt opp til stor frihet for lokallforeningene til å bestemme dette selv. Sentralstyret var det medlemmene i Christiania og på Sagene som valgte.

Endeel af **Christiania Arbejderforenings** Medlemmer have befluttet sig til at foretage en Fodtur til Maridalen Søndagen den 18de Juli, Kl. 6 Morgen. De Medlemmer, der ville være med, maa møde frem i Foreningens Lokale til den bestemte Tid, for at intet Ophold skal finde Sted. Hvis et tilstrækkeligt Antal møder frem, har man bestemt sig til at tage Fahnen med.

Endel av medlemmene i Christiania arbejderforening planlegger tur til Maridalen og dersom mange nok deltar vurderer de å ta med fanen. Christiania Intelligentsedler 17.07.1852

Nærmere om valgordningen synes jeg er uklart. Det oppgis i noen tilfeller antall stemmer den enkelte kandidat mottok, og dersom det var en mann en stemme tilsier det at det i februar 1852 var 223 medlemmer som avga stemme i valget til nytt styre, og i november samme år var det 228 som avga stemme. I mai 1853 var det totale stemmetallet 163.

Arbejderforeningens Medlemmer anmodes om inden 12te Mai i Arbejderforeningens Lokale at indlevere Stemmesedler til Valg af 1 Overformand og 2 Viseoverformænd. Paa Sedlerne skrives 3 Navne paa dem som man ønsker valgt; Stemmegiverens eget Navn maa staa paa Bagsiden. Søndag den 12te Mai Kl. 4 vil Stemmerne blive optalte, og Udfallet bekjentgjort i Samlingen, som ønskes talrig. (*AfB 04.05.1850*)

Søndagen den 25de August Kl. 4 Efterm. anmodes Medlemmerne af Kristiania Arbejderforening at møde i Knudsens Gaard i Grubbegaden for at vælge ny Bestyrelse til Arbejderforeningen, samt desuden, efter Bemyndigelse af Repræsentanterne ved Sentralmødet paa Frederiksborg, at vælge en Sentralbestyrelse bestaaende af 9 Medlemmer. Det vil være af væsentlig Viktighed at Mødet bliver saa talrigt som muligt. Bernh. Hansen. E. Thomassen. (*AfB 17.08.1850*)

I Kristiania Arbejderforening foretages Valg paa Medlemmer af Sentralbestyrelsen Søndagen den 15de Februar. Inden den Tid vil Resultatet af Valget i Saugernes Forening være Foreningen her bekjendt. ... Saugernes Forening afholder Møde Søndagen den 8de Februar for at foretage Valg paa to Medlemmer til at indtræde i Sentralbestyrelsen. Det bemærkes, at andre Sager af megen Vigtighed vil paa samme Tid blive behandlet, hvorfor ethvert Medlem absolut maa afgive Møde. Osvold, Formand. (*AfB 31.01.1852*)

Søndagen den 15de Februar foretages Valg paa 7 Medlemmer til at indtræde i Sentralbestyrelsen. Stemmesedler motages ikke efter Klokken 6. Foredrag holdes i Foreningen Søndag Kl. 5. Fra Saugernes Forening ere valgte til Medlemmer af

Sagene omkring 1857, Fra Chr Tønsberg: Christiania med dens nærmeste Omgivelser. Man ser tydelig blandingen af gammel og ny industri.

Sentralbestyrelsen de forrige, nemlig: P. Andersen og I. Osvold.
(*AfB 14.02.1852*)

Ved det Søndagen den 15de Februar foretagne Valg paa
Sentralbestyrelse, bleve følgende valgte:

Lars Augunson med 46 St.

Hans Christensen med 40 St.

Hans Hansen med 29 St.

Hans Fenstad med 29 St.

Hans Olsen med 29 St.

Christopher Olsen med 28 St.

og Knud Narvesen med 22 St. (*AfB 21.02.1852*)

Generalforsamling afholdes Søndagen den 19de September i
Arbejderforeningens Lokale, hvor da foretages Valg paa 4 nye
Bestyrelsesmedlemmer, istedet for 4, hvis Funktionstid er ude,
ligeledes vælges 3 Revisorer for næstkommende Halvaar. Kl. 5
holdes Foredrag.

Da Sager af ualmindelig Vigtighed vil komme under Behandling,
ønskes Mødet saa talrigt som mulig.

B. Andersen, p. T. Formand. (*AfB 18.09.1852*)

Søndagen den 7de November blev foretaget Valg paa 8
Medlemmer til Sentralbestyrelse, som havde følgende Udfald:

Muursvend G. Thommesen med 35 Stemmer

Handelsborger H. Christensen 34 do.

Skrædder H. Fenstad 33 do.

Snedkersvend C. Olsen 23 do.

Snedker P. Ommerud 23 do.

Skræddersvend G. Thomasen 22 do.

H. Olsen 22 do.

Supleanter:

F. D. Evensen 10 do.

Skomager B. Andersen	9 do.
Dreier Z. Jensen	9 do.
Glarbærer O. Olsen	8 do.
Paa Bestyrelsens Vegne,	
B. Andersen, Formand. (<i>AfB 20.11.1852</i>)	

Søndagen den 8de Mai foretoges Valg i Kristiania Arbeiderforening paa 7 Medlemmer til Sentralbestyrelsen og valgtes da følgende: G. Thommesen med 30 Stemmer, H. Olsen med 28 St., C. Thommesen med 25 St., G. Olsen med 25 St., E. Hansen med 14 St., O. Johannesen med 28 St., E. Reffling med 20 Stemmer. Som Suppleanter: I. D. Nord med 14 St., H. Christensen med 10 St. og B. Andersen med 9 Stemmer. (*AfB 14.05.1853*)

Undertegnede anmoder herved Medlemmerne af Kristiania Arbeider-Forening om ved talrigt Møde at komme sammen til en Generalforsamling Søndagen den 5te Juni Kl. 5 Eftermiddag, da Sager af den mest indgribende Vigtighed ville blive forelagt Forsamlingen til Afgjørelse. Vor Forenings Stilling og Tilstand gjør det nødvendigt, at der gribes til kraftige Forholdsregler, for at den kan komme til at svare til det Maal og den Hensigt som enhver tro Arbeider har sat sig og tænkt sig.
Brødre! Lader os nu see, at I møde frem og ikke holder Jer tilbage!

Kristiania den 26de Mai 1853.

O. Mathiesen. H. Christensen. Søren Johannesen. Johan Andersen. O. Andersen. H. Andersen. I. Dahl. Niels Amundsen. Jens Jensen. (*AfB 28.05.1853*)

Søndagen den 4de December Kl. 4 anmodes Bestyrelsen for Arbeiderforeningen om at møde i Lokalet Kl. 3 Eftermiddag for at foretage Valg paa ny Overformand og Kasserer. Hele Bestyrelsen maa absolut afgive Møde da flere Sager af Vigtighed vil blive at

afhandle om Foreningens Anliggende. Foreningens øvrige Medlemmer anmodes om at møde Kl. 4 Eftermiddag for i Fællesskab med Bestyrelsen at faa arrangeret en Fest 3die Juledag, Foreningens Stiftelsesdag.

Paa Bestyrelsens Vegne, O. Brauner. (*AfB 03.12.1853*)

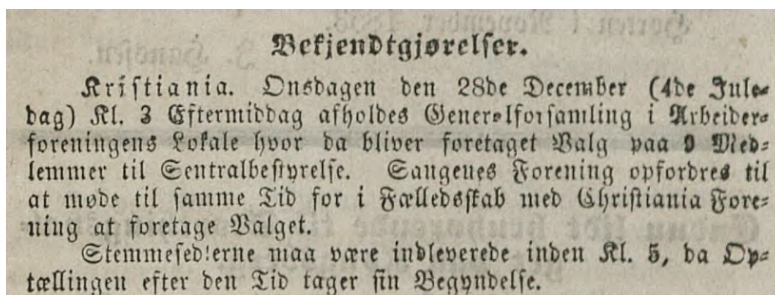
Onsdagen den 28de December (4de Juledag) Kl. 3 Eftermiddag afholdes Generalforsamling i Arbejderforeningens Lokale hvor da bliver foretaget Valg paa 9 Medlemmer til Sentralbestyrelse.

Saugenes Forening opfordres til at møde til samme Tid for i Fællesskab med Christiania Forening at foretage Valget.

Stemmesedlerne maa være indleverede inden Kl. 5, da Optællingen efter den Tid tager sin Begyndelse.

De der ikke ønsker at modtage Valg ville behage at tegne sig paa en Liste, som er nedlagt i Lokalet inden Optælling af Stemmerne foregaaer.

Bestyrelsen. (*AfB 17.12.1853*)

Bekjendtgjørelse. Kristiania. Onsdagen den 28de ... AfB 17.12.1853

Fane

Kristiania Arbejderforenings fane ble avduket 17. mai 1851 på en fest på Langvig (Bydøy).

De som ville deeltage i den til 17de Mai paa Langvig arrangerede Fest, (hvorved Foreningens Fane vil blive afsløret) ville behage at møde i Foreningens Lokale Kl. 4 Eftermiddag, for at man derfra samlet kan begive sig i Prosession udover till Ladegaardsøen. Nærmere Underretning kan erholdes i Foreningens Lokale, hvor en Liste er nedlagt til Paategning." (*AfB 17.05.1851*)

Sparekasse

Kristiania arbejderforening startet en sparekasse.

Ved forskjellige anledninger har der i det forhenværende Læselokale været foreslaaet at indbyde til Oprettelsen af en Understøttelsesindretning uden at man er kommet til noget egentlig Resultat, idet man har været uenig om Indretningens egentlige Formaal. Denne Uenighed lader sig let forklare i en By som Kristiania, hvor Foreningen indeslutter Medlemmer af saa forskjellig Stand og Stilling. Bestyrelsen er nu, efter bedste Overveielse kommen til den Overbeviisning, at det her i Byen vil blive hensigtsmæssig at indbyde til Oprettelsen af en Sparekasse, uden for det første nærmere at bestemme Kassens Hovedøiemed. Kun saameget vil den antyde, at Hovedhensigten antages at ville blive den at give Arbeidere Anledning til i Sommermaanederne at opspare Penge, for senere i Godtkjøbstiderne at kunne opbjøbe adskillige Nødvendighedsartikler i det Store og paa billigste Maade. Envidere haaber man hermed at kunne forbinde en liden Industrivirksomhed, saa at der i den arbejdsløse Vintertid, kunde være en Kasse, hvoraf man enten kunde faa Forskud til Materialier for at udføre Arbeide, eller erholde endeel kontante Penge for færdigt Arbeide. For om muligt at faa en saadan Indretning igang, indbydes Medlemmerne til at tegne sig enten i Læselokalet eller hos Formændene. Med Hensyn til Indskuddenes Størrelse, maa bemærkes, at enhver Indskyder kan indsætte

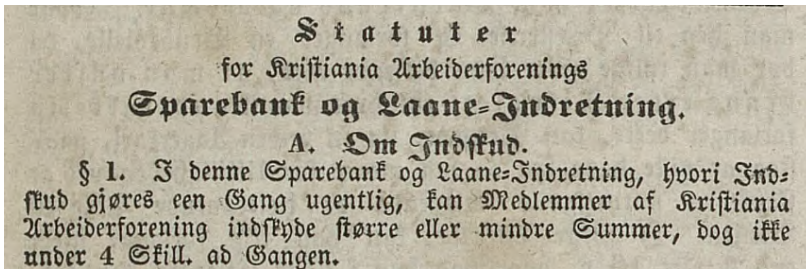
saameget han vil, men i Sommermaanederne ikke mindre end 6 Sk. Ugentlig eller 1 Mk. Maanedlig. Man betaler Intet ved antegnelsen, da Bestyrelsen først vil erfare, hvormange Deeltagere Indretningen kan faa. (A/B 20.04.1850)

Grønlandsleiret. Det lille røde huset (nr. 28) der tradisjonen vil ha det til at Josefine Thrane og barna flyttet inn for å være nær Marcus som satt på Botsfengslet. Nå står det en blå plakett på nummer 30 – så får det heller være litt tvil om hvilket hus familien bodde i.

I Arbeiderforeningens Blad for 3. august 1850 ble ordningens statutter trykket. Av disse fremgår blant annet både innskudds- og lånevilkår. Det er lagt opp til en dag i uken da innskudd kan foretas, og disse må være på minimum 4 skilling. Det maksimale utlånet er 5 Speciedaler. For å kunne få innvilget lån må rodeformannen bevitne

at låneren betaler kontingenten sin til rett tid. Det er altså en klar sammenheng mellom sparekassen og foreningen og det kreves at medlemmet er pålitelig i økonomiske forhold.

*Statuter for Kristiania Arbeiderforenings Sparebank og Laane-Indretning,
A/B 03.08.1850*

Leseselskap

Sommeren 1849 ble det stiftet et leseselskap innen Arbeiderforeningen.

I en meddelelse fra Overformannen gjengitt i Arbeiderforeningernes Blad 11. august 1849 har en ikke ubetydelig del av medlemmene sluttet seg sammen til et leseselskap som allerede i august har leiet seg et værelse hvor medlemmene kan komme sammen for å samtale og lese aviser. Med tiden håper man på å få skaffet seg en liten boksamling. Den 12. august ble det avholdt et møte i leseselskapets lokaler for å velge styre for leseselskapet. Leseselskapets lokaler lå da i Mikkelsgaarden i Grensen.

Hvor denne Mikkelsgaarden har ligget har jeg kanskje funnet ut. I boken *På vandring i Christiania* av Henry Røsoch står det om en gård som heter Michelsgaarden:

Hovedinteressene ved Lille Grensegate samlet seg for resten ved søndre enden av gata, især etterat Karl Johans gate ble brutt

igjennom. Her lå det særlig en gård som hadde en dominerende plass, Lille Grensegate 7, siden Stortings plass 7, Morgenbladgården. Første bebyggelsen på denne tomte – da «forstadsløkke 406» - kom i 1764, en bondehandelsgård med svalganger. Den mest kjente eieren av denne eldste gården var høker Torsten Michelsen som fikk den med første kona. Han bygde inn svalgangene mot gata og drev en kjent handel her. Gården het populært «Pultosten». De litt mer korrekte kalte den Michels-gården. Torsten og hans annen kone tok også losjerende og spisegjester,...

Det er godt mulig det var her arbeiderforeningen hadde sine første lokaler. Gården brant i 1874 så frem til da kan den godt hatt navnet Mikkelsgården i dagligtale.

Lillegrensen 7 er den gule lave bygningen til høyre på bildet mellom Arbeidergaten og Lillegrensen. Maleri fra 1857 av Carl Enslen

I Kristiania Arbeiderforenings Leselokale holdtes Søndag den 28de Oktober en Fest, hvori omtrent 70 Personer deltog, deriblandt 16 Medlemmer af Haandværkersangforeningen. For lokalet, hvortil Foreningen har kjøbt de nødvendige Møbler, betales 30 Spd. aarlig. Af Blade holdes Morgenbladet, Kristiania-Posten og Krydseren. Dertil har et Medlem af Bestyrelsen overladt endeel Bøger til Afbenyttelse. Kristiania

Arbeiderforening tæller nu omtrent 400 Medlemmer og Læseselskabet 158. (*AfB 17.11.1849*)

Arbeiderforeningens Leseselskab tæller nu 240 Medlemmer. Kontingenten er første Maaned 6 Sk., og siden hver Maaned 4 Sk. Ved en Samling Søndag den 3die Marts blev der bragt en bedre Orden i Arrangementet, saaat Medlemmerne for Eftertiden have Anledning til i Lokalet (som er aabent fra Kl. 8 om Morgenen) at læse Dagens Aviser. De Blade, som holdes, ere: Kristiania-Posten, Morgenbladet, Intelligentsedlerne, Krydseren og Skillingsmagasinet. Dessuden har man stadig Anledning til at læse endeel Provinsblade saasom: Drammens Adresse, Norsk Ugeskrift, Nordstjernen, Fredrikshalds Budstikke, Smaalenenes Amtstidene, Kongsberg Adresse, og Fredriksstad Ugeblad, samt de svenske Blade Reform og Folkets Røst. De Medlemmer, der staa til Rest med Kontingent anmodes om snarest mulig at afgjøre samme. Hvis Kontingenten kommer ordentlig ind, og, som man haaber, flere nye Medlemmer tegne sig, vil der om kort Tid blive anskaffet et større og bekvemmere Lokale. (*AfB 09.03.1850*)

Foreningen havde i 1849 sendt en henvendelse til Christiania Sparebank om støtte til å få i gang et bibliotek for medlemmene. Dette ble avslått med henvisning til at de kan låne bøker i det Deichmandske bibliotek.

Etter dette rykker adskillige arbeidere inn som låntagere, med kausjon av nevnte forening. Da en del av dem viser seg uefterrettelige, blir kausjonen sagt opp allerede i 1852. (*Deichmanske Bibliotek 1785—1935*)

Leseselskapet flyttet våren 1850 til Hanskemaker Halléns gård i Øvre Slotsgate.

Læseselskabets Medlemmer holder Kvartalssamling Søndag den

28de April Kl. 3, hvorved Valg paa ny Bestyrelse vil foregaa. Da Læseselskabets Medlemmer er tilstaaet Adgang til at benytte det deichmanske Bibliothek, ville de, der ønske at erholde Bøger laant, behage at tegne sine Navne paa en i Læselokalet nedlagt Liste. Medlemmerne bør ved denne Leilighed saavel som ellers medbringe deres Adgangsbillet. Læselokalets Medlemmer advares mod at tage hjem med sig nogen Avis. Bestyrelsen vil bedst muligt sørge for at der for Fremtiden bliver holdt Foredrag. Første Søndag i Mai vil Hr. Riffing begynde en Række af Forelæsninger, der ville fortsætte to Gange ugentlig nemlig Søndag fra Kl. 6 til 8 og Thorsdag fra Kl. 8 til 10 Aften." (*AfB 27.04.1850*)

Det kan synes som om leseselskapet lå nede en god stund ettersom det inviteres til opprettelse av et nytt leseselskap i januar 1852:

Arbeiderforeningens Læseselskab

De, der ønske at indtræde som Medlemmer af et nyt oprettendes Læseselskab, behage at tegne sig paa en paa Sentralkontoret nedlagt Liste, hvor Statutterne ligge til Eftersyn. (*AfB 03.01.1852*)

Sangforening

Det ble stiftet en sangforening i 1850. Sangforeningen hadde i 1852 øvelser to ganger i uken og en medlemskontingent på 18 skilling i måneden.

Det ble arrangert utflukter for foreningen:

Hønefoss. Efter modtagen Skrivelses Lydende, har Kristiania

Arbeider-Sangforening besluttet at besøge Hønefoss

Arbeiderforening, og at holde en Sangerfest hersteds Sancthans

Aften den 24de Juni d. A. For til bemeldte Fest at faa tilveiebragt de nødvendige Udgifter, sammenkaldes herved samtlige

Medlemmer i Hønefoss Forening, at møde paa Gaarden Vesteren

eller i Hønefoss i Niels Eriksens Enkes iboende Huus 2den
Pindsedags Eftermiddag Kl. 3, for at bidrage til Festens Fremme
m.m. (*AfB 7. juni 1851*)

Syke- og understøttelseskasse

Det ble opprettet en Syge- og Understøttelses-Indretning høsten 1850. I Arbeiderforeningernes Blad for 26. oktober 1850 ble det annonsert at det på et møte søndag 27. oktober etter et foredrag av Hr. Abildsgaard:

... vil blive foreslaaet Oprettelsen af en Syge- og Understøttelses-Kasse, og ønskes derfor Samlingen saa talrig som muligt. Især paalægges alle Rodemenderne at afgive Møde.

Uken etter kunne bladet meddele at:

Ved Samlingen den 27de Oktober blev besluttet, at en Syge- og Understøttelseskasse skal oprettes, og indskrev sig til Understøttelse af dette Foretagende endeel Medlemmer. I denne anledning foretages en Samling i Lokalet i Grubbegaden Søndagen den 3die November Kl 3. (*AfB 02.11.1850*)

Efternævnte Medlemmer af Arbeiderforeningens Syge og Understøttelseskasse ere udnævnte til at revidere Regnskabet for det forløbne Aar.: Knud Halvorsen, Minerer, boende paa Galgebjergget, F. D. Svendsen, Steenhugger, paa Grønland, Christen Hansen, Pottmager, A. Andersen, Snedkersvend, hvilke godhedsfuld anmodes om at møte hos Saugfiler E. Hansen, Gaarden No. 10 nedre Slotsgade, Søndag mellem Juul og Nytaar Kl. 1 Eftermiddag. (*AfB 27.12.1851*)

I 1852 avga syke- og understøttelseskassen regnskap i Arbeiderforeningernes Blad 17. januar for perioden fra stiftelsen og frem til 1. januar 1852, og der fremgår det at 82 deltakere hadde betalt inn til ordningen.

Den 2den Januar foretoges Valg paa 4 nye Medlemmer til at indtræde i Bestyrelsen for Sygekassen istedetfor de 4 aftrædende og valgtes følgende:

E. Olsen, Tømmer.

E Olsen, Snedker.

I. D. Nor, Skomager.

O. Olsen, Tømmer. (*AfB 15.01.1853*)

Ved det Søndagen den 3die Juli foretagne Valg paa Bestyrelse af Sygekassen bleve følgende valgte: F. Svendsen, E. Hansen, A. Eriksen og O. Mathiesen. - Den 10de Juli Kl. 4 Eftm. Samles Bestyrelsen, hvor Sager af Vigtighed foretages. - Ethvert Medlem maa afgive Møde. Kristiania, 5te Juli 1853. Bestyrelsen. (*AfB 09.07.1853*)

Bestyrelsen for Kristiania Arbeideres Syge- og Understøttelses-Indretning tilsiges herved at møde i Lokalet Søndagen den 18de September Kl. 3 precis, for at gennemgå Regnskabet og vælge Kasserer, da den forrige er afgaaet ved Døden. Skræddersvend N. Fossum tilsiges at møde ved samme Tid. Paa Bestyrelsens Vegne, Erichsen. (*AfB 17.09.1853*)

Søndagsskole

Arbejderforeningen drev en søndagsskole som holdt undervisningen på Ankerløkken skole. Hovedformålet med skolen var å lære arbeidere å lese og skrive og orientere seg om aktuelle saker.

Arbejderforeningens Søndagsskole begynder 30te Marts; man samles paa Ankerløkken Kl. 7 Form. (*AfB 29.03.1851*)

Efter en lang Tids Standsning paa Grund af Arrestationerne, har Bestyrelsen for Arbejderforeningen endelig været saa heldig at faa Søndagsskolen i Gang igjen; den tog sin Begyndelse afvigte

Søndag den 5te Oktober, og fortsættes fremdeles hver Søndag med to duelige Lærere, Kandidat Broch og Student Winje, da flere endnu ikke har været at opdrive. For de, der ønske at frekventere Skolen, gjøres dette herved bekjendt, med Tilføiende, af at de ei maa forsømme at møde hver Søndag Morgen Klokken 7 precis; thi uden dette kan aldrig Skolen med Held virke til Nytte og Gavn for Foreningen. (*AfB 11.10.1851*)

Ankerløkken var en byløkke som hadde hatt skiftende eiere til den siste private eier, Peder Anker, solgte den delen som ligger mellom elva og Hausmanns gate til kommunen i 1833. Løkkehuset, som lå omtrent der Norsk design- og arkitektursenter (DOGA) ligger i dag, ble brukt til Fjerdings skole inntil 1861, da Møllergaten skole åpnet.

Ankerløkkens skole. Foto: N. Skarpmoen

To massedemonstrasjoner

Sankt Hansfeiring i 1850

Et offentlig opptog, en fest eller en demonstrasjon er en måte å synliggjøre egen styrke og samhold på. Samtidig er det en styrkedemonstrasjon overfor myndigheter og andre motkrefter. Når mellom tre og fire tusen mennesker går i tog gjennom byen for å feire St. Hans så er det en kraftfull demonstrasjon.

Santhansaften feiredes af en stor Deel af Arbejderforeningens Medlemmer paa Gaarden Egeberg. - Kl. 7 samledes Deeltagerne paa Slotspladsen, og drog derfra i en Masse af 3 a 4 000 Mennesker i en Prosesjon, ledsaget af Hornmusik, over Torvet gjennem Storgaden, Grønland og Opslo. Underveis udbragtes et hurra for Lighed og Broderskab, for Sandhedens Seier m.m. - Festen vedvarede til Kl. 3 om Morgen og tilbragtes med Sang og Dands, Fyrværkeri og Kanonade. - For de ærede Deeltagere bekjentgjøres, at efterat alle Udgifter ved Festen vare dækkede, blev et Beløb af omtrent 10 Spd. tilovers, hvilke Festkommiteen fandt hensigtsmæssigt at burde anvendes til endeel af de Omkostninger der udfordres til det berammede Arbeidermøde. (A/B 29.06.1850)

Februar demonstrasjonen i 1851

Oddvar Bjørklund skriver i sin bok *Marcus Thrane* om den planlagte demonstrasjonen 24. februar 1851 for å markere treårsdagen for den franske februarrevolusjonen:

23. februar la han fram forslaget på et møte i Osloforeningen. Der ble det vedtatt at foreningen skulle arrangere et slikt demonstrasjonstog, visstnok i forbindelse med innvielse av en fane eller hvis vi skal tro det «Andhrimmer» sier, et rødt flagg. Samtidig skulle det demonstreres for en ny regjering og det rett for kongens øyne: toget skulle etter planen dra ned til Paléet, der kongen bodde i anledning Stortingets åpning. Det var spioner

tilstede på møtet, og de dro straks av sted og rapporterte saka til stattholder Løvenskiold. ... Meldingen fremkalte ren panikk. Ute i Europa hadde demonstrasjoner foran kongens slott ofte vært opptakten til revolusjon. Nå trodde visstnok Løvenskiold at Thrane ville prøve å få i stand noe liknende her. Politiet forbød øyeblikkelig demonstrasjonen, og det ble gitt ordre til at garnisonen skulle holde seg klar. Fra tidlig neste morgen sto 1000 mann under våpen, artilleri med skarp ammunisjon var kjørt fram, og militærlegen pakket ambulansesaker. Alle medlemmene av sentralstyret ble arrestert.

Thrane kom seg unna arrestasjon den natten, og dagen etter møtte han opp på politikammeret. Politimesteren meddelte at en demonstrasjon ikke ville bli tålt. Bjørklund fortsetter:

I byen gikk de villeste rykter. Det ble sagt at Thrane var på vei med 10 000 væpnede menn. Militær var postert på flere steder, og gatene i sentrum krydde av folk. Da Thrane vandret hjemover, kunne han nesten ikke komme fram i Kirkegata. Noe seinere kom han i forbindelse med noen av medlemmene i arbeiderforeningen og fikk samlet dem på Youngstorget. Her steg han opp på sokkelen til en lyktestolpe, og så talte han til mengden. Demonstrasjonen måtte avlyses, sa han, siden regjeringen hadde forbudt den. En kunne naturligvis trasse forbundet, men han ville rå arbeiderne til å bøye seg for myndighetenes maktspråk da de ikke kom noen vei ved å sette hardt mot hardt. Men før de skiltes, ville han be dem rope tre ganger tre hurra for en ny regjering, en regjering ledet av Ueland og Sverdrup. Det ble gjort, og så dro arbeiderforeningsmedlemmene med Thrane i spissen og fulgt av en veldig menneskemasse av sted til Arbeiderforeningens leselokale i Møllergata, der det ble holdt et kort møte. Thrane hadde reddet dagen. Trass i forbudet hadde demonstrasjonen på sett og vis funnet sted, og det i ro og orden.

I forsvarstalen for Høyesterett omtalte forsvareren, Bernhard Dunker, saken på denne måten:

Naar der ved denne og flere Leiligheder forekom Ytringer om en stor Demonstration, maatte han gjøre opmerksom paa, at da dette Møde holdtes, havde der alt været foranstaltet en stor Demonstration, nemlig den 24de Februar 1851. Da havde Rygtet alt i lang Tid gaaet om Revolution af Arbeiderne; Autoritetene vare skræmte og havde truffet Foranstaltninger derimod; Artilleriet stod færdigt o.s.v. De gode Borgere og deriblandt Defensor, gik da ud paa Gaden for at søge efter Revolution; men de fandt den ikke; endelig saa vi da Revolutionen eller Oprøret; - det var intet Andet end en stille og harmløs Procession, at Ingen turde forarges herover, som fra Grubbegaden eller Møllergaden kom dragende over Torvet ud til Youngstorget, hvor man udbragte et Hurra for et nyt Ministerium, hvorefter Enhver gik hjem til Sit. (A/B 07.07.1855)

Teater

Kristiania Arbeiderforening hadde i en periode et aktivt teater. Det første som ble skrevet om teateret synes å være et foredrag som annonseres i Arbeiderforeningens Blad 7. desember 1850:

Søndagen den 8de Desember Kl. 4 holder P.W. Bergh et Foredrag, hvori han vil forsøge at utvikle Theaterets Betydning i Samfundet, som Dannelsesanstalt og Skole for Moralen.

Særlig synes det som om aktiviteten i teateret var høy høsten 1851 og frem til sommeren 1852. Da var det svært stor aktivitet med mange forestillinger. I tillegg til de som deltok i selve teateret, må det ha vært en ikke ubetydelig del av foreningens medlemmer som kom som tilskuere. Forestillingene annonseres i mange tilfeller som åpent kun for foreningsmedlemmer.

Mandagen den 7de April, Kl. 8 Aften, gives i Foreningens Lokale en dramatisk Aftenunderholdning af følgende Inhold: 1. Prolog af P.W. Bergh; 2. Bedeklokken af H. Herz; 3. Taarepilene paa St. Helena; 4. Tømmersvenden af Wessel; 5. Gaffelen af Wessel; 6. Grevinde Platers Minde; 7. Supplikanten af Heiberg, og 8. Epilog. Nogle Medlemmer af Sangforeningen udføre, inden Forestillingens Begyndelse, en af P.W. Bergh i Anledning af Dagen forfattet Sang. (*AfB 05.04.1851*)

I Foreningen gives 2den Paaskedag, Kl. 7 Aften, en dramatisk Aftenunderholdning af følgende Inhold:

1ste Afdeling

1. Sang, firstemmig, af Bergh.
2. Prolog af Bergh.
3. Bedeklokken, af Bergh.
4. Mosters Pølser, af Wessel.

2den Afdeling

5. Taarepilene paa St. Helena.
6. «Min Søn om Du vil i Verden frem», af Abrahamsen.
7. Emilie Platers Minde.
8. Gasellen, af Wessel.

3die Afdeling

9. Grenaderen ved Napoleons Grav.
10. Supplikanten, Vaudeville i een Monolog, af J. L. Heiberg.

Billetter, a 24 Sk., erholdes indtil Løverdag Middag i Foreningens Lokale. Kun 80 Billetter udstedes, og kun Medlemmer af Foreningen have Adgang. Efter Forestillingen holdes Bal. (*AfB 19.04.1851*)

Mandag 12. mai 1851 holder P.W. Bergh og noen medlemmer fra Kristiania Arbeiderforening «en dramatisk Aftenunderholdning i 4 Afdelinger» i Drammens Arbeiderforening. Ved samme anledning

holder Bergh 2 foredrag som han tidligere har holdt i Kristiania:

Hvad man veed og hvad man ikke veed», og «Hvad jeg troer og hvad jeg ikke troer. (*AfB 03.05.1851*)

Søndagen den 2den November gives i Foreningens Lokale i Grubegaden en dramatisk Underholdning. Indtægterne anvendes til Foreningens Bedste. (*AfB 25.10.1851*)

I Kristiania Arbejderforening gives Søndagen den 9de November en Aftenunderholdning bestaaende af: Deklamation; „Til Sæters.“ Derefter et Efterspil i Anledning af Robert Blums Dødsdag, forestillende Dødsdommens Exekution; til Slutning en Epilog ved hans Grav. Billetter erholdes i Lokalet. Ikkun Medlemmerne tilstedes Adgang. (*AfB 01.11.1851*)

Robert Blum var en tysk opposisjonell politiker som deltok i revolusjonsforsøk i Østerrike høsten 1848. Da opprøret hadde blitt slått ned ble Blum arrestert, dømt til døden og skutt.

I Arbejderforeningen opføres Mandagen den 8de December: „En Nat i Roskilde“ og „Nytaarsnat 1850.“ Imellem Stykkerne udføres en deklamatorisk Frier-Scene med sang. Billetter erholdes i Lokalet, der aabnes Kl. 7 ½ og begynder Kl. 8 præcis. Kun Medlemmerne tilstedes Adgang. (*AfB 06.12.1851*)

Arbejderforeningens Theater

Mandagen den 15 December, gives i Arbejderforeningens Lokale (efter Fleres Opfordring): „Til Sæthers“, derefter: „En Nat i Roskilde.“ Billetter erholdes hos Værten Hr. Nielsen. Indgangen aabnes Kl. 7 ½, Begyndelsen skeer Kl. 8. Kun Foreningens Medlemmer tilstedes Adgang. (*AfB 13.12.1851*)

Anden Juledag giver en Deel af Arbejderforeningens Medlemmer en Aftenunderholdning paa Klingenberg, bestaaende af „Til

Sæthers“, „En Nat i Roskilde“ og „Deklamation“, til Fordeel for dets Theaters videre Forfremmelse. Billetter a 12 Sk. Erholdes i Lokalet samt ved Indgangen paa Klingenberg. Begyndelsen skeer Kl. 7. (*AfB 27.12.1851*)

Med høie Øvrigheds Tilladelse forevises et
Verdenstheater
i Arbejderforeningens Lokale
Tirsdagen den 13de og Onsdagen den 14de ds.

1ste Afdeling:
Akrobater og Dandsere, Juletrold og Hererier.

2den Afdeling:
6 historisk-pyrotekniske Transparenter, 1) Wilhelm Tells Kapel,
2) en chinesisk Guldflanz, 3) Raadhuset i Kelso, 4) en Bacchi-
Broder, 5) St. Paulskirken i London, 6) Fyrsten af Friedland,
General Wallenstein.

3die Afdeling:
New-York, det første Sted hvor de fleste norsk Nybyggere
betræde Amerika. Mange, der sikkerlig have Familie og Venner
blandt hine Pillegrime, ville nok med Interesse see dette
forjættede Land. Flere Dampskibe og Seilere, af forskjellige
Nationer, oplive Scenen.

4de Afdeling.
Scene af Frihedskampen i Berlin den 18de Marts 1848.

Billetter a 8 Sk. for Voxne og 6 Sk. for Børn sælges ved
Indgangen, som aabnes Kl. 6 og Begyndelsen skeer Kl. 7 Aften.
(*AfB 10.01.1852*)

Rundt årsskiftet 1851 til 1852 er det så vidt jeg kan forstå en splittelse i teateret. Det er tydelig at noen av de gamle teatermedlemmene fortsetter å gi forestillinger på Klingenberg og at dette ikke faller i god jord hos de øvrige medlemmene i teaterforeningen. Hvorfor dette skjedde har jeg ikke funnet opplysninger om.

Arild Linneberg har i bind 2 av *Norsk litteraturkritikks historie* beskrevet bevegelsens store poet urmaker Nils Johannes Quarme. Skuespillet hans «Femsmællen eller Revolutionen 1851» ble oppført flere ganger på arbeiderforeningens teater på Klingenberg i januar 1852, av en teatertrupp av håndverkere.

Aftenunderholdning.

Fredagen den 16de Januar giver en Deel af den herværende Arbeiderforening i Klingenberg's store Salon en Scenisk Aftenunderholdning af følgende Indhold:

«Til Sæters» af Riis;

derefter;

«Femsmællern eller Revolutionen 1851»

af Quarme;

imellem disse Stykker udføres Declamations-Nummer.

Entree: Parquette, staaende og nummererede Pladse, 24 Sk.

Parterre, staaende og siddende Pladse , 12 Sk.

Billetter erholdes i Klingenberg's Bouffet Fredagen fra Kl. 9

Formiddag til Kl. 5 Eftermiddag, samt ved Indgangen, som

aabnes Kl. 6 1/2. Begyndelsen skeer Kl. 7.

Det bemærkes, at Salonen er bleven forsynet med en

hensigtsmæssig ampitratalsk Forhøining, saa at respective

Tilskuere fra alle Puncter i Salonen, uden at genere hinanden,

have Anledning at see Forestillingen. Med Billetter til Parquet

følger et Nummer-Kort, som anviser Pladsen, hvilket Kort

Ihændehaveren beholder, og gjælder dette som Udgangstegn for

Aftenen. Andre Udgangstegn leveres ikke hverken fra 1ste eller 2den Plads. Plankart over Pladserne findes der Billetterne sælges. De ærede Herrer, som have siddende Pladse, anmodes om at aftage sine Hatte, naar Forestillingen begynder. Hunde maae ikke medtages og Cigar-Røgning tillades ikke i Salonen.
(*Christiania Intelligentssedler 14.01.1852*)

Arbejderforeningen og foreningens teater reagerte på dette med eksklusjoner av de som fortsatte å spille på Klingenberg. Her er det også en interessant opplysning om teaterets «Stifterinde», en av de få gangene kvinner nevnes i foreningssammenheng. Hvem denne damen var har jeg ikke klart å finne ut.:

Til Underretning for Arbejderforeningens Medlemmer
bekjædtgjøres herved, at den Deel af dem, som spille paa indgaaet Kontrakt med Verten paa Klingenberg, ikke længere ansees som Medlemmer af Arbejderforeningens Theater, paa Grund af brudt Overenskomst med Foreningens Bestyrelse saavelsom Theaterets Stifterinde. Bestyrelsen for Kristiania Arbejderforening. (*AfB 31.01.1852*)

Boken *Nasjonalisme i norsk målstrid 1848-1865* av Oddmund L Hoel vier flere sider til Arbejderforeningens Theater. Den som vil lese mer om denne delen av byens teaterhistorie henvises til Hoels bok som finnes digitalt på Nasjonalbiblioteket.

J. B., Halvorsens *Forfatterlexikon 1814-1880 bd. 4 M-R* skriver om Nils Quarme blant annet:

Utrykt blev hans Skuespill «Femsmællen eller Revolutionen 1851» der opførtes paa Klingenberg i Januar 1852 ved nogle offentlige Forestillinger, som gaves der af Personer af Haandværksklassen.

Arbejderforeningens Theater

Mandagen den 23de Februar gives af en Deel af Foreningens nye Medlemmer en Aftenunderholdning, bestaaende af en Prolog og Sang forfattet i Anledning af Theaterets Fremtids Øiemed at opklæde fattige Børn. Derefter Deklamation og endeel pragtfulde, levende Tableauer, deriblandt den hellige Families Flugt til Ægypten. Billetter erholdes i Lokalet a 8 Sk. Indgangen aabnes Kl. 6. Begyndelsen skeer Kl. 7. Kun Medlemmerne tilstedes Adgang. (*AfB 21.02.1852*)

Aftenunderholdning

Mandagen den 1ste Marts gives af Arbejderforeningens nye Skuespillerpersonale en Aftenunderholdning, bestaaende af en Deel pragtfulde levende Tableauer, deriblandt den hellige Families Flugt til Egypten, med dertilhørende Dekoration og Mordet i et Bondebryllup, derefter: Supplikanten, Vaudevillemonolog i 1 Akt; Min gamle Kjole, Vaudevillemonolog i 1 Akt og Emilies Hjerterbanken samt flere Deklamationsnummere. Billetter erholdes i Lokalet a 8 Sk. Indgangen aabnes Kl. 7½ og Begyndelsen skeer Kl. 8. Kun Foreningens Medlemmer tilstedes Adgang. (*AfB 28.02.1852*)

Haandværkssvendenes Centralforening befattet seg også med teater. I en annonse i Christiania Intelligentsedler 28. februar 1852 oplyses det at:

Haandværkssvendenes Centralforening giver scenisk Aftenunderholdning Søndag den 29de dennes kl. 7. Billetter sælges ved Indgangen.

Dessverre er det ikke ytterligere opplysninger om dette.

Arbejderforeningens Theater.

Førstkommende Søndagen den 7de Marts opføres;

Skrædderdatteren, Lystspil i 2 Akter; derefter: Min gamle Kjole i 1 Akt. Til Slutning Supplikanten. Billetter erholdes i Lokalet a 8 Sk. Indgangen aabnes Kl. 6 og Begyndelsen skeer Kl. 7.
(*AfB 06.03.1852*)

Arbejderforeningens Theater,
Førstkommende Søndag den 14de Marts gives af det dramatiske National-Selskab en Aftenunderholdning af følgende Indhold; Mit Fødeland, i Fjelddragt; Skrædderdatteren, Lystspil i 2 Akter; imellem Stykkerne Tableaurer: Mødet i et Bondebryllup Hardanger, Den hellige Families Flugt til Ægypten og Kong Salomos Dom mellem de to Kvinder. Til Slutning: Supplikanten, Vaudevillemonolog. Billetter erholdes i Lokalet i Grubegaden No. 7 a 8 Sk. Indgangen aabnes Kl. 6 ½ og Begyndelsen skeer præsis Kl. 8. Kun Foreningens Medlemmer tilstedes Adgang.
(*AfB 13.03.1852*)

Arbejderforeningens Theater
Mandagen den 22de Marts gives af det dramatiske National-Selskab en Aftenunderholdning bestaaende af, efter Opfordring: Skrædderdatteren, Lystspil i 2 Akter; Deklamation, En Værtshuusholders Hjemkomst fra Arresten, en komisk Scene med Sang; derefter Ola og Peer, samt en Frierscene med Sang, flere Tableauer. Billetter erholdes i Lokalet. Indgangen aabnes Kl. 7 og Begyndelsen skeer præsis Kl. 8. (*AfB 20.03.1852*)

Arbejderforeningens Theater. Anden Pintsedag gives: «Bonden i det russiske Dampbad» og «En lille Forstyrrelse i et Bogtrykkeri». Til Slutning dandses en spansk Nationaldans af Emma Nielsen. Man haaber et talrigt Besøg da Indtægten andvendes til Foreningens Bedste. Billetterne erholdes i Lokalet. Indgangen aabnes Kl. 7 1/2 og Begyndelsen skeer Kl. 8 precis
(*AfB 29.05.1852*)

Arbejderforeningens Theater.

Anden Pintsedag gives: „Bonden i det russiske Dampbad” og „En lille Forstyrrelse i et Bogtrykkeri.” Til Slutning dand- ses en spansk Nationaldans af Emma Nielsen. Man haaber et talrigt Besøg da Indtægten anvendes til Foreningens Bedste. Billetterne erholdes i Lokalet. Indgangen aabnes Kl. 7½ og Begyndelsen sker Kl. 8 præcis.

Arbejderforeningens Theater. AfB 29.05.1852

Forfatteren av noen av skuespillene er den danske forfatteren Peter Nicolai Jørgensen. Han var født i København i 1805 og gikk i boktrykkerlære i Græbes Officin. Han fikk boktrykkerprivilegium som boktrykker i København i 1829. Han døde i 1850. Stykker av Jørgensen som ble oppført av Arbejderforeningens teater omfatter blant annet «Bonden i det russiske Dampbad», «En lille forstyrrelse i et Bogtrykkeri», «En halv Time i Forligelses-Commissionen».

Jørgensen hører til de litterære bogtrykkere, som Danmark lige fra Christiern Pedersens Dage har haft ikke faa av. Hvad han skrev, var harmløse Ubetydeligheder – mest af humoristisk Natur -, og i en Tid, hvor Vittighedsblade, Revueviser og komiske Kalendere vare noget næsten ukjendt, vant hans Monologer («Bonden i det russiske Dampbad», «Bonden og Hydro-Oxygen-Gas-Mikroskopet», «Bonden i Tivoli» o. fl) et stort og taknemmeligt Publikum.

(Sophus Bauditz i Carl Frederik Bricka: Dansk biografisk Lexicon bind IX, København 1895)

Stykket «En nat i Roskilde» er et syngespill av H. C. Andersen. Stykket «Til Sæters» er av Claus Pavels Riis. Stykket «Skrædderdatteren» er av Peder Degn.

Fester og ball

Fester og Ball ble det holdt til stadighet. De holdes på Frederiksborg

på Bygdø, på Klingenberg eller oftere, i foreningens lokaler, der det er ganske åbenbart at en vert eller restauratør står for mat og drikke. Dette siste tyder på at foreningslokalene gjerne lå i tilknytning til et serveringssted.

Arbeiderforeningen holder Bal den 14de Oktober. Entreen bliver 60 Sk. pr. Par. De Medlemmer af Foreningen der ønske at deeltage, behage at tegne sig snarest muligt paa en i Læselokalet nedlagt Liste. Det bemærkes, at kun et bestemt Antal Par ville komme til at deeltage i dette Bal. (*AfB 21.09.1850*)

Paa Grund af den Omstændighed at den engang averterede Bal til den 14de Oktober indtræffer i Flyttetiden, er man kommen overens om at udsætte den til Mandagen den 21de Oktober, og vil den da blive holdt paa Klingenberg, i den store Sallon, saafremt et tilstrækkeligt Antal Deeltagere tegne sig. Billetter kan erholdes, hver Dag i Ugen, i Arbeiderforeningens Lokale i Halléns Gaard, for 60 Sk. Parret (36 sk. For en Mandsperson og 24 sk. For en Dame). Det bemærkes, at den sidste Tid for Billetternes Erholdelse er fastsat til Tirsdagen den 15de Oktober. (*AfB 05.10.1850*)

Til Minde om Demokraten og Folketaleren Robert Blum, der af den østerrigske Regjering blev anklaget for Oprør, dømt til Døden og skudt i Wien den 9de November 1848, holdt endeel af Kristiania Arbeiderforenings Medlemmer en Festivitét i Løverdags Aftes. Efterat P. W. Bergh havde betraadt Talerstolen og oplæst de biografiske Notitser man havde om Blum, holdt han et Foredrag. Efter Foredraget udbragtes Mindeskaalen, under dyp Taushed. Derefter udbragtes ved et Foredrag af Thrane en Skaal for de londonske Bryggere! - sant en for den tyrkiske Sultan, som den eneste der med Beredvillighed gav de ungarske Flygtninge Tilflugtssted. Robert Blum er født den 10de November, og da

Klokken havde slaget 12, udbragtes med et Par Ord en Skaal for Robert Blums Fødselsdag, som et Symbol paa at Friheden aldrig dør. Man fornøiede sig derefter nogle Timer med Sang og Dands. (*AfB 16.11.1850*)

I Anledning af Arbejderforeningernes Stiftelsesdag holdes 3die Juledag Bal i Foreningens Lokale. Man kan tegne sig paa en i Lokalet nedlagt Liste. (*AfB 14.12.1850*)

Søndagen den 4de Januar afholdes Kostyme-Bal i Foreningens Lokale. Billetter a 18 Sk. Erholdes paa Stedet. Ballet aabnes Kl. 7, og kuns Medlemmer tilstedes Adgang. (*AfB 03.01.1852*)

Bal
afholdes i Arbejderforeningens Lokale Søndagen den 20 Juni Kl. 8te Aften, Entreen betales med 12 Sk. pr. Person, hvorfor de erholde fri Dandsemusik. For Beværtning vil der blive sørget. Kun Foreningens Medlemmer har Adgang til Deltagelse. Billetter er at erholde Løverdag og Søndag i Lokalet. Bestyrelsen. (*AfB 19.06.1852*)

Søndagen den 5te September afholdes i Arbejderforeningens Lokale en Fest i Anledning de Arresterede. Salen vil blive dekoreret og efter Festen Bal. De Medlemmer som ønske at deeltage, behager at tegne sig de første Dage i Ugen, paa en nedlagt Liste hos Værten. (*AfB 28.08.1852*)

Søndagen den 5te September afholdes i Arbejderforeningens Lokale en Senisk Mindefest. Efter Festens Slutning Kl. 10 begynder Ballet. Billetter a 16 Sk. Erholdes i Lokalet indtil Søndag Middag. De Medlemmer, som har tegnet sig vil behage at indløse sine til samme Tid. Kun Foreningens Medlemmer tilstedes Adgang. (*AfB 04.09.1852*)

Kristiania. Arbejderforeningens Lokale er fra Flyttetid i Lille Vognmandsgade No. 22. Søndagen den 17de Oktober gives i Arbejderforeningens Lokale en dramatisk Aftenunderholdning – og derefter Bal for sidste Gang i det gamle Lokale. - Begynder Kl. 8. Billetter a 16 Sk. Erholdes hos Verten. (*AfB 16.10.1852*)

3die Juledag bliver afholdt en Fest i Anledning af Foreningens Stiftelsesdag. De af Medlemmene som ønske at deeltage, vil behage at tegne sig paa en Liste som er nedlagt i Lokalet. Prisen er bestemt til 60 Sk. For Parret som erlægges med 36 Sk. For Herrer og 24 Sk. For Damer, som maa være indbetalt inden 3die Juledags Middag. Festen begynder Kl. 5 Eftermiddag og slutter omtrent Kl. 8; efter den Tid bliver afholdt Bal som slutter omtrent Kl. 4 Morgen. Deeltagerne i Festen tilstedes Adgang til Ballet for samme Betaling. Bestyrelsen. (*AfB 17.12.1853*)

Bal.

For Kristiania og Saugenes Arbejderforening afholdes stort Bal paa Vognmand Olsens Sal 2den Nytaarsdag, hvortil Medlemmerne indbydes. Liste til Paategning er nedlagt i Restaurationen sammesteds. (*AfB 25.12.1852*)

Møter og foredrag

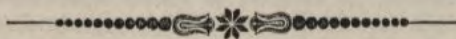
Møter og Generalforsamlinger ble det holdt jevnlig og trolig i hele arbejderforeningens levetid, selv om det ikke er mulig å etterprøve dette for den seneste perioden. I perioder var det møter hver søndag, i andre perioder var det tilsynelatende mer sporadisk.

Normalt var det foredrag på møtene. Til å begynne med ble det annonsert hvem som skulle holde foredrag og som oftest også tema. Senere ble det kun annonsert foredrag og møtetidspunkt. På et møte

Om almindelig
Stemmeret,

eller:

er Arbejdsklassen berettiget til at fordre almindelig
Stemmeret, og vil, i bekræftende Fald, denne
virke velgjørende paa dens Aar?

[Christiania.

Paa A. E. H. Nissens Forlag.

Trykt af M. S. Arelsen.

—
1850.

den 17. august 1851 ble det annonsert at en kvinne skulle tale, og dette er kanskje den første gangen en kvinne holder et offentlig foredrag i Norge.

Ved Saugene i Kristiania holdtes Søndag den 17de Juni en Arbeiderforsamling. En Arbeider oplæste de 7 første Nummere af "Arbeiderforeningernes Blad", hvorefter man blev enig om at inbyde mig (Thrane) til at komme til Kristiania. (*AfB 07.07.1849*)

Søndag den 8de Juli holdt jeg (Thrane) en Forsamling ved Saugene i Kristiania, hvorved indskreves 100 nye Medlemmer Forhen 143, tilsammen 243 Medlemmer. Som Indtredelsespenge og Bidrag til Reiseomkostninger indkom 6 Spd. (*AfB 14.07.1849*)

I Kristiania holdt jeg den 22de og 23de Forsamlinger, hvorved Petitionen blev oplæst. Foreningen forøgedes med 242 nye Medlemmer, saa at den nu tæller omtrent 700. Medlemmerne af Haandværkssvendens Centralforening ere ialminnelighed enige om at slutte sig til Arbeiderforeningen. (*AfB 02.02.1850*)

Efter Valget holdt Hr. Nielsen, Forfatter av Bogen «Om almindelig Stemmeret», et Foredrag om samme Materie. (*AfB 31.08.1850*)

Søndagen den 6te Oktober Kl. 5 Efterm. agter et Medlem af Arbeiderforeningen at holde et foredrag i Halléns Gaard. Ved Indgangen erlægges 2 Sk. pr. Persona. (*AfB 05.10.1850*)

Til Minde om Demokraten og Folketaleren Robert Blum, der af den østerrikske Regjering blev anklaget for Oprør, dømt til Døden og skudt i Wien den 9de November 1848, holdt endeel af Kristiania Arbeiderforenings Medlemmer en Festivitet i Løverdags Aftes. Efterat P.W. Bergh havde betraadt Talerstolen og oplæst de biografiske Notitser man havde om Blum, holdt han

et Foredrag. Efter Foredraget udbragtes Mindeskaalen, under dyb Taushed. Derefter udbragtes ved et Foredrag af Thrane en Skaal for de londonske Bryggere! - samt en for den tyrkiske Sultan, som den eneste der med Beredvillighed gav de ungarske Flyktninge Tilfluktssted. Robert Blum er født den 10de November, og da Klokken havde slaget 12, udbraktes med et Par Ord en Skaal for Robert Blums Fødselsdag, som et Symbol paa at Friheden aldri dør. Man fornøiede sig derefter nogle Timer med Sang og Dands. (*AfB 16.11.1850*)

Søndagen den 16de Februar Kl. 5 holder P.W. Bergh et Foredrag over Pattedyr, Fugle og Fiske. Entreen betales af Medlemmerne med 2 sk., af Andre med 8 sk. - Den halve Indtækt tilfalder Foreningen. Fra Pressen er udkommen et Flyveblad indeholdende det forrige Søndag holdte Foredrag, og vil el ethvert af de anmeldte Foredrag udkomme paa lignende Maade. Hvert Foredrag vil udgjøre et Ark Octav og koste 3 sk. De der forud betale for samtlige 12 Foredrag erholde Arket eller Flyvebladet for 2 sk. (*AfB 15.02.1851*)

Samtlige Tømmersvende og Tømmerarbeidere i Kristiania indbydes af nogle Tømmermænd til at samles i Arbejderforeningens Lokale Søndag 4de Mai Kl. 6 Aften, da noget af Interesse for dem vil blive bragt i Forslag. (*AfB 26.04.1851*)

Søndagen den 29de Juni Kl. 5 holder Stud. Jur. Rasmussen Foredrag i Arbejderforeningens nye Lokale, Vognmand Olsens Gaard ved Youngs Torvet, hvori han vil søge at paavise det Gavnlige og Hensigtsmessige i en Tilslutning af alle Næringsdrivende til de i Landet oprettede Arbejder-Foreninger. (*AfB 28. juni 1851*)

Kristiania Søndag den 20de Juli Kl. 5 holdes Foredrag af en af

dem, som er sluppen ud af Arresten. Kl. 6 Generalforsamling. Mødet ønskes talrigt, da Sager af Vigtighed vil komme under Behandling. (*AfB 19.07.1851*)

Søndagen den 17de August holdes Foredrag af et Fruentimmer og af E. Pedersen. (*AfB 16.08.1851*)

Søndagen den 21de Marts holdes Generalforsamling i Kristiania Arbeiderforening i Anledning af en Rundskrivelse fra Markus Thrane og en Opfordring fra Drammens Arbeiderforening i Bladet No. 10. Ethvert Medlem opfordres herigjennem til at afgive Møde. Der gjøres opmærksom paa, at der under ingen Omstændigheder indlades andre end Foreningens Medlemmer. Bestyrelsen for Kristiania Arbeiderforening
L. Engebretsen p.t. Sekretær

Bestyrelsen for Kristiania Arbeiderforening opfordrer Medlemmer og Rodemænd til at møde Søndagen den 14de og 21de Marts for at betale deres Kontingent.

Kristiania den 9de Marts 1852

L. Engebretsen p.t. Sekretær (*AfB 13.03.1852*)

Søndagen den 17de Juli Kl. 5 Eftm. Afholdes Generalforsamling i Arbeiderforeningens Lokale. Medlemmerne af Saugenes Forening bedes om at møde til samme Tid, da Sager af Vigtighed vil blive behandlet af begge Foreningerne.

- Søndagen den 10de Juli holdes foredrag i Foreningens Lokale Kl. 5 Eftermiddag.

D. F. Svendsen. Formand. (*AfB 09.07.1853*)

17. maifeiring 1852

Mandagen den 17de Mai holder Arbeiderforeningen en Fest i

Anledning af Dagen, i hvilken Anledning de Klokken 5 Eftermiddag samler sig i Lokalet for i ordnet Tog med Musik i Spidsen og Fahne, begive sig til Frederiksborg. Den eller de, som interesserer sig for at festligholde Dagen, eller de Laug som ville deltage i Fahnetoget, anmodes om at slutte sig til Toget på Torvet. Enhver Deeltager erlægger ved Indgangen til Frederiksborg, hvad enten han er Medlem af Foreningen eller ikke 1 Mrk. for hvilken der haves fri Adgang til de paa Langvig og Frederiksborg værende Forlystelser, fri Dansemusik hele natten, fri Komedie, som skal spilles. Salen paa Frederiksborg m.m. Ligesom af og til gives Salut, og efter sluttet Komedie, dandses i begge Saloner. Efter sluttet Overenskomst vil Beværtningen blive yderst billig til Byens almindelige billige Priser. Ved Pipervige Brygge vel ligge Baade færdige til Oversætning for dem, som ønske det, mod en Betaling af 2 Sk. Naar de ere 10 paa Baaden, men 3 Sk. Naar de er derunder. Man haaber at Mange vil deeltage i denne Festligholdelse. Bestyrelsen. (*AfB 15.05.1852*)

17de Mai høitideligholdtes af Christiania Arbejderforening paa en særdeles passende og vakker Maade. Med Faner og 2de Flag i Spidsen begav Foreningens Medlemmer sig Kl. 5 fra Lokalet hen til Torvet, hvor et Musikkorps stod opstillet, og med dette foran, spillende Nationalsangen, gik man i Procession til Frederiksborg. Man tilbragte Aftenen sammen under den muntreste og behageligste Stemning. Vi skulle kun ønske, at et vist Parti havde været tilstede, for at det kunne have overbevist sig om, at ogsaa Arbeidsmanden forstaaer at morre og hygge sig. Skaaler udbragtes i Anledning af Dagen, for Marcus Thrane, Abildsgaard, B. Hansen osv.; - med Ønsket om, at den Tid ikke maatte være fjern, da de atter kunne samles med deres Medbrødre og virke til den gode Sags Seier. (*AfB 22.05.1852*)

P.W. Bergh

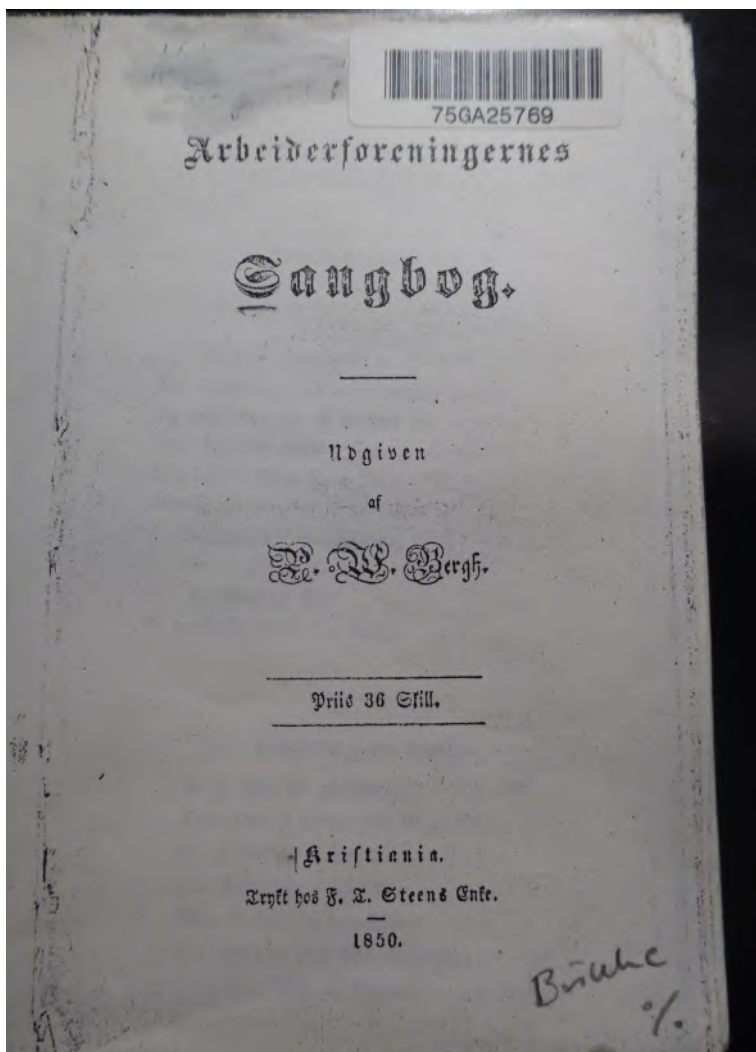
Typografen Peter Wilhelm Bergh var en aktiv deltaker i foreningens tidlige år. Han ble valgt til sentralstyret på landsmøtet i 1850 og var også ansatt som lønnet sekretær for bestyrelsen i 1850.

I 1850 sto han bak utgivelsen av Arbeiderforeningernes Sangbog. Boken ble trykket i 2 000 eksemplarer etter hva som blir opplyst i Arbeiderforeningens Blad 9. november 1850.

P.W. Bergh holder vinteren 1850-51 en rekke foredrag. I Arbeiderforeningernes Blad for 8. februar 1851 annonseres det at Bergh i løpet av 3 måneder skal holde 12 foredrag. Disse foredragene akter han også å få trykket. I Arbeiderforeningernes Blad for 12. april 1851 opplyses det at det er gitt ut to flyveblader med foredrag (det må antas at dette er enkeltforedrag trykket som særtrykk), men at trykkingen av selve boken er nært forestående.

For eksempel holder Bergh søndag den 23. mars et foredrag med tittelen "Jernbaneglæder" der det koster 2 Skilling i inngangspenger og halvparten går til Arbeiderforeningen, og den 27de April klokken 5 foredrag over «Den norske Bladlitteraturen». Det siste foredraget holdes søndag den 4. mai og i annonsen for møtet gjentas at boken med de 12 foredragene vil bli trykket i løpet av snaue to måneder:

Søndagen den 4de Mai, precise Kl. 4 (fire), holder jeg et Foredrag over "Adskilligt som er vært at lægge paa Hjertet." Dette er det sidste af de 12 anmeldte Foredrag. Idet jeg hjertelig takker for det talrige Besøg og det Bifald jeg har modtaget ved Afholdelsen af disse Foredrag, tillader jeg mig at bemærke, at de om 6 a 7 Uger ville blive udgivne i Trykken, i en Bog paa 5 a 6 Ark stort Octav, og som for Subscriberterne vil koste 1 Mk. Da blot nogle faa Exemplarer vil blive trykte over det subscriberede Antal, tillader jeg mig ærbødigt at anmode Alle og Enhver, som ønske at

Tittelbladet til Arbeiderforeningernes Sangbog. Bildet er tatt av en (dårlig) fotokopi på Nasjonalbiblioteket.

erholde Bogen, at tegne sig i Arbeiderforeningens Lokale og paa Sentralkontoret, hvor Subscriptionslister ere nedlagde. P.W. Bergh (*AfB 03.05.1851*)

Så er det tilsynelatende stille om boken helt til den 11. oktober 1851 da Arbeiderforeningernes Blad bringer en kort notis:

Alle de af Foreningen, der have betalt Forskud til P.W. Bergh paa de af ham bebudede 12 Foredrag, bedes at møde i Arbeiderforeningens Lokale Søndagen den 12te Oktober Kl. 3 Eftermiddag, for i saa henseende at aftale det Fornødne.

Det er nærliggende å tenke at Bergh kort og godt stakk av med pengene og at boken aldri ble trykket. De to flyvebladene kan det imidlertid være mulig å finne.

Oddvar Bjørklund beskriver Bergh som:

...en noe løs person og ble i 1851, visstnok med rette, beskyldt for å være en politispion. Straks etter reiste han til Danmark. (*Marcus Thrane*)

Etter denne notisen ser det ikke ut til at P.W. Bergh nevnes før det i Arbeiderforeningernes Blad for 22. januar 1853 er det tatt inn et brev fra Danmark:

Det er mig denne Gang en Fornøielse at kunne give Dig nogle Oplysninger, eller hvad Du nu forresten vil behage at kalde det, om den i sin Tid bekjente P.W. Bergh, der, som Gud og hver Mand ved, var Morgenstjernes besoldede Spion. (*Morgenstjerne var politimester i Kristiania - NK*) For omtrent 3 Uger siden kom jeg og et Par norske Kammerater til Odense. Vi toge ind i en Kro, forlangte nogle Forfriskninger og samtalede i Krostuen om Hjemmet. En 4de Person opholdt sig ogsaa i Stuen, og da han mærkede vi vare Norske, henvendte han sig strax til os med Spørgsmaal om hvorlunge det var siden vi forlod Norge. Jeg syntes at kjende dette Ansigt, og noget vist Uhyggelig gjennomfor mig idet jeg betragtede Manden nøiere. Hans Klædedragt var i

mindre end maadelig Forfatning og hans Sprog, saavidt jeg kunne skjønn, dansk. Først nogen af os imidlertid svarede paa hans Spørgsmaal, fortalte han meget beleven, at ogsaa han var en Normand; dog nævnede han ikke sit Navn. Jeg sagde ham nu, at jeg først i Oktober havde forladt Norge, og at mine to Kammerater allerede havde opholdt sig i Danmark siden Vaaren. Vi inviterede ham, som Landsmand at tage Plads ved Bordet og nyde nogle Forfriskninger. Stakkelen saa nødlidende ud; afslog heller ikke Tilbudet, men lod sig Traktementet smage godt; især den flydende Deel af Samme. Da han nu rigtig havde faaet Munden paa gled, fortalte han løst og fast om hvor slemt der havde gaaet ham i Danmark. Han fortalte, at han var Bogtrykkersvend, men at han intet havde at bestille og at det allerede var meget flaut i Danmark i hans Fag. Dette Ansigt som forekom mig bekjendt og denne Funktion adderede jeg da i Tankerne sammen, og da Fyren gjorde en liden Stands i sin Fortælling, spurgte jeg med et, om ikke hans Navn var Bergh. Han blev taus, rødmede og saa forlegen paa mig idet han svarede langtrukket: „jo-o, hvorledes det?“ - Den lakoniske, fredsommelige Andreas K som Du godt kjender, sprang op fra Bænken og spurgte med gnistrende Øine om „den Halunk der sad var det bekjendte Morgenstjærnske Kreatur; om denne Judas endnu var iblandt de Levendes Tal?“ osv. Først vi kunne forhindre det, havde han fattet Bergh i Brystet, bureret ham til Døren og med et Fodspark kastet ham ud. Verten, som imidlertid var tilkaldt ved Spektakelet, paabød Rolighed, og efterat Andreas var bragt hertil, fortalte da Verten, at det ikke var første Gang saadant havde hendt i hans Huus med den samme Person; thi saasnart en eller anden Normand havde faaet vide at denne Bergh var tilstede, maatte han ud. Han fortalte os derhos, at han havde været ansat ved Trykkeriet hersteds, men at de øvrige Folk ikke vilde arbejde i Lag med ham, og at han saaledes maatte fortrække. Senere var han bleven Karl i et Brændeviinsbrænderi, men paa Grund af at han altfor meget vilde

prøve Produktets Styrke, var han ogsaa bortviist af denne Kondition.

Bergh, Peter Wilhelm, født paa Kongsberg omkring 1811 eller 1812, var Sekretær paa Markus Thranes Arbejderagitations-Kontor og var saavel tidligere som senere beskæftiget som Typograf paa forskjellige Steder i Norge og Danmark. For et Par Aar siden levede han endnu som Sætter i et af Kjøbenhavns Bogtrykkerier.

Arbejderforeningernes Sangbog. Udgiven. Chra. 1850. 8. VIII. 88 S. m. [16] Trænit.

I Arbejderbladet indtil 1851 forskjellige i foregaaende Bog optrætte Sange samt adskillige mindre Opfatter i Prosa.

I Christiania-Posten (1850) No. 736: Svar paa en Opfattelse i Morgbl.

I flere af Norges Smaabyer har han til forskjellige Tider redigeret et af de lokale Blade, ligesom ikke faa Gade- og Lejlighedsviser af ham findes trykt (f. Ex. i Laurvik i 50-Aarene).

Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880 : paa Grundlag af J.E. Krafts og Chr. Langes "Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1856". 1 : A-B

Vognmand Olsens Gaard

Kristiania Arbejderforening holdt hus i Vognmann Olsens gård sommeren 1851. I vognmann Olsens gård ble ogsaa det andre sentralmøtet (Lilletinget) avholdt.

Arbejderforeningernes Blad gir et hint om hvor vognmann Olsen holdt hus naar de i utgaven for 25. oktober 1851 skriver at:

Sentralkontoret er tilflyttet Gaarden No. 7 i Grubbegaden lige over for Hr. Vognmand O. Olsen.

I tilfelle lå vognmannens gård enten i Grubbegaten eller i Møllergaten. Grubbegaten 7 lå omtrent der Høyesteretts plass ligger i dag. Olsens gård burde derfor ligge like overfor på den andre siden

av gaten. På den andre siden skrives det i Arbeiderforeningernes Blad 28. juni 1851:

Søndagen den 29de Juni Kl. 5 holder Stud. Jur. Rasmussen Foredrag i Arbeiderforeningens nye Lokale, Vognmand Olsens Gaard ved Youngs Torvet,...

Arbeiderforeningernes 2. sentralmøte i 1851 - de langørede politispionene står utenfor og lytter. AfB 24.01.1852

Martin Nag hevder i boken *Nytt lys over Thranitterbevegelsen i Stavanger, Høyland og Voss* at Vognmand Olsens gård lå på hjørnet av Pløens gate og Torggata med adresse Youngstorget 4. Arbeidernes Bok- og papirhandel lå der i nyere tid. Den 9. oktober 2017 ble det avduket en blå plakett på denne gården til minne om Lilletinget i 1851.

Vognmann Olsen drev blant annet med utleie av værelser, og det bodde stortingsrepresentanter der når de møtte til tinget. Etter hva det

er mulig å finne ut hadde vognmann Olsen to gårder, en ved Youngstorget og en ved Grubbegaten.

Besøk i Drammen og dramensere på Christianiatur

Arbeiderforeningene i Drammen og Kristiania var de to største byforeningene. Samtidig ligger de to byene så nær hverandre at det må ha vært en del kontakt mellom arbeiderforeningene i de to byene.

Så sent som i 1853 var medlemmer fra Drammen på besøk i Christiania og det som kanskje har vært en gjensitt fra medlemmer i Kristiania Arbeiderforening i Drammen:

I Anledning af, at vi ere blevne underrettede om, at et større Antal af Drammens Arbeiderforenings Medlemmer agter at besøge Christiania førstkommende Søndag og til dette Øiemed have leiet Dampskibet St. Halvard der antages at ankomme hertil imellem Klokken 11 og 12 Middag, saa anmodes herved Christiania og Saugenes Arbeiderforeningers Medlemmer om at fremmøde i Christiania Arbeiderforenings Lokale saa talrigt som muligt Søndags Formiddag Kl. 10.
Bestyrelsen. (*AfB 06.08.1853*)

Ved et Besøg af flere af Arbeiderforeningens Medlemmer i Kristiania vil paa Andersens Sal Mandagen den 12te September, hvis et tilstrækkeligt Antal tegner sig inden Onsdagen den 7de September blive holdt en stor Blomsterfest til Ære og en taknemmelig Erindring om de Arresterede. Salen vil blive smukt dekoreret. Man tegne sig paa udlagt Liste hos Hr. Andersen. De som ikke kan faa Anledning til at tegne sig kunne erholde Billetter ved Indgangen. Prisen er 12 Sk. Billetten saavel for Herrer som Damer, men kuns Medlemmerne af Arbeiderforeningerne tilstedes Adgang. Festen begynder Kl. 8 Aften. (*AfB 03.09.1853*)

Splittelse i forening og blad

Det er ikke vakkert når organisasjoner går i oppløsning. En av de tingene som skjer rundt årsskiftet 1853 til 1854 er at Marcus Thrane vinner frem med rettsaker om eierskapet til Arbeiderforeningernes Blad. Den gamle sentralbestyrelsen legger ned Arbeiderforeningernes Blad fra nyttår 1854. I stedet opprettet det et aksjeselskap som fra nyttår 1854 gir ut «Det Norske Arbeiderblad» (som Arbeiderforeningernes Blad senere omtaler som «Aktieselskabet» når de skriver om det).

Et litt lengre sitat fra Bjørklunds bok *Marcus Thrane* kan kanskje bidra til å kaste litt lys over denne tiden:

«Arbeiderforeningernes Blad» hadde fått ny redaktør. Det var Hans Hanssen som i 1850 hadde kommet med noen sjofle personlige angrep på Marcus Thrane i «Morgenbladet». Hittil hadde han holdt seg til venns med Abildgaard-klikken. Men nå skjønnte han fra hvilken kant vinden blåste. Han sadlet raskt om, og ved et kup fikk han i slutten av mars avsatt Christopher Olsen fra kassererstillingen.

Thrane forfulgte seiren. Han fikk drammenserne til å kreve at Christopher Olsen og en annen av Abildgaards sikreste folk, malersvenn H. Olsen, skulle ekskluderes fra sentralstyret. Og det underlige skjedde at på en generalforsamling i Oslo-foreningen 4. april ble dette satt igjennom, riktignok i strid med lovene. Men det amputerte sentralstyret hadde likevel et flertall av Abildgaard-tilhengere, og det varte ikke lenge før striden med Thrane var i full gang igjen. Økonomisk var sentralstyret villig til å gå nokså langt, men da det framleis ville nekte Thrane å skrive i bladet, lot Thrane i 1853 saka gå videre for retten. Hans innstilling var nå en annen: det var ikke lenger bare det økonomiske som hadde betydning for ham, han ville sikre seg politisk makt. Han sto i stadig forbindelse med arbeiderforeningen i Drammen som han

fra 1852 igjen var medlem av, og det gledet ham å se at Drammens-foreningen hadde så pass politisk instinkt at den vedtok ikke å feire 17. mai 1852 på en tid da han og de andre arbeiderlederne satt fengslet, mens «den taabelige Christiania forening der bærer sig keitet ad ved alle leiligheder» sjølsagt feiret dagen.

Det var uheldig for Thrane at foreningen i Oslo og på Sagene, der Abildgaard hadde sin sikre basis, valgte sentralstyret. Riktignok var det vedtatt på lilletinget at flere foreninger utover landet skulle peke ut korresponderende medlemmer av sentralstyret for å hindre Oslo-foreningene fikk uforholdsmessig makt over organisasjonen. Men Drammens-foreningen var visstnok den eneste som praktiserte bestemmelsen.

Så satt da en liten klikk håndverkssvenner og høkere i Oslo-foreningene og valgte hverandre inn i sentralstyret etter tur. De ruget over sentralkasse og bladkasse som stadig skrumpet inn, småintrigerte mot Thrane og Drammens-foreningen, holdt seg til Abildgaard og prøvde å samarbeide med kretser innenfor den liberale opposisjon.

Hans Hanssen var redaktør av «Arbeiderforeningernes Blad» til sin død 6. juli 1853. ... «Arbeiderforeningernes Blad» under Hans Hanssens redaksjon var mot slutten avgjort Abildgaard-vennlig. Etter Hanssens død trådte en ny mann fram som redaktør. Det var den 54 år gamle Bastian Paulsen, en rittmester som ved dom var avsatt som regnskapsfører i hæren i 1848 og som nå, trass i at han var nektet sakførerbevilling, livnærte seg som jurist ... Hans redaktørperiode varte bare året ut, for sentralstyret vedtok å la bladet gå inn. I stedet startet det en ny avis, «Det norske Arbeiderblad» fra nyttår 1854. Abildgaard var den egentlige redaktør av dette bladet. Sentralstyret hadde tapt rettsaka mot

Thrane, og ved å la «Arbeiderforeningernes Blad» gå inn slapp det greitt unna en del av de økonomiske forpliktelser overfor Thrane. En ny rettsak som Thrane også vant, måtte til for å få sentralstyret til å betale ham restansene og levere fra seg abonnementsfortegnelsen og regnskapene for det gamle bladet.

Thrane og hans tilhengere nøyde seg ikke bare med rettssaka. Styret i Drammen arbeiderforening reiste inn til Oslo og fikk stablet på beina et nytt «sentralstyre» på 5 mann fra Oslo-foreningen. Videre sendte det ut et trykt sirkulære til alle arbeiderforeningene og oppfordret dem til å slutte seg til det nye sentralstyret. Dessuten greide de å starte på nytt det gamle «Arbeiderforeningernes Blad» i februar 1854. Bastian Paulsen var redaktør av de fire første numrene. Det gjorde at de politiske skillelinjene ble noe uklare. Men det nye Thrane-vennlige sentralstyret skjønnte etter hvert at Paulsen bare kompromitterte bladet, og fra 11. mars overtok Thrane sjøl redaksjonen, om enn ikke åpent.

Det norske Arbeiderblad er en kilde jeg ikke har sett. I Det norske Arbeiderpartis beretning for 1958 kan man blant annet lese i kapittelet om Arbeiderbevegelsens Arkiv:

Av kjøp nevner vi kjøpet av 160 nr. av «Arbeider-Foreningernes Blad» (1851-56) og en komplett årgang av «Det norske Arbeiderblad» (1854). Av de 400 nr. som kom ut av AB, mangler arkivet nå bare ca. 140 nr.

Jeg har også fått bekreftet fra arkivet at bladet ligger der, men jeg har ikke hatt tid til å se å det.

Drammens tidende for 10. januar 1854 omtaler det nye bladet slik: Arbeiderforeningernes Blad er gaaet ind med det gamle Aar, fordi det ved to Instansers Dom er tilkjendt Student Thrane. Men

istedet derfor er nu udkommet et lignende Blad, kun med forandret Titel. Det heder „Det norske Arbeiderblad“ og udgives af et Aktieselskab. Hvad vi ikke kunne undlade at omtale som en Forbedring ved det nye Blad det er, at vi deri ikke se noget Spor af Hr. Bastian Paulsens Pen; thi denne var visselig ganske uduelig til at lede noget Blad. Der gives ingen Stilling i Livet, hvori noget Godt kan udrettes uden agtværdige Egenskaber og Evner. Det nye Arbeiderblad opfordrer Arbeiderne til at skaffe sig Oplysning og Kapital; og isandhed, vilde enhver Mand med Flid og Omtanke stræbe efter Erhvervelsen af baade aandelig og materiel Kapital, saa have vi det Haab, at der vilde udbrede sig større Velvære, Tilfredshed og Lykke omkring os. Vi have altfor mange Exempler

Møllergata sett fra Grensa, Foto: OT Olsen

paa, at Veien til Kundskab og Rigdom er aaben for Alle. Men Arbejderforeningernes Blad har hidtil mere søgt at udbrede Mismod, Utilfredshed, Klager og Avind iblandt Arbejderklassen, end det har vist Veien til Velstand og Ære; og derfor har det været mere en ond end en god Aand for Arbejderne. Det vil glæde os meget og fortjene Anerkjendelse, om det herefter bliver bedre.

Den gamle bestyrelsen for Arbejderforeningen og udgiver av Det norske Arbejderbladet bestod av E. Christiansen. O. Brauner. J. Larsen, Arnt Olsen, S. Halvorsen. S. Pedersen.

Når det nyinnsatte Thranevennlige sentralstyre igjen får startet opp bladet i februar 1854 etter flere ukers stans holder det hus i Møllergaten:

Det nye Sentralbestyrelses Kontor og Expedition for Bladet, er i Gaarden No. 10 i Møllergaden.

Ansvarlig redaktør er Bastian Paulsen.

Bladet er trykket hos S. Hansen. (*AfB 04.02.1854*)

Det går ikke lang tid før både kontor og ekspedisjon har flyttet:

Den nye Sentralbestyrelses Kontor og Expedition for Bladet, er i Gaarden No. 8 i Theatergaden. (*AfB 04.03.1854*)

Antallet af Medlemmerne af den gamle Arbejderforening i Kristiania er nu saa ubetydeligt, at der, naar Aktieselskabets Medlemmer fraregnes, ikke skal være mere end 3, siger tre, andre betalende Medlemmer. Af den nye Forening her i Kristiania, saavel som af 60 andre Arb.-Foreninger har den nye Sentralbestyrelse erholdt Fuldmagter til at fungere som Sentralbestyrelse. De foreninger, der endnu ikke have meddelt os fuldmagter, anmodes om at indsende samme inden 14de April.

Da de Personer, der ere Medlemmer af Aktieselskabet, ikke altid

ville vedkjende sig det, og der oftere findes Mistforståelser Sted, idet især Folk fra Landet ikke veed hvilke dere ere de rette Vedkommende, saa finde vi det hensigtsmæssigt at bekjentgjøre Navnene paa de Personer, dere høre til Aktieselskabet. De ere: 1. Murersvend Thomassen, 2. Malersvend H. Olsen, 3. Snedkersvend E. Olsen, 4. Auktionsringer B. Olsen, 5. Snedkersvend H. Poulsen, 6. Skrædder H. Fenstad, 7. Skræddersvend O. Brauner, 8. Skræddersvend Refling, 9. Skræddersvend A. Olsen, 10. Skræddersvend E. Thommesen, 11. Skomager E. Christiansen, 12. Skomager B. Andersen, 13. Skomager J. Larsen, 14. Garver O. Johannesen, 15. Potmager E. Hansen, 16. Bogtrykkersvend S. Pedersen. De 3 a 4 førstnævnte Personer er gjerne til enhver Tid at træffe paa deres Kontor i Dronningens Gade No. 28. (*AfB 25.03.1854*)

Fra Sentralbestyrelsen

Vi have visst, at vi ikke ere skye for at indlade os i Strid med „det norske Arbeiderblad“ naar det fornødiges. Dette maa være nok. For Fremtiden hverken kan eller vil vi indlade os paa at imødegaa alle dets Angreb udgangne af Misundelse eller anden Usselhed. Det Angreb af 30te Marts lade vi derfor uændset, ligesom vi heller ikke videre vil indlade os paa at imødegaa dets Ræsonnement om vor Politik, end at gjøre opmærksom paa denne store Forskjel imellem os, at det vil skaane og forsvare de Store, medens vi vil blotte og angribe dem, der hylder den moderate Politik, vi den radikale. At der er to Arbeiderblade, et moderat og et radikalt, kan ellers være gavnligt, saasom det derved vil vise sig Tiden hvilken Aand der egentlig boer i den norske Arbeiderklasse. (*AfB 01.04.1854*)

Fra Sentralbestyrelsen

Da vi Undertegnede paatog os at reise Foreningernes gamle Blad skede det efter først at have korresponderet med en Mængde

Foreninger og efter fra mange Kanter at have erholdt stærke Opmuntringer. Da her i Kristiania dengang ingen Bogtrykker var at formaa til at trykke Bladet tog vi ikke i Betænkning at kjøbe et Trykkeri paa Kredit, saasom vi maatte antage, at Foreningerne ikke vilde undlade at gjøre de nødvendige Sømmenskud, især naar det hele Trykkeri kunde faaes for omtrent 100 Species. Men da, efter 2 Maaneders Forløb det hele Sømmenskud kun har beløpet sig til 4 Spd. 48 Sk., og vi Undertegnede, efter deels at have udlagt Penge deels sat os i ikke ubetydelig Gjæld for at faa Bladet i Gang, ikke længere kunde opdrive de nødvendige Resurser, saa have vi seet os nødt til at levere Trykkeriet tilbage, og saaledes kan der ikke længere blive Tale om „Bidrag til Trykkeri“. Fremdeles maa vi gjøre bekjendt, at Hr. B. Paulsen ikke er Bladets Redaktør, og at han ikke har havt det Mindste med Bladet at bestille siden 8de Marts. Vi henvise til No. 5 af vort Blad, hvori Publikum underrettedes herom. At vi nu kun ere tre Mænd i Sentralbestyrelsen kommer af, at Stokke meldte sig ud, da vi saa os nødt til at fratage ham Kontorforretningerne, og O. Olsen senere hen ligesaa, da vi ved en Leilighed blev indkaldt for Politiet, Altsammen Beviis for, hvordan Folk er at stole paa her i Hovedstaden.

Kristiania, den 7de April 1854.

H. Christensen. A. Nielsen. W. Hansen.

Bladets Expedition er flyttet til Øvre Slotsgade No. 9.

Udgivet af de norske Arbejderforeninger.

Trykt hos A. Halvorsen. Øvre Slotsgade No. 9. (*AfB 08.04.1854*)

I det norske Arbejderblad for 13de April lader det til at det abildgaardske Partie atter vil yppe til Strid. Skulde det være alvorligt ment, da skal vi sandelig ikke undlade at kjøre op Skyds af tilstrækkelig Kaliber. Idag skal vi blot holde os til Bladets Yttring om os, at den nye Sentralbestyrelse nok holder paa at

opløse sig, at allerede to ere gaaede ud og at der blot er tre igjen. Hertil bemærker vi kun, at det maa faa gaa her hvor alt drives af Egennytte og Slaphed. Hvis vi i Lighed med den gamle Bestyrelse, vilde tillade en heel Deel Uslinger at drive Spekulation med Bladet og holde Kalaser for dets Indtægter, saa kunde vi godt skaffe et Snees sikkre faste Medlemmer til at være med i vor Sentrалbestyrelse, og vi tro ikke at vi isaa Fald blev svigtet; men naar Alt skal gaa redeligt til og Hensyn kun skal tages til Foreningernes Ære og Fremme da er der allerede meget at her findes saamange som tre der vil staa i Spidsen. Imidlertid antage vi, at Foreningerne snart skal komme til at erkjende, at de tre, der nu styre, ere mere at lide paa end et heelt Snees Aktieeiere. (Afb 15.04.1854)

En Morgenscene i Juli 1851, de arresterte føres bort - Afb 21.02.1852

Arbeiderforeningens oppløsning

Arbeiderforeningernes Blad startet opp igjen 4. februar 1854. Etter dette er det ingen meddelelser fra arbeiderforeningene i Kristiania om møter eller arrangementer. Utover året er det slike fra foreninger andre steder, Kongsberg, Drammen, Kragerø, Bærum osv, men ikke fra Kristiania eller Sagene.

I den splittelsen som skjedde i sentralstyret og opprettelsen av to konkurrerende arbeiderblader er det vel ikke usannsynlig at det også har fått virkninger for foreningene i Christiania og på Sagene. Abildgaard stod sterkt i Christiania. Det er derfor lite sannsynlig at denne foreningen ville ha noe med Arbeiderforeningernes Blad å gjøre. Jeg tror ikke det ble opprettet en konkurrerende forening i Christiania som var på Thranes side. Det er derfor ikke lengre mulig å følge arbeiderforeningenes aktivitet i hovedstaden gjennom avisen.

På den andre siden har jeg heller ikke fått særlig klart for meg hvordan det gikk med foreningene. Som sitatet fra Arbeiderforeningernes Blad for 25. mars 1854 viser med all mulig tydelighet, mener i hvert fall denne avisen at motstandernes forening i Christiania ikke var rare greiene. Det er kanskje like greit å la Aksel Zachariassen få siste ordet:

Det har ikke vært mulig å få klarlagt hvilken skjebne Thranes forening i Kristiania til slutt fikk. I noen erindringer i bladet „Velgeren“ på Gjøvik i 1910 påstår den kjente arbeidersamfunns-mann Edv. Olsen at Eilert Sundt så på sitt arbeidersamfunn som en fortsettelse av denne forening. Den var, ifølge Edvard Olsen, blitt oppløst i 1856 fordi dens sykekasse gikk med stort underskudd. Det har ikke vært mulig å få dette dokumentert. Sikkert er det imidlertid at foreningen eksisterte flere år etter overgrepet overfor lederne. (*På forpost.*)

Svenneforeninger – Haandværkssvendenes Centralforening

Haandværkssvendenes Centralforening var en forening for håndverkerevenner i Christiania som ble stiftet 16. desember 1849. Dette er en forening som det er skrevet lite om.

Foreningen var fra 14. januar 1850 en avdeling av Den tekniske forening i Christiania. Foreningen forsvant stille ut av historien en gang i 1870-årene.

Den tekniske Forening i Christiania hadde som formål «at befordre den intellektuelle og praktiske Udvikling af Hovedstadens haandværksdrivende Indvaanere». Foreningen ble stiftet 25. mai 1847 og skulle samle menn av «alle» samfunnsklasser: akademikere, praktikere, kunstnere og kapitaleiere. Bakgrunnen var tidens store tekniske framskritt og mange oppfinnelser.

Trondhjems borgerlige Realskoles alene-privilegerede Adressecontours-Efterretninger skrev den 3. januar 1850 om den nye foreningen:

Fra Christiania skrives under 21de Decbr.: Under Navn af «Haandværkssvendenes Centralforening» stiftedes hersteds afvigte Søndag Aften den 16de Ds. i Casino, i Lighed med hvad der paa flere Steder i Udlandet finder Sted, en Forening, hvis Tendents hovedsagelig er: ved Sammenkomster, Samtaler, Foredrag og Læsning af gavnlige og for Haandværksstanden nyttige Bøger at bidrage til Befordring af en større Oplysning, Dannelse og Selvstændighed blandt Haandværkssvendene. Efter forudgaaen Indbydelse vare henved 300 Svende, næsten af alle Klasser, forsamlede i ovennævnte Anledning og eenstemmigen fattedes Beslutning om Foreningens Stiftelse og Opkomst.

I følge en notis i Morgenbladet 13. april 1851 bestod styret i

Haandværkssvendenes Centralforening av John Bendixen, G. Christensen, R. Schanke, H. Andresen, O. A. Olsen og Erken.

Formål

Foreningen beskrev sitt formål på følgende måte:

Christiania Haandværkssvendes Centralforening, hvis Formaals er ved Samtaler, Foredrag og Læsning af gavnlige Bøger at søge at befordre en større Oplysning, Dannelse og Selvtændighed blandt Svendene. (Beretning av 3. mars 1851 i *Morgenbladet* 07.03.1851)

Foreningen fikk trykt en oppfordring i *Morgenbladet* 3. november 1852 der det ble informert om at foreningen hadde endret sine vedtekter slik at andre enn håndverkere kunne bli medlem. Det uttrykte ønsket var å få med personer med høyere utdanning:

Da for faa Aar tilbage Foreningsaanden ogsaa hos os vakte til en klarere Bevidsthed om de Fordele, den, ret forstaaet, vilde medføre, var det naturligt, at den maatte tiltale de Yngre ikke mindre end de Ældre. Adgangen til at blive deelagtige i de Fordele, den vilde medføre, var imidlertid ei lige let for Alle. Naar vi nævne de yngre Haandværkere som dem, der i saa Henseende vare mindst begunstigede, tør vi ei lade dette staa som en blot og bar Paastand. Haandværkerstanden havde vel allerede stiftet en Forening, en som havde et Formaals, der udelukkende sigtede til ved Enighed at erhverve en større Indflydelse i kommunal Henseende. Derfra vare selvfølgelig alle de udelukkede, som ei vare i Besiddelse af Borgerskab. Det Forsøg, der ved Stiftelsen af den tekniske Forening blev gjort paa at vække standen for en mere almindelig Tendents, og som neppe er bleven optagen efter Fortjeneste, kunde heller ikke komme Haandværkersvendene tilgode; thi Adgangen til at indtræde deri som Medlem blev ham nægtet til samme Tid, som den var aaben for enhver Anden. Det stod dem derfor intet andet Middel tilbage, end at danne en

isoleret Forening. Formaalet for denne var med forenet Virken at stræbe efter at indhente, hvad Fortiden havde nægtet os at erhverve: en større almindelig Dannelse, hvis Mangel man i Almindelighed maatte tilskrive den mindre heldige Stillinng, Haandværkerstanden hidtil havde indtaget i Samfundet. Denne vor Stræben er vistnok fra den tekniske Forenings Direktion som fra Enkelte, især udenfor Haandværksstanden, bleven understøttet, og det er derved bleven Foreningen muligt at erholde en ikke ubetydelig Bogsamling, som er bleven flittig benyttet, ligesom Forsøg paa til Medlemmernes Adspredelse at arrangere sceniske Præstationer ei have været ganske uheldige. Ogsaa have Nogle ved belærende Foredrag bidraget til Foreningens Fremme.

Men uagtet alt dette har man dog altid følt Savnet af mere uddannede Kræfters Medvirkning, og heri kan nærværende Bestyrelse ei andet end se et godt Varsel for Foreningens Fremtid. En i Overensstemmelse hermed foretagen Omarbejdelse af Statutterne, hvorefter Enhver, som interesserer sig for de yngre Haandværkeres Stræben efterat blive deelagtige i en tidssvarende Oplysning, er givet Adgang til at indtræde som Medlem, blev ogsaa eenstemmig bifaldt.

Vi kunne derfor ikke andet end anse det som vor Pligt offentlig at udtale Foreningens Ønske, saameget mere som det skeer med Forhaabningen om, at ret Magne ville være villige til at understøtte os i Udførelsen af det Hverv, der af vore Kammerater er os overdraget at udføre.

Antagelsesliste er udlagt hver Samlingsaften, Søndag, fra Kl. 7 i den tekniske Forenings Lokale.

Medlemsforhold

Foreningen havde ved stiftelsen 270 medlemmer. Medlemstallet varierede kraftig; i 1852 var det for eksempel 130 medlemmer ved årets start, i løpet av året sank medlemstallet til 55 for igjen ved årets

slutt å være 124. (Beretning for 1852, gjengitt i *Morgenbladet* 01.03.1853)

Ved 10-årsjubileet i 1859 opplyste formannen, murersvend Guldbrandsen, at medlemstallet var om lag 350 eller noe mer. Videre at kun 3 til 4 var igjen av de opprinnelige medlemmene fra stiftelsesåret. I beretningen fra 10års jubileumsfesten gjengir *Morgenbladet* videre:

Derpaa betraadte Foreningens Formand, Mursvend Guldbrandsen, Talerstolen, og ønskede paa Bestyrelsens Vegne de indbudne Gjæster velkomme, idet han udhævede den særlige Grund til hver enkelt Gjæsts Indbydelse: Generalkonsul Tønsberg som den, der foruden at have lagt Grundvolden til Foreningens nu meget anstændige Bibliothek, ved at forære Foreningen en meget betydelig Bogsamling, ogsaa i andre Henseender have viist sig som en særdeles velvillig Mand, der med Raad og Daad havde bistaaet Foreningen; Overlærer Daa som den tekniske Forenings Formand; den tekniske Forening havde vist sig særdeles imødekommende mod Centralforeningen, blandt Andet givet den Hus, og det godt Hus, i 10 Aar; Bogtrykker Mallings som en af dem, der med særlig Interesse for Foreningen har vist den væsentlige Tjenester. Malermester Bing som Haandværkerforeningens Formand; Kand. Jur. Roll som Studentersamfundets Formand; Kand. Sundt som en Mand, der havde ydet Personligt Bidrag til Foreningens Bestaaend, dels ved at indtegne sig som Medlem og dels ved Lærervirksomhed inden Foreningens Skole. (*Morgenbladet* 01.01.1860)

Foreningen annonserte sporadisk i hovedstadens aviser om møter og sammenkomster. Den siste annonsen det har latt seg gjøre å finne er fra *Aftenposten* 17. november 1871 der det inviteres til generalforsamling 19. november 1871.

Siste annonse fra Haandværkssvendenes Centralforening som jeg har funnet Aftenposten 18.11.1871

Aktiviteter

Foreningen åpnet et bibliotek 29. september 1850.

På et tidspunkt har foreningen opprettet en sykekasse for medlemmene. I en oversikt fra 1865 gjengitt i Morgenbladet 26. januar 1865 er denne en av om lag 30 sykekasser som lå utenfor fabrikkene eller brukene som Eilert Sundt hadde innhentet opplysninger om.

I 1851 samlet foreningen inn 475 underskrifter på en petisjon til Stortinget vedrørende håndverksloven. Om lag en tredjedel av svennene i byen, og langt fler enn foreningens medlemmer, hadde signert petisjonen. Edvard Bull omtaler denne petisjonen slik:

I svennepetisjonen er det ikke mange spor av den laugskonservativismen som vi fant hos murerne. De ville ha avskaffet mesterprøven og det forholdsvis kostbare borgerbrevet som vilkår for å drive selvstendig næring i håndverksfagene. Dermed ville alle svenner uten videre kunne arbeide på egen hånd. Formålet var å gjøre svennene sterkere overfor mestrene.

Det hadde vært slik at mesteren kunne gi en svenn sparken når som helst, på grunn av «et oppstående uvennskap med mesteren eller andre omstendigheter hvori han selv ingen skyld har». Hvis svennen da ikke hadde andre utsikter enn arbeidsløshet, ville han være nødt til å føye mesteren svært langt. Kunne han begynne på egen hånd, ville han iallfall stå noe sterkere. Men svennene gikk enda lenger i brudd med gamle skikker. De ville ha opphevet mesterens rett til å øve hustukt. Og - mest radikalt - de ville ha lovfestet titimers dag, slik det nylig var gjennomført i England for tekstilindustrien, som «Arbeider-Foreningernes Blad» hadde orientert om i juni 1849. På ett punkt var likevel også denne svennepetisjonen «konservativ». Den gikk inn for å bevare svenneprøven, og dermed svennenes monopol innenfor sitt arbeidsmarked - nettopp det sentrale i murerne krav. Dette var en klar «fagforeningsinteresse». Murerne og typografene - og svennene i mange andre fag - hadde en sterk interesse av å holde tilgangen på tilfeldige arbeidsfolk borte fra håndverket; *de* ville ellers presse lønnsnivået nedover. Konkrete resultater nådde visst ikke Haandværkssvendenes Centralforening. Ikke desto mindre peker den klart fremover. Håndverkssvennene hadde vært en hovedgruppe innenfor det vi har regnet som den *gamle* arbeiderklasse i byen. Men vi ser at de omkring 1850 i Kristiania var i ferd med å skifte preg; De utviklet seg til å bli en sentral gruppe i den *nye* arbeiderklassen. (*Arbeiderklassen blir til.*)

Etterhvert var det forsøk på å slå sammen flere foreninger som hadde oppstått i hovedstaden med tekniske og håndverksmessige interesser. Haandværkerforeningen var mestrenes forening, årsaken til svennenes «umedgjørighet» fremstår som uklart, men har trolig noe med motsetningene mellom mester og svenn å gjøre:

I 1860 gjordes der et Forsøg paa et Forbund mellem de tre Foreninger, Haandværkerforeningen, den tekniske Forening og Haandværkssvendenes Centralforening. En Tanke, som imidlertid

inden Aarets Udgang, viste sig ugjennemførlig paa Grund af den sidste Forenings Umedgjørighed. (*Festskrift den norske Haandværks- og Industriforening*)

En notis om feiringen av 17. mai 1860 gir et innblikk i forholdene i Christiania:

Efter hvad vi erfare sammentraadte i Onsdags Deputerede fra Storthinget, Formandskabet, Studentersamfundet, Selskabet Handelens Venner, Haandværkerforeningen, det norske Selskab, Akers Sogneselskab, Haandværkssvendenes Centralforening og Enerhougens Samfund i Studentersamfundets Lokale for at træffe Foranstaltninger til 17de Mais værdige Høitideligholdelse. Man enedes om at foranstalte en større Festmiddag i den store Frimurerlogesal i Lighed med den, Selskabet for Norges Vel afholdt i Vinter. Kontingenten herfor antages at kunne sættes til 1 Spd. Derefter det sedvanlige Fanetog af alle Stænder og Korporationer til Kroghstøtten og videre op til Slotsplainen. Om aftenen Fest i det Frie i Slotsparken med Taler, Sang, Musik og sluttelig Fyrværkeri. Forsaavidt der maatte subscriberes et tilstrækkelig Beløb, er man nok betænkt paa desuden at bespise de Fattige. (*Morgenbladet* 12.05.1860)

Foreningen holder medlemsmøter og foredrag, men det ser ut som om Aftenunderholdning og Bal er de viktigste programpostene, i hvert fall er det dette som blir annonsert i avisen.

En notis i Aftenposten 22. mai 1868 vitner om en forening som i det minste har noe den ønsker å få til på vegne av håndverkerne i byen. Hva som var tema for dette møtet vet jeg ikke :

Alle Haandværkssvende, saavel i som udenfor Foreningen anmodes om at møde i Foreningens Lokale i Frimurerlogens 2den Etage Søndag den 24 Mai Kl. 6 Aften, da en Sag af Vigtighed vil blive foretaget.

Foreningens fane

Foreningens fane omtales i en notis i Morgenbladet 15. mai 1862:

I Haandværkssvendenes Centralforening afholdtes i Søndags en Fest i Anledning Afslørelsen af Foreningens nye Fane. Fanen, der Væsentlig er en Gave af Medlemmernes Damer, er af hvid Silke og bærer som Symbol en Genius med en brudt Lænke i den ene Haand og en Palmegren i den anden, hvorover man læser: «Frihed for Aand og Frihed for Haand».

Mer vet jeg ikke om foreningens faner. Det må ha vært en eldre ettersom det i 1862 dreier seg om den *nye* fanen.

Genius (latin: genius, genii) var opprinnelig i romersk religion en betegnelse for en manns natur og vesen. Navnet er avledet av ordet for avlekraft. Genius var i sin tradisjonelle form en guddommeliggjort personifisering av forfedrene, og var i særlig grad tilknyttet slektens levende overhode (Pater familias), da han var familiens representant i alle offentlige og religiøse anliggender. Den kvinnelige guddom Juno var tilknyttet familiens kvinnelige overhode, mater familias. Omkring vår tidsregnings begynnelse ble genius oppfattet som en skytsgud, dels for én mann, dels for forskjellige former for fellesskap for eksempel håndverkslaug, den romerske stat, en by eller lignende.
(*Wikipedia*)

Holdningen til Thranes Arbeiderforeninger

Haandværkssvendenes Centralforening ble stiftet et snaut år etter Kristiania Arbeiderforening. Det ser ut som om mange av håndverksvennene som meldte seg inn i Centralforeningen allerede var medlem av Arbeiderforeningen.

En stor Deel af Medlemmerne vare nemlig tillige Medlemmer af Arbeiderforeningen hersteds, der som Venner af Reformer og

politiske Demonstrationer ikke kunde trives i et Selskab, som ei har noget politisk Maal for Øie, og da disse opgave Haabet om i Centralforeningen at finde et Asyl for sine baroke Grundsætninger, var Følgen den, at de fjernede sig uden Udmeldelse og Størstedelen endog uden at opfylde sine indgangne Forpliktelse med Hensyn til Kontingentens Ærleggende etc. En Opfordring av Arbejderforeningen om fra Centralforeningen at sende en Deputeret til det af Arbejderforeningen foranstaltede Repræsentantmøde, hvilken Opfordring indeholdtes i Skrivelse dateret 14de Juli 1850, besluttede Bestyrelsen eenstemmig ikke at efterkomme, da det laa udenfor Foreningens Tendents. Saavel paa Grund heraf som fordi Bestyrelsen for Centralforeningen stedse har indtaget en fast Holdning ligeoverfor Arbejderforeningen – efter den Maade hvorpaa denne nu gererer sig – hersker der ingen god Forstaaelse mellem disse Selskaber. (Beretning av 3 mars 1851 i *Morgenbladet 07.03.1851*)

Samtidens syn på Centralforeningen

I Aftenbladet gis det i 1865 en beskrivelse av foreningen som tyder på at det ikke lengre var noe særlig utadrettet aktivitet. Foreningen har også fått lokale i Frimurerlogen. Den Gamle Logen på Grev Wedels plass var oppført som kombinert frimurerlosje, festivitetslokale, konsertlokale og kommunalt møtelokale, med kommunal delfinansiering.

«Kristiania Haandverkssvendes Centralforening» blev stiftet under Thraniterbevægelsen og var beregnet paa at holde Svendene borte fra politiske Udskejelser (se Morgenbl. 1851 No. 66). I begyndelsen nød den nogen Tilslutning, men uagtet den for Tiden nok optaget Mænd af alle Samfundsklasser, har den dog kun et Medlemstal af henved 150. De har samlet et Bibliothek paa

omtrent 7-800 Bind og har i indeværende Vinter foranstaltet nogle
Foredrag om Søndagsafterne i sit Lokale i Frimurerlogen.
(*Aftenbladet* 11.04.1865)

Bogtrykkerforeningen av 1849

I 1849 ble det stiftet en Bogtrykkerforening i Christiania. Den besto bare av svenner og hadde ved starten 57 medlemmer – det skulle være omtrent halvparten av arbeiderne i trykkeriene i byen. Foreningens formål var ifølge lovene: «At forbinde nyttig samvirken med selskabelig omgang». Opplysningene i det etterfølgende er i hovedsak hentet fra boken *Guttenberg*.

De 57 medlemmene ved foreningens stiftelse var i følge O.A. Øverland:

Chr. Grøndahl, N. Henriksen, W.A. Knudsen, Peter A. Sørum, Frederik Jensen, Hans W.Chr. Løyen, Martin Ringvold, L.M. Schubarth, N.F. Axelsen, Chr. Hansen, Ove Olsen, A. Dahl, H.J. Jensen, L. Edv. Larsen, Fred. Olaus Bøe, H.J. Sørum, N.P. Arnesen, A.F. Larsen, F. Sell, F. Christiansen, S. Pedersen, J. Jacobsen, A.J. Strøm, J.C. Eriksen, P. Chr. Petersen, M. Simonsen, Foss, L. Arnesen, L. Monsen, J. Mosgaard, S. Hansen, O. Thorstensen, H. Hansen, Bernt Andersen, C. Madsen, C. Johansen, F. Rynning, M.D. Schubarth, H.M. Møller, W. Bruun, H.P. Gulbrandsen, Chr. Olsen, Hans B. Møller, Peter H. Bergh, Joh. Christie, C. Jahnsen, L. Johnsen, L. Johannesen, C. Mordt, Olaus Olsen, C. Petersen, Henr. Dircks, C. Schubarth, L.S. Heyerdahl, O. Stubergh, Martin Hansen, N.C. Møller.

I bestyrelsen for foreningen satt Chr. Grøndahl jr, F. Jensen, N. F. Axelsen, H. J. Jensen og L. Johnsen. Om dette var hele styret er ikke kjent, men disse fem har skrevet under en notis i Morgenbladet den 29. januar 1850 der foreningen ber forleggere og utgivere om å få tilsendt eksemplarer av bøker og tidsskrifter til sitt bibliotek. I

samme avis den 19. september 1850 avlegger bestyrelsen rapport og refererer både givere, som var 22 i tallet, og de fleste titlene. Det var en betydelig giverglede fra både trykkere og forleggere.

Bogtrykker og typograf ble i tidligere tider brukt om hverandre. Det kan være forvirrende, og enda mer forvirrende blir det når både arbeiderne og arbeidsgiverne omtales som bogtrykkere. Det var i eldre tider vanlig å omtale arbeidsgiverne i trykkeriene som *principaler*. Bogtrykkerforeningen organiserte både settere (typografer) og trykkere.

Lite er kjent om Bogtrykkerforeningen af 1849. Arne Ording skrev i typografforbundets 50-års historie at det er adskillig grunn til å regne den som landets eldste fagforening ettersom den synes å ha bestått bare av svenner og arbeidet for bedre arbeidsvilkår.

Ved årsskiftet 1848/49 var det en typografstreik i København for en tariffavtale som Christianias typografer var kjent med. De kjente også til at det var stiftet en typografforening i Stockholm i 1846. De var nok helt sikkert også kjent med den bevegelsen som foregikk blant typografer i Tyskland. Det kan ikke være tvil om at dette hadde vært med til å inspirere typografene i Christiania til å stifte en forening. En av erfaringene fra typografstreiken i København i 1848/49 var at mangel på organisasjon knekket streiken. Det å bygge en organisasjon for å fremme sine krav og en økonomisk styrke til å støtte opp under kravet var helt fraværende i denne streiken.

Slik sett er Bogtrykkerforeningen av 1849 et forsøk på å få på plass en organisasjon før man sammen tok fatt på oppgaven med å sikre bedre forhold for typografene. Den må også sees som det første skrittet bort fra laugstenkningen blant typografene og peker frem mot organisasjonen som en *arbeiderorganisering*.

Foreningen ble stiftet midt under den kraftige fremveksten av Arbeiderforeningene. Bogtrykkerforeningen var ikke en del av Thranitterbevegelsen; O. A. Øverland mener foreningen var tilsluttet 'Haandverkssvendenes Centralforening' som en selvstendig forening. Det er kanskje rett.

I historieskrivningen har Bogtrykkerforeningen af 1849 og den tariffavtalen den fikk i stand i 1851 kommet helt i skyggen av Thrane's arbeiderforeninger. Selv typografenes egen historieskriving har ikke klart å formidle det helt avgjørende ved denne historien, nemlig at tariffavtalen på sikt kanskje ble det viktigste resultatet av disse årenes arbeiderbestrebelser.

Den politiske arbeiderbevegelsen som Thrane ga støtet til forsvant uten å sette særlige spor etter seg. Noen få foreninger levde videre, men da arbeiderbevegelsen startet opp på ny i 1870- og 80-årene var det uten tilknytning til De norske Arbeiderforeningene. Om tidligere thranitter ble med i denne nye arbeiderbevegelsen ville de i så fall være bærere av denne tradisjonen på individnivå. Jeg vet ikke hvordan dette kan ha vært.

Bogtrykkerforeningens tariffavtale ble det første lille skrittet på veien til en moderne fagbevegelsen der tariffavtalen er det viktigste middelet for å sikre medlemmenes materielle interesser. Det går en sammenhengende tråd fra denne første tariffavtalen, til opprettelsen av Den typografiske foreningen i Christiania i 1872 og den tariffavtalen den fikk i stand i 1873. Derfra er det igjen en sammenhengende tariffhistorie frem til dagens tariffavtaler.

De seneste spor av Bogtrykkerforeningen finner man i 1861 da lovene ble revidert og tildels nye menn overtok ledelsen og i spørsmålet om feiring av 17. mai i 1863. O.A. Øverland kobler foreningens bortgang med opprettelsen av Christiania

Arbeidersamfund i 1864, men mange typografer har nok kjent det anderledes ettersom de hadde behov for å forsøke og danne en ny forening. I *Den Typografiske Forenings 50-års jubileumsbok* skriver N. Jul-Larsen:

Efter Bogtrykkerforeningens dødelige avgang blev der gjort flere forsøk paa aa faa en levedyktig forening i stand.

Carl Wold, som var første redaktør av Typografiske Meddelelser i 1876, skrev i 1901 om forholdene slik han husket dem fra begynnelsen av 1860-årene:

En slags typografisk forening havde vi nok ogsaa dengang; men naar jeg tænker paa denne og sammenholder den med den nuværende, da blir den som en lille bitte dværg mod en forfærdelig stor og respektindgydende kjæmpe. Men den indesluttet til alle tider en god tone, og forskjellige muntrasjonsraader forstod noksaa godt at skabe gemytlighed paa mødeafterne. 12 skilling maanedlig var dengang kontingenten. Medlemsantallet var op og ned og drejet sig vel om et halvt hundre. Mødeafterne var et par gange om ugen, og vi holdt tilhuse i Dramatikken, det nuværende Centralteater. Et par smaa værelser stod til vor disposisjon, og hele vort bibliotek havde bekvem plads i et derstaaende lidet skab, der bl.a. ogsaa indeholdt tobak og kort foruten en flaske Lysholmer. Et af bestyrelsens medlemmer var pligtig at fremmøde paa forsamlingsaftnerne som 'jourhavende'. (gjengitt i *Guttenberg*)

Carl Wold forlot byen i 1864 og kom ikke tilbake før etter 12 år, i 1876. Han sier følgelig ikke noe om hvordan bildet så ut etter 1864.

Et kanskje siste livstegn fra bogtrykkerforeningen har jeg funnet i *Morgenbladet* 26. mai 1863 der det er et innlegg under overskriften Bogtrykkerkorporationens Fane som er underskrevet av «Et Medlem

af Bogtrykkerforeningen». Jeg har ikke lykket sig at finde den artikkelen som vedkommende medlem går i rette med.

Bogtrykkerkorporationens Fane

Jeg har længe forgjæves ventet, at Foreningens Formand skulde fremkomme med et Svar til den i et andet Blad for den 16de Mai feilagtig underrettede Indsender, men da dette endnu ei er skeet, formentlig af den Grund, at han synes at det er mindre passende i et offentlig Blad at udfolde en Forenings private Anliggender for et Publikum, som denne Sag ikke i ringeste Grad kan interessere, vil jeg, som er Medlem af samme og saaledes kjender nøie til dens Mening angaaende Fanesagen, ikke tilbageholde et Par Ord, som den ærede Redaktion af Morgenbladet velvilligen anmodes om at aabne en liden Plads for i sine Spalter.

Indsenderen siger, «at en tvivlsom Pluralitet i Bogtrykkerforeningen skal have besluttet ikke at deltage i Fanetoget 17de Mai 1863.» Det sees heraf, at Indsenderen ei har erholdt de fornødne Oplysninger til at udtale sig desangaaende offentligt; thi der blev ved sidste Generalforsamling ingen Beslutning fattet derom; derimod blev man enig om, at der ikke burde udgaa nogen Opfordring fra Foreningen til at deltage i Fanetoget iaar. Der blev derimod udvalgt en Kommitte til Anskaffelsen af en ny Fane til 17de Mai 1864.

Det bedes bemærket, at dette ikke skede af nogensomhelst Ringeagt for den gamle Fane; thi der gives vist ligesaa lidt noget Medlem af Foreningen, som nogen Anden af Korporationen udenfor denne, der vilde undslaa sig for at stille under denne, isærdeleshed med Agtelse for den (Den hedengangne Frihedsmand Henrik Wergeland), der gav den første Impuls til dens Anskaffelse og optegnede dens Inskription, hvorfor vi saameget hellere vilde slutte os til den. Naar man nu agter at anskaffe sig en ny Fane til næste Aar, kunde dette jo ikke blive til nogen Skade for den gamle, men derimod til Ære for denne, naar

man fulgte Tiden og kunde repræsentere sig ved passende Leiligheder med to Faner.

Hvad Bogtrykkerfanens Historie angaar, da maa jeg med Indsenderen være enig; men naar han antager, «at Enkelte i eller udenfor Foreningen kunde finde sig saarede eller ydmygede ved at hente Fanen hos Hr. Bogtrykker Grøndahl», da er dette latterlige Yttringer, som jeg ikke har hørt Nogen før ham udtale og som jeg vil lade Indsenderen beholde for sig selv; thi Enhver veed, at Fanen maa have et Opbevaringssted og noget bedre og sikkrere, end det den nu har, kan den vel neppe erholde.

Endvidere siger Indsenderen, «at naar en Fraktion i Bogtrykkerforeningen vil bestemme, at Fanen ikke skal ud den 17de Mai, da er dette Noget, som den ikke har Ret til.» Jeg vil hertil kun svare – i Henhold til Ovenanførte - , at dette er en Usandhed fra først til sidst og som Enhver, der interesserer sig for Sagen, vil erholde Oplysning om, ved direkte at henvende sig til Foreningen.

Sluttelig vil jeg bemærke, at naar Indsenderen en anden Gang skulde faa den fixe Ide, at optræde paa en lignende Maade, bør han tale Sandhed og ikke fremkomme med Yttringer, som hverken er tænkt eller talt.

I Mai 1863.

Et Medlem af Bogtrykkerforeningen.

Ettersom foreningen døde bort en gang på 1860-tallet er det imidlertid tydelig at det ikke lykkes å fylle foreningen med aktivitet som over tid følte meningsfull for medlemmene og potensielle nye medlemmer. Men så sent som i mai 1863 var det såpass med livskraft i foreningen at den skulle anskaffe en ny fane, noe som var et betydelig løft for en forening.

Den første tariffavtalen for typografene

Lite er kjent om denne første tariffavtalen som kom i stand i 1851. Det ble inngått en avtale som var satt opp som et skriftlig dokument. Forslag til tariff var diskutert og behandlet av svennene i Bogtrykkerforeningen, men skal ha blitt fremmet ved at hver enkelt svenn underskrev kravet og overleverte det til sin arbeidsgiver. Vi vet ingen ting om hvordan saken ble behandlet av arbeidsgiverne.

Innholdet kan vi bare slutte oss til ut fra de kravene som ble oppstilt i 1855 da svennene fremmet krav om å revidere tariffen. Arbeidstiden må ha vært fra klokken 6 morgen til klokken 6 om kvelden, med halvannen times middagspause, en kortere pause til frokost og etasvæl. Minstelønnen (trolig bare for de som ikke arbeidet akkord) var 4 daler (16 kroner) i uken. For stykksetterne (de som arbeidet på akkord) 9 skilling (27 øre) pr. 1000 n. Beregning av akkordpriser basert på bokstaven n var en måte å beregne satsmengde på. Det var også akkordbestemmelser for trykkerne.

Det endelige beviset for at denne avtalen har eksistert, nemlig et eksemplar av selve avtalen, har det ikke vært mulig å finne. Derimot så har vi et øyenvitne, O. Bergenn som skriver en artikkel ved Den typografiske foreningens 20 års jubileum. Han skriver om avtalen av 1855 og fortsetter:

Dessuten har jeg i sin tid set et udkast til ovennævnte tarif, der var dateret 1851. (*Typografiske Meddelelser* 23.07.1892)

Det synes å ha gått Bergenn hus forbi at det var to avtaler, en i 1851 og en i 1855.

Den første tariffrevisjonen

Dette bringer oss til den første tariffrevisjonen i vårt land. I 1855 henvender typografforeningen seg til principalene med følgende

skrivelse:

- Til D'Hrr. Bogtrykkere og Bogtrykkeri-Eiere i Christiania!
For nogle Aar tilbage tillod Bogtryktersvendene i Christiania sig
at indgaa med Forestilling til D'Hrr. Principaler om
Gavnligheden af bestemte Priser paa Arbeidet. De ærede Herrer
imødekom os og rettede deres Aflønninger tildeels efter vort
Opgivende til gjensidig Tilfredshed.

Det daglige Brød eller Levnetsmidlerne, Huusleie osv. kræve,
som bekendt, næsten det dobbelte mod før, og med fuld
Fortrøstning henstille vi derfor til de ærede Herrer for Fremtiden
at indrømme os et Paalæg paa Arbeidet, som, ihvorvel det, efter
Dyrheden af Livsopholdet, ikke kan erstatte os, saa dog noget kan
læmpe paa Forholdene.

Idet vi hoslagt tillade os at vedlægge til hver Bogtrykker og
Bogtrykkeri-Eier et Exemplar af den Tarif, som af en Komitee
er udarbejdet, og som af os samtlige Underskrevne er vedtaget,
nære vi det Haab, at de ærede Principaler i enhver Henseende
ville indrømme – naar der tages Hensyn til den nuværende Dyrtid
i Forbindelse med Vinterens Nærmelse, der atter kræver forøgede
Udgifter – at vi have stillet vore Fordringer til de ærede Herrer
efter en saa human og moderat Maalestok som muligt, og
forønskes, at Betalingen efter denne Tarif tager sin Begyndelse
fra førstkommande 1ste Oktober d. A.

Vi haaber, at det venskabelige Forhold, som har hersket imellem
vore Principaler og os, paa ingen Maade skal forstyrres, og
undertegne os med Høiagtelse.

Christiania den 6te September 1855.

Ærbødigst

Fredrik Enger, J. Jacobsen, Chr. D. Grøndahl, O. Thorstensen, H.
Guldbrandsen, C. Johansen, Lauritz Andreas Larsen, G. Hansen,
M.D. Schubart, Jens Bake, Christoffer Dahl, Harald Ek, J. Chr.

Christensen, H.J. Jensen, A.J. Strøm, A.J. Dahl, W. Bruun, O.F. Jacobsen, W.A. Knudsen, C.C. Larsen, J.Chr. Johannesen, C.A. Simonsen, B. Andersen, O. Olsen, J. Pettersen, F. Sell, Carl Johnsen, N.J. Bergh, M. Madsen, R. Fosterud, A. Larsen, C. Madsen, L. Monsen, A. Nilsen, Henr. M. Dircks, Hans B. Møller, O. Sandberg, M. Zapffe, C.L. Hansen, Chr. G. Hanson, O. Stubergh, Martin Kjæller, F. Selmer, F. Simonsen, H.E. Larsen, J. Walkestad, T. Steen, J. Mosgaard, Olaus Olsen, Chr. Petersen, H.M. Møller, B. Andersen, G.A. Kjoss, Søren Pedersen, O. Pedersen, G.B. Strøm, O. Kaspersen, F.O. Bøe, Carl Johan Johnsen, J.C.L. Johansen, Jørgen Hansen, Marthin Olsen, Ole Monsen, H. Paulsen, L. Jensen, Chr. Nielsen, P.M. Boudin. (Sitert fra *Den typografiske forenings historie 1872 – 1922*, navnene er fra O.A. Øverland)

Det viktig å notere seg at dette er et kollektiv som henvender seg til arbeidsgiverne: tariffavtalen «som af en Kommittee er udarbeidet, og som af os samtlige Underskrevne er vedtaget». Det er ikke et bønneskrift, men et forslag til avtale.

Tarifforslaget inneholder bestemmelser om arbeidstid fra 08 til 20 om vinteren og 07 til 19 om sommeren med 2 timers middagspause. For søndags- og nattarbeide skal betales 50 prosent tillegg og det skal innføres betaling for den tid man venter på arbeid. For dem på fast lønn skal minstelønnen være 4 ½ daler uken, for avisarbeidere som arbeider alle ukens 7 dager skal lønnen være 5 daler i uken. For de vanligste skriftsortene fra Petit til Cicero skal betalingen være 10 skilling pr. 1000 n. Stykksetting var en vanlig form for akkordbetaling i trykkeriene. Setteren ble betalt for det antall bokstaver og tegn han hadde satt.

O.A. Øverland skrev i 25-års historien til Den norske Bogtrykkerforening (arbeidsgivernes forening) at arbeidsgiverne ikke kunne gå med på disse kravene. Arbeidstiden ble uforandret fra

klokken 6 til klokken 18 med en middagspause på 1 ½ time og to pauser på en halv time hver til frokost og etfasvæl. Lønnskrevet ble heller ikke imøtekommet, ukelønnen forble 4 daler i mange år, men stykksetterne fikk forhøyet prisen for 1000 n til 10 skilling.

Om det var en forhandling eller om arbeidsgiverne ensidig reduserte vilkårene i forhold til typografenes forslag er ikke kjent. Men en avtale ble det, og den varte frem til 1873, da den ble avløst av en ny avtale.

Christopher David Grøndahl

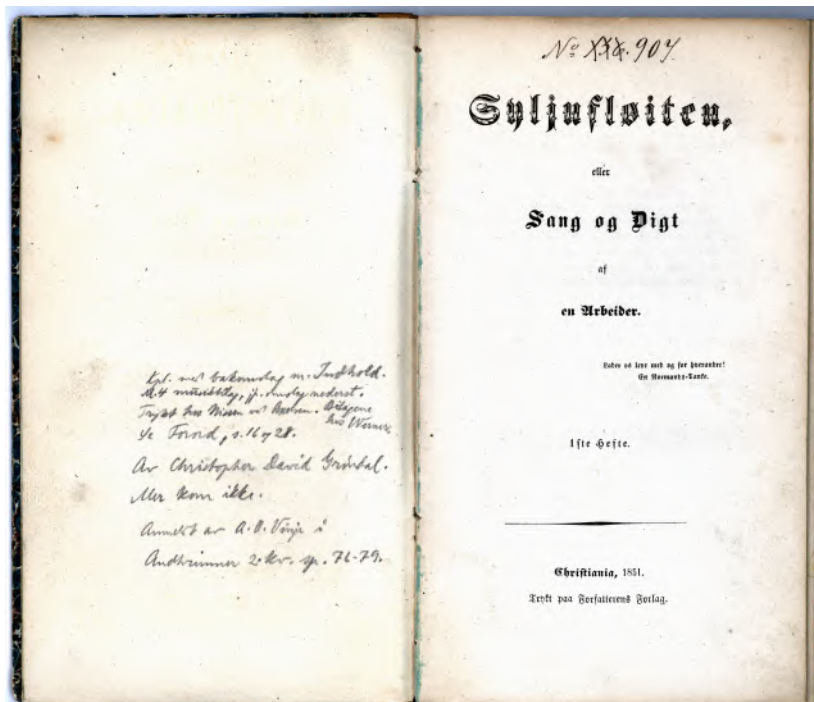
Christopher David Grøndahl, ble født 21. juni 1812 i Christiania og døde 29. mars 1879 i Larvik.

Denne Grøndahl var meget begavet og ville gjerne studere, men foreldrenes små kår hindret ham og han kom som læregutt i trykkeriet hos sin fars tremenning boktrykker Christopher Grøndahl. Han giftet seg i 1842 med en enke, Else «Birgitte» Olsdatter som døde i 1852...» I 1856 flyttet han til Larvik og ble faktor og utgiver av Laurvigs Blad som begynte å komme ut 2 ganger i uken høsten 1857. (*Boktrykker Christopher Grøndahls etterkommere*)

Christopher David Grøndahl hadde imidlertid en langt mer spennende personlig historie enn som så. Han var et av de ledende medlemmene i Bogtrykkerforeningen af 1849. Han satt i styret da foreningen annonserte etter aviser og bøker i Morgenbladet i 1850. Videre var han en av de første som skriver under brevet som ble sendt til arbeidsgiverne i 1855 da typografene ønsket å forbedre tariffen de hadde inngått noen år tidligere. Han må med andre ord ha vært en av de viktigste lederne for typografene i hovedstaden frem til han flyttet til Larvik i 1856.

Grøndahl var kritisk til Arbeiderpetitionen som han mener går for langt og han gir ros til pastor Halling, som drev Enerhaugens arbeidersamfunn i konkurranse med Thranes arbeiderforening. Dette skriver han om i forordet til diktsamlingen Syljefløiten.

Syljufløiten

Tittelsiden til Syljefløiten

Syljufløiten, eller seljefløyten i moderne språkdrakt, er en diktsamling som Christopher Daniel Grøndahl gav ut i 1851. Forfatteren er i forordet beskrevet som «en Arbeider». «Indbydelse til Subscription paa 'Syljefløiten' eller Sang og Digt, af en Arbeider»

lyder overskriften i en annonse i Morgenbladet 7. mars 1851. Det er en diktsamling, men det er i tillegg fire sanger med musikknoter som er satt inn bak i boken.

I annonsen skriver forfatteren at det planlegges et hefte «Hver Vaar, før Syljuen sprætter» og trykningen vil begynne når antall abonnenter er stort nok til at utgiveren ikke går med tap. Prisen for ett hefte var 18 skilling med noter og 12 skilling uten.

Den 10. mai samme år står det også en annonse i Arbeiderforeningernes Blad der heftet annonseres til foreningens medlemmer for 8 skilling uten noter og 18 skilling med noter.

Det er to forskjellige diktere som har bidratt til boken. Først og fremst Christopher David Grøndahl som ga den ut, men det er en forfatter til, denne andre dikteren er kun navngitt som Martin K-, som beskrives slik i forordet:

Jeg har anmodet en Arbeider om at give Bidrag til min Fløite;
hans Sange ere mærkede paa Foden...

Det utloves i annonsene at det skal komme flere hefter, men det kom ikke flere enn dette første. Sammen med Arbeiderforeningernes Sangbog er dette trolig de tidligste samlinger av dikt som er gitt ut av arbeidere i vårt land.

Samfundet paa Enerhougen

Samfundet paa Enerhougen ble stiftet i direkte opposisjon til Kristiania Arbeiderforening 2. pinsedag 1850. Foreningen ble stiftet av pastor Honoratus Halling dagen etter at Kristiania arbeiderforening hadde forsøkt å stifte en arbeiderforening på Enerhaugen.

Når det omtales som en rekonstruksjon av Enerhaugen arbeidersamfunn bygger dette på at det tidligere hadde vært en

religiøs forening på stedet som var stiftet og drevet av Theofilus Enersen på 1840-tallet. I følge O. A. Øverland skal Halling ha spurt forsamlingen om «deres Samfund skulde være en Gjenoprettelse af «Samfundet paa Enerhaugen», som skolelærer Theofilus Enersen i sin Tid havde stiftet.» Noe forsamlingen sluttet seg til. Det ble deretter besluttet å møtes neste dag for å stifte samfunnet. Foreningen fikk bygget et forsamlingslokale i Smedgaten som stod i mer enn 100 år. Videre fikk den stiftet en liten sparebank, Spareskillingsbanken, som også fikk lang levetid.

1. Pinsedag 1850, samme dag Arbeiderforeningernes petisjon til Kongen ble overrakt Stadtholderen, Løvenskiold, hadde Arbeiderforeningernes sentralledelse innkalt til et møte på Enerhaugen for å danne en arbeiderforening der. Bernhard Hansen, mureren som allerede i 1836 hadde stått i spissen for en streik av murere i Kristiania og som var formann for Centralforeningen av arbeiderforeninger i Kristiania og omegn,

ledet møtet. Han leste opp petisjonen og Thranes svar på Hallings angrep. Da han foreslo at det skulle dannes en arbeiderforening, fikk han til å begynne med tilslutning inntil Halling, som også hadde innfunnet seg, forlangte ordet og med sin vanlige veltalenhet tok til gjenmæle. Han klarte å snu stemningen og fikk flertallet med seg på at det neste dag skulle holdes et nytt møte for å rekonstruere Enersens samfund. Bare 5-6 mann fulgte Bernhard Hansen. Dagen etter var det samlet et par tusen mennesker foran Asylet og her ble Enerhaugen Arbeidersamfund rekonstruert som en kristelig arbeiderforening. Virksomheten skulle ikke begrenses til Enerhaugen. Det skulle dannes liknende foreninger i andre bydeler. Noen kom også i gang, men ingen av dem fikk lang levetid. Det gjorde for så vidt ikke Samfundet på Enerhaugen heller, skjønt det for få år siden feiret sitt 100-årsjubileum. ... Etter 3 måneder hadde Samfundet 700 medlemmer. ... Sykekassen førte til at medlemstallet steg fra 600 til 1600...
(På forpost)

Den 30te Marts blev paa Enerhougens nordre Side ved hjælp af veldædige Bidrag opførte rommelige og vakre Bygning, tilhørende det af Hr. Pastor Halling for Arbeidsfolk stiftede „Samfund paa Enerhougen“, der allerede skal tælle en 1500 Medlemmer, høitidligen indvidet til fremtidig Brug og Benyttelse ved bemeldte Samfunds Sammenkomster. Forsamlingsværelset, der er beregnet paa at rumme 1800 Mennesker, var festlig smykket med Flag, Fahner og Løvguirlander. Et talrigt Publikum, saa mange som denne paa Gulvet og paa de rundt Salen løbende Gallerier kunde faae Plads, bestaaende dels af Samfundets Medlemmer, dels af andre Sagens Venner og Velyndere, samt de fleste af Storthingets Medlemmer, havde indfundet sig for at deeltage i denne glædelige Festlighed. (Fra *Christiania-Posten*, sitert i *AfB 05.04.1851*)

Enerhougen Samfund, det hvite trehuset til venstre. Foto: Wardenær

Samme sted som bildet over, tatt 24. februar 2017.

Enerhougens Samfund har ved Cholera tabt mange af sine Medlemmer, og ikke faa av de bedste. Iblandt disse ville vi især nævne en, hvis Savn længe vil føles, nemlig Mursvend Jens Christophersen af Enerhougen, der ligesiden Samfundets første Dag var et virksomt Medlem af Bestyrelsen, og besad i Samfundet som i sin Kreds fortjent Agtelse og Tillid. Hans Kone døde 8 Dage før ham, og hans yngste Barn fulgte ham i Graven. (Morgenbladet 02.10.1853)

„Enerhougens Forsikringsselskab i Sygdomstilfælde“ reklamerer i Morgenbladet 19. juli 1854 for sin forsikringsordning som har vært i virksomhet i om lag 3 år og har 600 medlemmer.

Forholdet mellom Kristiania Arbeiderforening og Samfundet paa Enerhougen

Ved minst to anledninger er det mulig å finne ut litt om forholdet mellom Kristiania Arbeiderforening og Samfunnet på Enerhaugen.

Den første er en beretning om det møte på Enerhaugen som var arrangert av Kristiania Arbeiderforening og der formålet var å stifte en arbeiderforening, men der resultatet var at Halling dagen etter stiftet Samfundet paa Enerhougen. Det er gjengitt et referat i Arbeiderforeningernes Blad 20. juli 1850 der det fylte et eget bilag på nesten fire sider.

Den andre anledningen er en artikkel i Den Norske Rigestidende for 18. juni 1851:

Beretning om Arbeidersamlingen paa Enerhaugen, 2den Pintsedag.

Anden Pindtsedag paa Enerhaugen holdt Hr. Pastor Halling et Foredrag, hvori han læste Fordømmelsesdom over Arbeiderforeningerne, deres Stifter og Organ. Hr. Muursvend Bernhard Hansen traadte da op og holdt et Mod-Foredrag, hvoraf

Resultatet, efter Tilstedeværendes Bevidnelse, var, at Hr. Halling anerkjendte Arbejderforeningernes Virksomhed og ønskede dem alt Godt. Senere har imidlertid Hr. Halling fundet for godt at benegte dette, hvorfor vi tro at nedenstaaende næsten ordrette Referat af Begges Taler vil interessere Publikum at Læse.

Den Norske Rigestidende for 18. juni 1851 bringer en artikel som bygger på en artikel som var vedlagt bladet For Fattig og Riig som handler om Samfundet på Enerhougen og en henvendelse de har fåt fra Christiania Arbejderforening.

Brevet fra Kristiania Arbejderforening siteres i sin helhet i avisen:

Samfundet paa Enerhougen er stiftet for at fremme Arbeidernes aandelige og legemlige Vel, og det bestaaer saavidt vi vide, væsentlig af Arbeidere. Samfundet er saaledes ganske af samme Slags som den Arbejderforening som undertegnede Bestyrelse for Tiden har den Ære at repræsentere. Men derfor er det beklageligt, at der ikke bestaaer noget gjensidigt venskabelig Forhold imellem disse to Selskaber, der saameget mere burde virke sammen, som de jo virke paa eet Sted eller i en saa liden Kreds, at begges Medlemmer daglig færdes imellem hinanden og ofte udføre sine daglige Arbeider sammen.

Vi troe, at et ønskeligt Forhold atter vil indtræde, eller at ialfald en væsentlig Anstødssteen for et saadant Forhold vil ryddes afveien, dersom Samfundet paa Enerhougen vil ophæve den Statutbestemmelse, hvorefter vor Forening er betegnet som fordømmelig og Adgang til Samfundet er spærret for vor Forenings Medlemmer. - Hvad Mening der end kan have hersket om enkelte af de Mænd, der have ledet vor Forenings Anliggender, ja hvad Mening der end kan herske om undertegnede Bestyrelse, saa troe vi dog, at det ikke er rigtigt uden videre at fælde en haard Dom over alle de Arbeidere eller andre Mænd, som have sluttet sig til vor Forening i den gode Tro,

at den paa lovlig Maade skulde forsøge at fremme Arbeiderklassens Vel. Vi troe saa meget mere at burde vente Indgang for denne Betragtning, som den ærede Bestyrelse sikkert med os vil erkjende, at det er menneskeligt at feile, og vi ere os bevidste, at vi, efter det Syn paa Sandheden, som vi have og kunne tilegne os, kun ville stræbe at fremme det, som godt er.

Igaar feirede Samfundet paa Enerhougen en vakker Fest, og vi benytte gjerne Anledningen til at lykønske Selskabet med Festens Gjenstand, Samfundsbygningens Indvielse at tage den omhandlede Bestemmelse i Statutterne under fornyet Overveielse og bevirke den ophævet.

I Bestyrelsen for „Christiania Arbeiderforening“, Christiania den 31te Marts 1851.

H.O. Olsen, A. Thulien. O. Johannesen. H. Feresta.

Svaret fra Samfundet paa Enerhougen var avvisende til å endre vedtektene sine. De har hatt saken oppe til behandling på et møte, men tilføyer videre:

Der aabenbarede sig tvertimod hos de forsamlede Arbeidere en høist mærkelig Uvillie derimod, der tilskyndede flere af dem til at optræde og sige deres Mening, hvilket skete paa en Maade, som vidnede om, at de baade havde fattet Betydningen af det Maal, Samfundet har sat sig, og at de fandt sig vel i Samfundet. Man bemærkede, Arbeider-Foreningen har ingen Forandring foretaget i sine Love, man omtalte den sidste offentlige Optræden den 24de Februar, Brugen af Arbeiderklassen til politiske Demonstrationer; der meddeelt et til Formanden næsten samtidig med ovenstaende Skrivelse indløbet Brev, undertegnet „Flintestein“ og indeholdende de største Grovheder mod Samfundet og ham, tilligemed, man kan gjerne sige Undsigelser imod ham paa Liv og Lemmer, samt af flere Arbeidere Exempler, som syntes at vidne om, at Bestyrelsen for Arbeiderforeningen, der har skrevet

ovenstaaende Brev, ei kjender Aanden og Tonen blandt en stor Deel af dens Medlemmer. Man meente, at dersom det var disse for Alvor af nogen Interesse at slutte sig til os, maatte de ikke tage i Betænkning enten at antage vore Love eller gaae over fra Foreningen til Samfundet, hvilket Flere allerede have gjort; i begge Tilfælde skulle de finde broderlig Modtagelse af os. I denne Retning taledes Arbejderne og det med en Iver som gjorde det vanskeligt at forhindre den Ene fra at tale i Munden paa den Anden.

Arbejderne. Væk med Undertrykkelse og Formynderi. Demokraten. Aa Snak. Her er ikke Undertrykkelse og Formynderi. AfB 16.02.1850

Kilder og referanser

Som hovedkilde bruker jeg avisene fra den tiden. Det er for Kristiania Arbeiderforening først og fremst *Arbeiderforeningenes Blad* som utkom ukentlig fra 1849 til 1856. Videre de øvrige Christiania-avisene, *Morgenbladet* og *Den norske Rigstidende*. Avisene er digitalisert og finnes på www.nb.no Der finnes også mange av bøkene jeg har brukt som kilder.

Kart over Christiania fra 1860 finnes her:

<https://www.oslo.kommune.no/OBA/Kart/1860/index.html> Forøvrig finnes det mange samlinger av gamle kart fra byen på nettet.

Avisklippene har jeg kopiert selv fra avisene. De gamle bildene er fra ulike kilder, alle er funnet på nettet. De nye bildene har jeg tatt selv. Den som vil se flere bilder fra Christiania på denne tiden kan med fordel gå til www.oslobilder.no

Kilder

Olaf Munthe: *Festskrift for den norske Haandværks- og Industriforening 1871 - 1896*, Kristiania 1896

O.A. Øverland: *Thraniterbevægelsen*, Kristiania 1903

O.A. Øverland: *Den norske bogtrykkerforening 1884 – 1909*, Kristiania 1909

Halvdan Koth: *Arbeidar-rørsla av 1848 i Noreg*, Kristiania 1914

Boktrykker Christopher Grøndahls etterkommere: fortsatt utgave av W.P. Sommerfeldts bok av 1916

Arnesen, Arne *Deichmanske Bibliotek 1785—1935* i *Bok og Bibliotek*, Bind II – 1935

Oddvar Bjørklund: *Marcus Thrane*. Oslo 1951

Henry Røsoch: *På vandring i Christiania*, Oslo 1953

Johan Pedersen: *Murernes union gjennom 75 år : 4. november 1882 - 4. november 1957*

Aksel Zachariassen: *Fra Marcus Thrane til Martin Tranmæl*. Oslo 1962

Aksel Zachariassen: *På forpost*, Oslo Arbeidersamfunn 1964

Kilder til norsk historie: 1560-1940, Universitetsforlaget, 1968

Einhard Lorenz: *Arbeidere, førén dere!*. Oslo 1969

Bjørn Jarl Langseth: *Christian Johnsens "Almuevennen" : en analyse av*

ukebladets innholds- og utbredelsesstruktur i tidsrommet 1849-1873, Oslo 1975

Jan Eivind Myhre og Jan Sigurd Østberg: *Mennesker i Kristiania*. Oslo 1979

Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie nr. 2/1980

Tore Pryser: *Gesellar, rebellar og svermarar*. Oslo 1982

Oslo i serien *By og bygd i Norge*, Gyldendal Oslo 1984, ISBN 82-05-14023-5

Edvard Bull: *Arbeiderklassen blir til (1850-1900)*, Arbeiderbevegelsens historie i Norge Bd. 1, Tiden 1985, ISBN 82-10-02751-4

Martin Nag hevder i boken *Nytt lys over Thrannerbevegelsen i Stavanger , Høyland og Voss*, Stavanger 1986

Oslo byleksikon, Kunnskapsforlaget, Oslo 1987, ISBN 82-573-0228-7

Arild Linneberg: *Norsk litteraturkritikks historie bd. 2 1848 - 1870*

Universitetsforlaget, 1992

Jens Arup Seip: *Utsikt over Norges historie*. Oslo 1993

Svennik Høyer: *Pressen mellom teknologi og samfunn : norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*. Oslo 1995

Oddmund L Hoel: *Nasjonalisme i norsk målstrid 1848-1865*, Noregs forskingsråd, 1996; ISBN: 82-12-00695-6

Ole Daniel Bruun: *Arkitektur i Oslo*, Kunnskapsforlaget 1999, ISBN 82-573-0948-6

Knut Dørum & Hilde Sandvik: *Opptøyer i Norge 1750-1850*. Oslo 2012. ISBN: 978-82-304-0087-6

Oslo Grafiske Fagforening: *Guttenberg 1872-1873*. Oslo 2012

Mona R. Ringvej: *Marcus Thrane, Forbrytelse og straff*, Oslo 2014. ISBN 978-82-530-3542-0

Litteratur om Marcus Thrane og arbeiderforeningene – kronologisk liste

- Øverland, O.A.: *Thraniterbevægelsen*, 1903
Koth, Halvdan: *Arbeidar-rørsla av 1848 i Noreg*, 1914
Koht, Halvdan: *Marcus Thrane – til hundreaarsdagen*, 1917
Friis, Jakob: *Marcus Thrane*, 1917
Sæter, Ivar: *Marcus Thrane – hans liv og kamp for sosial rettferd*, 1942
Johansen, Hans: *Marcus Thrane og Thraniterbevegelsen*, 1949
Kummen, Tor: *Kristiansands Arbeiderforening 1849-1949*
Skard, Sigmund: *Til Marcus Thranes idéhistorie med tillegg: Dokument fra Thranes fengselstid*, 1949
Bjørklund, Oddvar: *Marcus Thrane – En stridsmann for menneskerett og fri tanke*, 1949
Thrane, Marcus og Hjelm Hansen Paul: *Petitionen fra 1850*, 1957
Grankvist, Rolf: *Thranitterbevegelsen i Trøndelag*, 1966
Thrane, Marcus: *Arbeidere, førén dere, politiske skrifter av Norges første sosialist*, 1969
Bjørklund, Oddvar: *Marcus Thrane – sosialistleder i et u-land*, 1970
Steiro, Birger: *Marcus Thranes politiske agitasjon 1849 – 1855*, 1974
Pryser, Tore: *Klassebevegelse eller folkebevegelse En sosialhistorisk undersøkelse av thranittene i Ullensaker*, 1977
Pryser, Tore (red.): *Thranerørsla i norske bygder*, 1977
Bjørklund, Oddvar: *Marcus Thrane*, 1982
Nag, Martin: *Nytt lys over Thranitter-bevegelsen i Stavanger, Høyland og Voss*, 1986
Leiren, Terje I.: *Marcus Thrane – A Norwegian Radical in America*, 1987
Noreng, Harald: *Arbeiderføreren Marcus Thrane – Lærling av Wergeland, lærer for Ibsen og Bjørnson*, 1993
Jünge, Åke: *Tre dager i februar – Historia om Levangeropprøret i 1851 – Thranerørsla i Innherred*, 1994
Lunde, Ove: *De første arbeiderforeninger i Telemark*, 1996
Thrane, Marcus: *Selected Plays of Marcus Thrane*, 2007
Ringvej, Mona R: *Marcus Thrane – Forbrytelse og straff*, 2014

Lov for de Norske Arbeiderforeninger

A. Om Medlemmerne.

§ 1. Foreningernes Formaal er isærdeleshed at give Medlemmerne af Arbeidsklassen en større økonomisk og politisk Indflydelse.

§ 2. Til Medlemmer i Arbeiderforeningen optages Enhver der ønsker det, uden Hensyn til hands stilling i Samfundet, saafremt han ellers er bekendt for et ordentlig og ædrueligt Menneske.

§ 3. Ved Indskrivning som Medlem har Enhver at erlægge 2 sk. I Indskrivningspenge; samt dessuden 1 sk. Hver Maaned i Kontingent.

§ 4. Har Nogen ved at gjøre sig skyldig i Forbrydelse der medfører vanærende Straf, ved overvættes Tilbøielighed til Fylderier eller ved Opførsel der gaar ud paa at virke forstyrrende paa Foreningens Virksomhed, gjort sig uværdig til længere at være Medlem af Foreningen, da bliver han at udslette som saadan. Saadan Udslettelse kan imidlertid dog kun finde Sted, naar saavel Overformanden som Halvdelen af Rodemesterene i Foreningen derom ere enige.

§ 5. Ligeledes er Formanden med Rodemesternes Samtykke berettiget til at udslette Enhver der ikke i tre Maaneder efter hinanden betaler Maanedeskontingenten, forudsat nemlig, at denne Undladelse er en beviislig Følge af Ligegyldighed.

§ 6. Ethvert Medlem der ønsker at indsende Noget til Indrykkelse i Arbeiderforeningernes Blad, er ikke alene forpligtet til paa det Indsendte at undertegne sit Navn, men ogsaa formaa Formanden eller to andre bekendte og skrivekyndige Medlemmer af Foreningen til at medundertegne en Bevidnelse om Rigtigheden af det Opskrevne, - Alt naturligt kun under den Forudsætning, at Indholdet kan blive Gjenstand for retslig Paataale. Forsaavidt Nogen ønsker en Opsats indrykket, uden at iagttage de ovenanførte Betingelser, da maa han personlig henvende sig til Redaktionen.

B. Om Bestyrelsen

§ 7. Saasart en Forening er stiftet vælges en Formand samt en eller flere Rodemestere.

§ 8. Formanden har af Rodemesterene at modtage og i en dertil indrettet Protokol at kvittere for Maanedeskontingenten, over hvilken Kontingent han har at aflægge Regnskab.

§ 9. Formanden bestemmer naar Extramøder skal holdes, til hvilke han udstæder Bekjendtgørelser der i betimelig Tid kommer til Vedkommendes Kundskab, enten ved Indrykkelse i Arbejderforeningernes Blad, eller i den nærmeste Aviis, eller ved Budstikkers Omsendelse.

§ 10. Ved Sammenkomsterne er Formanden Ordfører og til ham har ethvert Medlem at henvende sig i Foreningens Anliggender.

§ 11. Enhver Formand er forpligtet til at vedblive sin Funktion 1/2 Aar. Nyt Valg bør foregaa den første Søndag i hvert Kvartal, og kan den Aftrædende vælges paany.

§ 12. Ligesom Formanden er forpligtet til ved sin Fratrædelse eller til andre Tider, naar det fordres, at gjøre Rede for de under hans Bestyrelse værende Penge og Papirer eller Andet der ansees for Foreningens Eiendom, saaledes er han ogsaa berettiget til, naarsomhelst, at anstille Undersøgelse hos Rodemesterene angaaende saavel Penge disse have at indfordre af Medlemmerne, som den Maade hvorpaa de forøvrigt røgte deres Hverv.

§ 13. Ved enhver Forening Vælges, som i § 7 bemærket, een eller flere Rodemestere, hvis Pligt det er at indfordre Bidrag som af disse eller Andre muligens maatte ydes. Over det Modtagne til Formanden eller den der er valgt til Foreningens Kasserer.

§ 14. Over de Medlemmer der staa til Rest med Kontingent fører Rodemesterene nøiagtig Fortegnelse, og af denne uddrages Navnene paa dem der i 3 Maaneder Intet have betalt. Dette Uddrag fremlægges i førstafholdende Samling og bliver da at afgjøre, hvorvidt nogen af de paa Uddraget anførte Medlemmer bør udslettes af Foreningen eller ei.

§ 15. Rodemesterene forpligtes til at paasee Orden ved Samlingerne og ved andre Leiligheder og ufortøvet anmelde til Formanden Alt hvad der passerer som maatte ansees hemmnende for Opnaaelsen af det fælles Maal.

C. Om Indtredelsespenge og Maanedskontingent

§ 17. De Penge som indkomme ved Indskrivning af nye Medlemmer, tilligemed 2/3 af Maanedskontingenten, tilfalder Foreningens Kasse; den øvrige 1/3 af Maanedskontingenten tilstilles Sentralkassen. Ved Stiftelsen af nye Foreninger tilfalder Indskrivningspengene Stifterne af disse, forsaavidt de derpaa gjøre Fordring.

§ 18. For de Penge der indvindes ved Maanedskontingent ved nye Medlemmers Indskrivning eller paa anden Maade, staar Formanden , eller den der har dem under Forvaltning, til Ansvar.

§ 19. Ved hvert Aars Udgang affattes fuldstændigt Regnskab over Indtægter og Udgifter, ledsaget med de fornødne Bilage, hvilket Regnskab revideres af 2de dertil valgte Mænd, der dog ikke maa høre til Bestyrelsen.

D. Almindelige Bestemmelser

§ 20. Paa Landet afholdes Generalforsamlinger den første Søndag i hvert Kvartal, og i Byerne paa en af de første Dage i hver Maaned som Bestyrelsen finder mest passende. Ved disse Samlinger betales Maanedskontingent for den forløbne Tid. I de Foreninger paa Landet hvor Møder oftere maatte ansees fornødne, bestemmes disse eengang for Alle til visse Tider, som f.Ex. Den første Søndag i hver Maaned eller i hveranden Maaned.

§ 21. Under Forhandlingerne ved Samlingerne maa ikke spirituøse Drikke være at erholde, ei heller maa Kortspil eller Dands finde Sted. Urostiftere skal Rodemesterene søge at skaffe tilside og ere Foreningens Medlemmer forpliktede til at være dem behjælpelige hermed, om saadant fornødiges.

§ 22. I Forsamlingsværelser maa den størst mulige Orden finde Sted, og navnlig bør Pladsen om Bordet, hvor Formanden og Rodemesterene have Sæde være let tilgængelige for dem der have Noget at afhandle med Bestyrelsen.

§ 23. Ved hver Samling holdes, om muligt, et lille Foredrag over en eller anden Materie af Interesse for Foreningen, eller ogsaa oplæses Noget af Blade eller politiske Skrifter som Foreningen maatte besidde.

§ 24. Skulde Nogen ved Møderne fremkomme med personlige ærekrænkende Ytringer, irettesættes han af Formanden, og hvis dette ikke hjælper udvises han af Forsamlingen.

§ 25. Et Exemplar af Arbejderforeningernes Blad bør, hvis Midlerne tillader det, holdes i hver Forening og være dens Eiendom. Ved Samlingerne bør det ligge til almindeligt Eftersyn og siden opbevares i Foreningens Arkiv.

E. Sentralkontoret

§ 26. Det overlades til Sentralbestyrelsen i Kristiania at bestemme det Fornødne med Hensyn til Sentralkontorets Udgifter, saasom Kontoristens og Budets Lønninger, Lokalers Leie, Omkostninger til dem der reise om og stifte Foreninger o.s.v.

§ 27. Skulde et eller andet Medlem af Arbejderforeningerne, der beklæder et Ombud eller er i Besiddelse af en fast Post, være udsat for at blive sat ud af sin Stilling, alene af den Grund at han som Medlem af Foreningen har virket i dennes Interesse, da bør en saadan Person, hvis han er i trængende Forfatning, og forresten er bekjendt for en ordentlig Mand, understøttes af Sentralkassen, hvis denne formaar det, enten med et rentefrit Laan eller med maanedlig Understøttelse indtil han finder nogen Udvei til at ernære sig. Dog kan saadan Understøttelse bortfalde hvis Sentralbestyrelsen anseer det for Hensigtsmæssigt.

§ 27. Midlertidige Forandringer i disse Love kan Sentralbestyrelsen foranstalte, og vil dette da bekjendtgjøres i Arbejderforeningernes Blad.

Det eldste kjente foto fra Christiania. Slottet ca 1845. Foto: Petter Otto Testman. Bildet er en daguerrotypi som er speilvendt for rett gjengivelse.

A	B	C	D	E	F	G	H	I
a	b	c	d	e	f	g	h	i
K	L	M	N	O	P	Q	R	S
f	l	m	n	o	p	q	r	s
T	U	V	W	X	Y	Z	Æ	Ɔ
t	u	v	w	x	y	z	æ	ø

A, A, a, vinter vil vi ha;
 E, E, e, og så får vi sue,
 I, I, i, og kan stå på ski;
 O, O, o, skaren den er god.
 U, U, u, stakkar fryser du?
 Y, Y, y, frakken min er ny,
 Å, Å, å, å hvor det skal gå!
 Æ, Æ, æ, hvitt er hvert et tre.
 Ø, Ø, ø, tenk om vi får tø.

Oversikt over Gotiske bokstaver kan være til hjelp

Ola. Høistærede Kommissionsmedlem! Tør jeg underdanigst spørge om naar kommer Thrane, Abildgaard og de andre Kara ud?
K.M. Hvad kommer det Dig ved? Er ogsaa Du en Statsforbryder? Vogt Dig! Nævn ikke deres Navne; thi det kan blive Dig en dyr Spas.
Ola. Om Forladelse! Jeg troede man ikke kunde forspørge sig. - Farvel da, glem nu for Alting ikke «Ret og Sandhed»! AfB 18.09.1852